

Nr 10 /2023

SECURO

SECURO

Nr 10

Warszawa 2023

RADA NAUKOWA

prof. dr hab. Jolanta Itrich-Drabarek
prof. dr hab. Stanisław Sulowski
dr hab. prof. UW Agnieszka Rothert
dr hab. prof. UW Tomasz Słomka

REDAKTOR NACZELNY

dr hab. Michał Brzeziński

RECENZENCI

dr hab. prof. UW Aleksandra Gasztold
dr hab. Dorota Heidrich
dr hab. Rafał Ulatowski
dr Piotr Potejko
dr Anna M. Solarz
dr Piotr Śledź

REDAKTOR TECHNICZNY

Ewa Gumińska

PROJEKT OKŁADKI

Agnieszka Miłaszewicz

Publikacja ukazała się dzięki wsparciu Uniwersytetu Warszawskiego w ramach programu „Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza”.

© Copyright by Authors, 2023

Publikacja na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne 3.0 Polska (CC BY-NC 3.0 PL) (pełna treść wzorca dostępna pod adresem: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/pl/legalcode>).

Wydział Nauk Politycznych
i Studiów Międzynarodowych
Uniwersytet Warszawski

Studenckie Koło Naukowe Bezpieczeństwa Wewnętrznego

ISSN: 2353-6330

Nakład: 20

Wersja on-line: <https://wnpism.uw.edu.pl/>

Opracowanie komputerowe, druk i oprawa:

Dom Wydawniczy ELIPSA

ul. Inflancka 15/198, 00-189 Warszawa

tel. 22 635 03 01, e-mail: elipsa@elipsa.pl, www.elipsa.pl

SPIS TREŚCI

Michał Brzeziński

Wprowadzenie 5

STUDIA I ANALIZY

Jakub K. Zajdel

Zagrożenie bezpieczeństwa tożsamościowego a polityka zagraniczna
Prawa i Sprawiedliwości po 2015 roku 7

Alicja Matusiak

Ewolucja strukturalna i militarna Boko Haram po 2009 roku 21

Kamil Wojnowski

Odpowiedzialność prywatnych kontraktorów. Przykład udziału Grupy Wagnera
w konflikcie zbrojnym rosyjsko-ukraińskim 41

Piotr Wójcik

Korytarz Gazowy Północ-Południe – projekt energetyczny Inicjatywy Trójmorza.
Znaczenie inwestycji w kontekście bezpieczeństwa energetycznego w Europie
Środkowo-Wschodniej i jej realizacja do 2021 roku 55

Patrycja Majka

Kryzys na Półwyspie Koreańskim a sytuacja bezpieczeństwa w regionie
Azji Wschodniej 74

TABLE OF CONTENTS

Michał Brzeziński

Introduction 5

STUDIES AND ANALYSIS

Jakub K. Zajdel

Identity safety in the foreign policy of Law and Justice Party after 2015 7

Alicja Matusiak

Boko Haram – structural and military evolution after 2009 21

Kamil Wojnowski

Responsibility of private contractors. The example of the Wagner Group
in the Russian-Ukrainian armed conflict 41

Piotr Wójcik

North-South Gas Corridor – the energy project of the Three Seas Initiative.
The significance of the investment in the context of energy security in Central
and Eastern Europe and its realization by 2021 55

Patrycja Majka

Crisis on the Korean Peninsula and the security situation in the East Asian region ... 75

WPROWADZENIE

Jubileuszowy, 10. numer *Securo* zawiera artykuły naukowe autorstwa (już) absolwentek i absolwentów studiów licencjackich i magisterskich na kierunkach stosunki międzynarodowe i bezpieczeństwo wewnętrzne. Prezentowane teksty zostały napisane na podstawie prac dyplomowych obronionych w roku akademickim 2021–2022 na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Ich treść prezentuje szerokie spektrum bezpieczeństwa, obejmując zagadnienia dotyczące tożsamości (Jakub K. Zajdel), terroryzmu (Alicja Matusiak), najemnictwa (Kamil Wojnowski), energetyki (Piotr Wójcik) oraz geopolityki (Patrycja Majka).

Jakub K. Zajdel – *Zagrożenie bezpieczeństwa tożsamościowego a polityka zagraniczna Prawa i Sprawiedliwości po 2015 roku* – odnosi się do problematyki bezpieczeństwa społeczno-kulturowego i skupia na tożsamości, biorąc za przykład działania podejmowane przez partię Prawo i Sprawiedliwość, akcentującą znaczenie związku religii i kultury oraz ich identyfikującego wpływu na tożsamość narodową.

Alicja Matusiak – *Ewolucja strukturalna i militarna Boko Haram po 2009 roku* – przedstawia słynną nigeryjską organizację terrorystyczną, podkreślając wpływ wewnętrznych zmian frakcyjnych o podłożu personalnym na zmiany w jej działalności, tj. różnice w przeprowadzanych atakach między Prowincją Afryki Zachodniej Państwa Islamskiego (ISWAP) a Społecznością Ludzi Sunny, Misji i Dżihadu (JAS).

Kamil Wojnowski – *Odpowiedzialność prywatnych kontraktorów. Przykład udziału Grupy Wagnera w konflikcie zbrojnym rosyjsko-ukraińskim* – prezentuje złożoność odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej *private military company* (PMC) i analizuje ją pod względem odpowiedzialności państwa, osoby prawnej i fizycznej na przykładzie toczącej się wojny w Ukrainie.

Piotr Wójcik – *Korytarz Gazowy Północ-Południe – projekt energetyczny Inicjatywy Trójmorza. Znaczenie inwestycji w kontekście bezpieczeństwa energetycznego w Europie Środkowo-Wschodniej i jej realizacja do 2021 roku* – ukazuje złożoność działań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego, w szczególności wyzwań, przed którymi stoją państwa zaangażowane w to przedsięwzięcie oraz zachodzących między nimi zależności.

Patrycja Majka – *Kryzys na Półwyspie Koreańskim a sytuacja bezpieczeństwa w regionie Azji Wschodniej* – wyjaśnia zależność Republiki Korei i Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej od zróżnicowania głównych aktorów politycznych regionu, tj. Chin, Japonii, Rosji i Stanów Zjednoczonych, które komplikuje ewentualne zjednoczenie i zawarcie trwałego pokoju.

Gratuluję Autorkom i Autorom. Dziękuję za współpracę i życzę, aby Państwa teksty spotkały się z zainteresowaniem środowiska akademickiego i eksperckiego.

Szanowne Czytelniczki i Czytelnicy, interesującej lektury!

„Securo” jest czasopismem wydawanym przez Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Periodyk ten powstał w 2014 roku z inicjatywy studentów bezpieczeństwa wewnętrznego zrzeszonych w Studenckim Kole Naukowym Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Na łamach czasopisma studenci i doktoranci mogą realizować działalność naukową, publikując artykuły będące rezultatem ich aktywności badawczej.

Uznając znaczenie młodych badaczek i badaczy dla przyszłości i rozwoju nauk o bezpieczeństwie postanowiono wdrożyć plan, którego celem jest zmiana „Securo” w periodyk naukowy dedykowany wszystkim studentom i doktorantom krajowym i zagranicznym zainteresowanym problematyką bezpieczeństwa, niezależnie od kierunku studiów i dyscypliny naukowej.

Dzięki podjętym staraniom „Securo” otrzymało dofinansowanie z Uniwersytetu Warszawskiego w ramach programu „Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza”. W związku z tym, już teraz zachęcam zainteresowanych problematyką bezpieczeństwa do publikowania w „Securo”. Więcej o nas i naszej przemianie usłyszycie w połowie 2023 roku.

*Michał Brzeziński
redaktor naczelny*

JAKUB K. ZAJDEL*

ZAGROŻENIE BEZPIECZEŃSTWA TOŻSAMOŚCIOWEGO A POLITYKA ZAGRANICZNA PRAWA I SPRAWIEDLIWOŚCI PO 2015 ROKU

Abstrakt

Prawo i Sprawiedliwość, jako partia narodowa i katolicka, promuje tożsamość narodową, której głównym elementem jest przywiązanie do chrześcijaństwa. Według polityków tego ugrupowania religia jest jednym z głównych elementów polskiej kultury i identyfikacji, która wskazuje na wyjątkowość narodu polskiego. Z tego względu rząd po 2015 roku stawia sobie za główny cel polityki zagranicznej ochronę i promocję polskiej tożsamości, której nierozdzielnym elementem jest konserwatywne chrześcijaństwo (katolicyzm). Niniejsza praca stanowi krótką analizę polityki zagranicznej Polski związanej z bezpieczeństwem kulturowym, a także stanowi punkt wyjścia dla rozważań na temat działań polskiego rządu i polityków partii rządzącej, które skupiają się na kwestii bezpieczeństwa tożsamościowego.

Słowa kluczowe: tożsamość narodowa, bezpieczeństwo kulturowe, bezpieczeństwo tożsamościowe, chrześcijaństwo, polski rząd po 2015, polityka zagraniczna.

Wstęp

Pojęcie *bezpieczeństwo* tradycyjnie kojarzy się z aspektem siłowym – w przypadku nauki o stosunkach międzynarodowych na myśl przychodzi bezpieczeństwo narodowe, które jest centralnym aspektem teorii realistycznych. Najłatwiejszą (i prawdopodobnie najbardziej znaną) definicją bezpieczeństwa jest brak zagrożenia (definicja negatywna). Trudno stworzyć pozytywne wyjaśnienie tego terminu. Na taką definicję wskazuje również

* Artykuł powstał na podstawie pracy dyplomowej autora pt. *Wartości chrześcijańskie w polskiej polityce zagranicznej po 1989 roku*. Licencjat na kierunku: stosunki międzynarodowe (WNPiSM UW).

Autor jest obecnie studentem w Kolegium Międzydziedzinowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych i Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego na kierunkach politologia (II stopień) i stosunki międzynarodowe (II stopień). Kontakt: jk.zajdel@student.uw.edu.pl.

Remigiusz Rosicki za Josephem S. Nye'em oraz Ryszardem Ziębą¹. Ponadto wyżej wspomniany autor podkreśla, że termin ten może być traktowany jako *brak chaosu*².

W ostatnich dekadach popularne stało się natomiast określenie *bezpieczeństwo kulturowe*, które można rozumieć, jako *zdolność państwa do ochrony tożsamości kulturowej, dóbr kultury i dziedzictwa narodowego w warunkach otwarcia na świat, umożliwiającym rozwój kultury przez internalizację wartości niesprzecznych z własną tożsamością*³. Na ważność tożsamości narodowej wskazują również Andrzej Dawidczyk oraz Jacek Czaputowicz: [...] *bezpieczeństwo kulturowe to konieczność zapewnienia ochrony tożsamości* [...]⁴.

Pojęcie kultury narodowej, a także tożsamości, zajmują wysoką pozycję w koncepcji bezpieczeństwa kulturowego. Nie jest jednak czymś łatwym, żeby podać ich definicję i przełożyć na konkretne przykłady, bowiem można by je mnożyć – istnieje wielość sposobów identyfikacji w ramach jednego narodu. Oba pojęcia charakteryzują się znacznym aspektem niematerialności, dlatego łatwo mnożyć antynomiczne przykłady. Wynika to z tego, że kultura narodowa i tożsamość narodowa są *de facto* zbiorowością wielu mniejszych kultur i tożsamości, które jednak muszą mieć punkty wspólne. W kontekście artykułu wyjątkowo interesująco jawi się definicja kultury zaproponowana w XIX wieku przez Edwarda Taylora – kultura to *złożona całość obejmująca wiedzę, wierzenia, sztukę, prawo, moralność, obyczaje i wszystkie inne zdolności i nawyki nabyte przez człowieka jako członka społeczeństwa*⁵. Jak zaznacza Anna Dudziak, autor pomija aspekty wartościujące⁶, chociaż dzielił on kultury na *prymitywne* i *cywilizowane* – podział ten z dzisiejszej perspektywy jest archaiczny. Współcześnie często kulturę pojmuje się jako *całokształt materialnego i duchowego dorobku ludzkości gromadzony, utrwalony, wzbogacony w ciągu jej dziejów, przekazywany z pokolenia na pokolenie* [...]⁷. Ta definicja musi być oczywiście ograniczona ramami suwerennej jednostki geopolitycznej, czyli państwa, w ramach której żyją nowoczesne narody.

Kwestia tożsamości narodowej nie jest czymś łatwym do zdefiniowania. Elżbieta Hałas wskazuje, że *tożsamość [to – J.Z.] złożony kompleks symboliczny – zarówno w przypadku tożsamości jednostkowej, jak i w przypadku tożsamości zbiorowej, jest konstruktem*. [...] *Można powiedzieć, że tożsamość zbiorowa jest w istocie wielością tożsamości – tożsamości sytuacyjnych i tożsamości ról w dramacie historycznym*⁸. [...] Jest to bez wątpienia podejście konstruktywistyczne. Z tej perspektywy tożsamość nie jest rzeczą niezmienną – może być kreowana i odtwarzana na nowo. Ważną kwestią w tym przypadku będzie intersubiektywność poznania – wizja tożsamości musi być podzielana przez większość społeczeństwa. Radosław Zenderowski wskazuje ponadto, że kwestia tożsamości łączy się nie tylko z pyta-

¹ R. Rosicki, *O pojęciu i istocie bezpieczeństwa*, <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/2148/1/O%20pojeciu%20i%20istocie%20bezpiecze%C5%84stwa.pdf> [2.09.2022].

² Tamże.

³ J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe. Aspekty pojęciowe*, „Państwo i Społeczeństwo”, 2004, nr 3, s. 11.

⁴ Tamże.

⁵ A. Dudziak, *Kultura narodowa w dobie globalizacji*, „Przegląd Politologiczny”, 2010, nr 1, s. 126.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ R. Zenderowski, *Pamięć i tożsamość narodowa*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, 2011, nr 28, s. 159.

niem, kim *jesteśmy*, ale także, kim *byliśmy*? Historia, także ta kreowana ideologicznie, jest podstawą rozumienia własnego narodu.

W kontekście tego artykułu bezpieczeństwo tożsamościowe jest traktowane jako element bezpieczeństwa kulturowego. Pierwszy termin pojawia się w kontekście wizji narodu – jego powiązania z tradycyjnymi wierzeniami przodków, wizją historii, położenia w środowisku międzynarodowym czy moralności narodu. Bezpieczeństwo kulturowe jest szerszym pojęciem, na które składa się sfera materialna i niematerialna.

Tożsamość i kultura w perspektywie Prawa i Sprawiedliwości

Według typologii zaproponowanej przez Krzysztofa Kowalczyka Prawo i Sprawiedliwość (PiS) można zakwalifikować jako partię narodowo-konserwatywną, która promuje przywiązanie do wartości chrześcijańskich i eksponuje rolę Kościoła rzymskokatolickiego⁹. Warto zauważyć, że zaproponowany podział mógł się delikatnie zdezaktualizować. Po objęciu władzy w 2015 roku zauważalny jest wyraźny zwrot ku opcji narodowo-katolickiej, a katolicyzm stał się *de facto* jedną z ideologii politycznych wprowadzanych do systemu prawnego państwa. Za przykład może posłużyć chociażby brak wprowadzenia związków partnerskich, zaprzestanie finansowania programu *in vitro* lub stanowisko antyaborcyjne.

W odniesieniu do religii, partię można zaklasyfikować jako *quasi*-wyznaniową¹⁰. Ugrupowanie, zwłaszcza po 2005 roku, jest osadzone na gruncie solidarnościowym, niepodległościowym i właśnie katolickim¹¹.

W programie wyborczym przed wyborami parlamentarnymi w 2015 roku *Zdrowie, praca, rodzina* kilkakrotnie zaznaczone jest, że tożsamość narodu łączy się m.in. z nauką Kościoła rzymskokatolickiego¹². Ponadto władze partii często odwołują się do potrzeby ochrony tradycyjnego modelu rodziny, niepoddawania się niebezpiecznym trendom zza granicy oraz promocji wartości chrześcijańskich¹³. Warte zauważenia jest, że twórcy deklaracji programowej nie zgadzają się na unifikację kulturową ze strony instytucji unijnych¹⁴, jednak sami promują takie działanie ze strony władz państwowych¹⁵.

Podobny wydźwięk ma program wyborczy *Polski model państwa dobrobytu* z 2019 roku. Jako element tożsamości narodu wskazywane jest przywiązanie do chrześcijaństwa¹⁶. W tej religii jest również upatrywane źródło wolności i moralności¹⁷. Religia chrześcijańska jest również elementem, który osadza Polskę w sferze zachodniej kontynentu i to silniej niż

⁹ K. Kowalczyk, *Typologia polskich partii politycznych według kryterium programowego*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, 2014, nr 1, s. 93.

¹⁰ K. Kowalczyk, *Stanowiska polskich partii politycznych wobec religii i Kościoła. Propozycja typologii*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”, 2015, t. 15, s. 187.

¹¹ Tamże, s. 176.

¹² Program wyborczy Prawa i Sprawiedliwości *Zdrowie, praca, rodzina*, 2014, s. 10.

¹³ Tamże, s. 8, 11, 13, 14, 29.

¹⁴ Tamże, s. 13.

¹⁵ Tamże, s. 139.

¹⁶ Program wyborczy Prawa i Sprawiedliwości *Polski model państwa dobrobytu*, 2019, s. 12.

¹⁷ Tamże, s. 14.

biurokratyczne struktury Unii¹⁸. Wielokrotnie twórcy programu wyborczego odwołują się do chrześcijańskiej historii, dziedzictwa czy siły wsi, płynącej właśnie z religii.

Z obu dokumentów wynika jasna wizja narodu osadzonego w konserwatywnych, katolickich wartościach. Można mieć wrażenie, że w pewnych miejscach działalność polityków PiS jest sprzeczna z zapisami programu wyborczego, gdyż promują rozwiązania kulturowe nieakceptowane przez większość obywateli¹⁹. Z drugiej strony nie można zapomnieć, że posiadanie większości parlamentarnej daje rządzącym legitymację do wprowadzania własnych rozwiązań prawnych zgodnie z prezentowaną przez siebie wizją polityczną.

Warto zwrócić uwagę na pewną sprzeczność, która wynika z założeń programowych. Na początku programu wyborczego z 2019 roku można przeczytać, że granicą wolności jest ludzka godność. Dalej zaznaczono, że tylko człowiek wolny może starać się o ochronę swojej rodziny i osób bliskich, a politycy opowiadają się przeciwko przemocy zarówno fizycznej, jak i ideologicznej. Wskazać należy, że w późniejszej części dokumentu Prawo i Sprawiedliwość wskazuje na potrzebę ochrony narodu przed tzw. *ideologią gender*²⁰. Z perspektywy ostatnich 7 lat można jednak dojść do przeświadczenia, że ochronie nie podlegają osoby, które są atakowane ze względu na swoje liberalne i postępowe poglądy, jeśli taka przemoc (w tym słowna) jest usprawiedliwiana kwestiami religijnymi. Świadczą o tym chociażby słowa Andrzeja Dudy: *Próbuje się nam prosić państwa wmówić, że to ludzie. A to jest po prostu ideologia*²¹, Jarosława Kaczyńskiego, który szydził z byłej posłanki Anny Grodzkiej²², czy słowa ministra edukacji i nauki, że osoby LGBTQ *nie są równe ludziom normalnym*²³.

Z partyjnych dokumentów i postawy polityków PiS wobec osób nieheteronormatywnych, kwestii aborcyjnych, idei globalistycznych czy kosmopolitycznych przebija się wizja konserwatywnego, chrześcijańskiego społeczeństwa, które jest homogeniczne kulturowo. Wszelkie odejścia od takiej koncepcji narodu jest traktowane jako zachowanie wrogie. Ze względu na narodowo-katolickie tło partii, kwestia tożsamości jest niezwykle ważna i widocznie bardziej zauważalna w porównaniu do innych ugrupowań *mainstreamu*.

¹⁸ Tamże, s. 157.

¹⁹ Tamże, s. 28.

²⁰ Należy zauważyć, że pojęcia *ideologia homoseksualna*, *ideologia gender*, *ideologia LGBT* jest obecna w polskiej przestrzeni społecznej od początku XXI wieku. Pojęcia te zostały w dużej mierze wykreowane przez konserwatywnych dziennikarzy, polityków oraz duchownych (w tym katolickich i prawosławnych) i odwołują się do płci kulturowej, która określa historyczne zmiany w postrzeganiu ról i pozycji mężczyzn i kobiet w społeczeństwie. Ponadto określenie *ideologia LGBT* jest wysoko dehumanizujące, ponieważ przeistacza ludzi nieheteronormatywnych w *zbiór poglądów służących interpretowaniu świata* [Encyklopedia PWN]. Jak wskazuje Jan Hartman, osoby broniące praw osób LGBT reprezentują różny światopogląd, tak samo jak osoby homo-, bi- i transseksualne. Więcej zob. J. Hartman, *Czym jest ideologia gender oraz LGBT?*, <https://hartman.blog.polityka.pl/2019/06/10/czym-jest-ideologia-gender-oraz-lgbt/> [2.09.2022].

²¹ Andrzej Duda o LGBT: *Próbują wmówić, że to ludzie. To ideologia*, <https://www.rp.pl/wydarzenia/art89-09311-andrzej-duda-o-lgbt-probuja-wmowic-ze-to-ludzie-to-ideologia> [2.09.2022].

²² M. Bereza, *Kaczyński znów szydzi z osób LGBT. „Pan o posturze i rękach boksera wagi ciężkiej”*, <https://wiadomosci.radiozet.pl/Polska/Polityka/Kaczynski-znow-szydzi-z-osob-LGBT.-Pan-o-posturze-i-rekach-boksera-wagi-ciezkiej> [2.09.2022].

²³ D. Sitnicka, *Słowa Czarnka o LGBT „ci ludzie nie są równi ludziom normalnym” wyrwane z kontekstu. Akurat*, <https://oko.press/czarnek-o-lgbt-studio-polska/> [2.09.2022].

Tożsamość narodowa w rozumieniu Prawa i Sprawiedliwości łączy się nierozzerwalnie z byciem chrześcijaninem (katolikiem) o konserwatywnych wartościach. Taka wizja narodu umożliwia lepsze zrozumienie działań polityków obozu rządzącego w kontekście zagrożenia kulturowego ze strony Zachodu, który tradycyjnie jest uważany za bardziej laicki i liberalny.

Ochrona tożsamości przed zagrożeniem z zewnątrz – kryzys uchodźczy

Początek rządów Zjednoczonej Prawicy w 2015 roku²⁴ wiązał się z poważnym kryzysem migracyjnym, który dotknął kontynent europejski. Tylko w tym jednym roku do Europy przybyło ponad milion²⁵ uchodźców i imigrantów²⁶. Większość z nich pochodziła z państw, w których dominował islam. Z tego powodu część polityków i publicystów rozpowszechniała informacje mające zdyskredytować muzułmanów poszukujących ochrony prawnej w Europie. Działanie te nabrały znamion islamofobicznych, ksenofobicznych oraz antyuchodźczych.

Podczas kryzysu podnoszono bardzo często problem egzystencji polskiej tożsamości i kultury, która byłaby obca dla uchodźców. Z tego względu najpierw promowano przyjmowanie jedynie chrześcijan²⁷, którzy mieli lepiej wniknąć w polską tkankę społeczną. Muzułmańscy uchodźcy nie byli chętnie akceptowani przez rząd. Twierdzono, że wyznawcy islamu lepiej odnajdą się w Europie Zachodniej, gdzie żyła liczna umma muzułmańska. Głośne były również głosy mówiące o zagrożeniu dla całej cywilizacji łacińskiej na kontynencie oraz groźbie islamizacji. Pojawił się nawet pomysł, że kryzys uchodźczy ma służyć rządowi Republiki Federalnej Niemiec do rozbicia monoetniczności w Polsce²⁸.

Nagły wzrost liczby muzułmanów w Polsce faktycznie mógłby stanowić problem – pojawia się chociażby kwestia gettoizacji migrantów. Zauważyć jednak należy, że rząd Ewy Kopacz zgodził się przyjąć kilka tysięcy osób. Różne dane mówią o liczbie od 7 do 10 tysięcy. Trudno uznać, że rozlokowanie tak niewielkiej liczby migrantów na terenie całego państwa mogłoby stanowić problem logistyczny i zagrożenie dla polskiej tożsamości. W przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców byłyby to średnio 2,4 osoby²⁹.

²⁴ W VIII kadencji Sejmu była to koalicja Prawa i Sprawiedliwości, Porozumienia Jarosława Gowina oraz Solidarnej Polski Zbigniewa Ziobry (SP). Obecnie większościowy rząd PiS jest wspierany przez posłów SP, Kukiz'15 oraz niektórych niezrzeszonych.

²⁵ *Kryzys migracyjny w Europie*, <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20170629STO78631/kryzys-migracyjny-w-europie> [2.09.2022].

²⁶ Często niemożliwe było weryfikowanie kraju pochodzenia migrantów, dlatego należy przyjąć, że w tak dużej grupie ludzi znaleźli się również imigranci ekonomiczni, którzy nie spełniali warunków zawartych w Konwencji Dotyczącej Statusu Uchodźców z 1951 r. – aut.

²⁷ M. Stolarczyk, *Stanowisko Polski wobec kryzysu migracyjno-uchodźczego Unii Europejskiej*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, 2017, nr 2, s. 33.

²⁸ Tamże, s. 35.

²⁹ *Dużo czy mało? Ilu uchodźców ma przyjąć Polska w porównaniu z innymi krajami UE?*, <https://www.new-sweek.pl/swiat/ilu-uchodzcow-ma-przyjac-polska-w-porownaniu-z-innymi-krajami-ue/> [2.09.2022].

Obawy związane z bezpieczeństwem obywateli nie były jednak bezpodstawne. W tym okresie dochodziło do zamachów w Belgii, Francji czy Niemczech dokonywanych przez zwolenników tzw. Państwa Islamskiego. Media informowały ponadto o masowych napaściach seksualnych na kobiety dokonanych przez imigrantów podczas imprezy sylwestrowej w Kolonii i innych niemieckim miastach³⁰. To wszystko powodowało niechęć i wrogość części społeczeństwa polskiego wobec osób poszukujących ochrony międzynarodowej w Europie.

Działanie rządów Polski, a także Czech i Węgier, nie spotkało się z przychylnością instytucji unijnych. Należy jednak zauważyć, że ostatecznie państwa, które sprzeciwiły się relokacji migrantów odniosły sukces a Unia odstąpiła od polityki relokacji. Z drugiej strony Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w Luksemburgu orzekł w 2020 roku, że Polska złamała prawo UE, odmawiając przyjęcia uchodźców na unijnych zasadach³¹.

Strach przed innością przejawiał się także w dehumanizacji migrantów. Z ust wielu polityków padały słowa pogardliwe i mające wywołać lęk wśród wyborców. Wiceprezes Prawa i Sprawiedliwości Mariusz Błaszczak powiedział w 2017 na antenie TVP.info: *Zachód Europy przeżywa kryzys tożsamościowy, to jest odejście od korzeni cywilizacyjnych Europy, a więc od chrześcijaństwa. To przynosi właśnie tragiczne żniwo. Uleganie polityce multi-kulturalizmu, uleganie poprawności politycznej, to przynosi tragiczne żniwo*³². Słowa te wskazują, że politycy Zachodu powinni pozostawać przy chrześcijaństwie, jako centrum tożsamości. Odejście od religii, jako podstawy, prowadzi do rozpadu tkanki społecznej. Jest to pewnego rodzaju pochwała dla hermetyczności społecznej. Zbigniew Ziobro twierdził natomiast, że gdyby Platforma Obywatelska ponownie wygrała wybory w 2015 roku to doprowadziłaby do powstania dzielnic islamskich w Polsce³³. Natomiast prezes PiS Jarosław Kaczyński mówił o tym, że muzułmańscy migranci nie będą przyjmować lokalnych zwyczajów tylko narzucać swoje³⁴.

Te wszystkie wypowiedzi łączy jeden punkt wspólny – zagrożenie kultury i tożsamości narodu. Przyjmując konserwatywny światopogląd trudno się nie zgodzić, że etnos zbudowany na chrześcijaństwie zostanie zachwiany, jeśli katolicki naród będzie zmuszony żyć w jednym państwie z dużą grupą wyznawców islamu, którzy nie będą chcieli przyjąć norm społecznych i moralności wynikających przecież właśnie z konfesji (stanowisko PiS). Działania polityków Prawa i Sprawiedliwości były jednak głównie nastawione na urządzenie lęku, o którym pisał Didier Bigo, czyli pozyskanie kapitału politycznego, dzięki

³⁰ A. Ciechanowicz, *Sylwester w Kolonii – koniec niemieckiej gościnności?*, <https://www.dw.com/pl/der-spiegel-seksualni-napastnicy-z-kolonii-unikn%C4%99li-kary/a-47876082> [2.09.2022].

³¹ *Rzecznik rządu: Wyrok TSUE w sprawie relokacji uchodźców nie będzie miał znaczenia praktycznego*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1466183,wyrok-tsue-w-sprawie-uchodzcow-konsekwencje.html> [2.09.2022].

³² P. Cywiński, F. Katner, J. Ziółkowski, *Zarządzanie strachem. Jak prawica wygrywa debatę publiczną w Polsce*, <https://www.batory.org.pl/upload/files/Programy%20operacyjne/Forum%20Idei/Zarządzanie%20strachem.pdf> [2.09.2022], s. 15.

³³ Tamże, s. 16.

³⁴ Tamże, s. 13.

wywoływaniu bądź igraniu z lękiem³⁵. Ocena taka płynęłaby także z perspektywy teorii krytycznych w stosunkach międzynarodowych.

Igranie ze strachem związanym z bezpieczeństwem kulturowym, ale także fizycznym, potwierdza spot wyborczy z 2018 roku udostępniony przed wyborami samorządowymi. Przedstawiał on sylwetki mężczyzn o pochodzeniu arabskim a także sceny przemocy i agresji. Według lektora tak miała wyglądać Polska pod rządami oponentów politycznych³⁶. Nie można zakazać promowania własnej wizji tożsamości, krytyce należy poddać środki do tego użyte.

Na podobny problem związany z podstawami tożsamości, ale europejskiej, wskazywał Slavoj Žižek. Skupiał się on na lewicowcach europejskich, którzy nie potrafią określić podstawowych zasad panujących w społeczeństwie unijnym, które byłyby nieprzełamywalne i ograniczyły konflikty w przyszłości³⁷. Ze strony polityków Prawa i Sprawiedliwości nie padły propozycje określenia podobnych zasad, które należy spełniać, aby móc szukać azylu w Polsce. Nie przedstawiono także kwestii kulturowych, które musiałyby zaakceptować migrant chcący zamieszkać w Polsce. Takie działania już dawno podjęto np. w Holandii³⁸. Z tego względu niezwykle trudno traktować działania obozu rządzącego, jako racjonalne i nienastawione na zysk polityczny.

Konflikt z Unią – wartości unijne a polskie

Z perspektywy Prawa i Sprawiedliwości wartości europejskie są postrzegane dwuznacznie. Z jednej strony Europa powstała na wspólnym dziedzictwie grecko-rzymskim, którego nierozdzielalnym elementem jest oczywiście chrześcijaństwo. Z drugiej strony współczesny Zachód kontynentu jest zlaicyzowany i zmodernizowany, przez co zapomniał o tradycyjnej moralności wynikającej z wiary przodków. Na tej linii powstaje kontrast pomiędzy Polską a państwami z zachodu kontynentu³⁹.

Z ust polityków PiS pojawiają się głosy, że Zachód również stanowi zagrożenie, ponieważ próbuje narzucić obce wzorce kulturowe, a tym samym zniszczyć polską tożsamość. Jarosław Kaczyński w 2020 roku uznał, że zagrożenie płynie również z Zachodu a nie tylko Wschodu, który chce żeby Polacy zweryfikowali polską kulturę i odrzucili to, co dla naro-

³⁵ Więcej zob. D. Bigo, *Bezpieczeństwo i imigracja: w stronę krytyki urządzania lęku?*, [w:] A. Wojciuk, H. Schreiber (red.), *Stosunki międzynarodowe. Antologia tekstów źródłowych. Tom 2: Współczesne oblicza dyscypliny po 1989 roku*, Warszawa 2022.

³⁶ Informacja ze strony Biuletynu Informacji Publicznej Rzecznika Praw Obywatelskich, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/bedzie-ponowne-sledztwo-ws-antyuchodczczego-spotu-pis-sad-uznal-zazalenie-rpo> [2.09.2022].

³⁷ S. Žižek, *In the Wake of Paris Attacks the Left Must Embrace Its Radical Western Roots*, <https://inthesetimes.com/article/breaking-the-taboos-in-the-wake-of-paris-attacks-the-left-must-embrace-its> [2.09.2022].

³⁸ J. Pawlicki, *Holandia tylko dla znających topless*, <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114873,2530162.html> [2.09.2022].

³⁹ A. Budziszewska, A.M. Solarz, *Religion As a Component of Poland's State Identity and As Manifested in its Foreign Policy*, „SIYASAL: Journal of Political Sciences”, 2022, nr 30, s. 96.

du arcyważne⁴⁰. Trudno jednak wskazać, jakie działania Unii mogłyby o tym świadczyć. Ponownie pojawia się problem z traktowaniem praw człowieka jako ideologii lub podstaw cywilizacyjnych. Po 2015 roku Polska pozostaje w konflikcie z instytucjami europejskimi ze względu na kwestię m.in. praw osób nieheteronormatywnych. Należy zadać kontrowersyjne pytanie – jeśli prawa i wolności osób LGBTQ byłyby sprawą nieakceptowalną dla polskiej kultury, należy się zastanowić czy aby nie broni się kultury przemocowej? Takie pytania pojawiały się również w kontekście innych kultur, np. pozycji kobiet czy sytuacji osób nieheteronormatywnych w społeczności muzułmańskiej.

Najpoważniejszy konflikt z Komisją Europejską wyniknął z przyjmowania przez samorządy uchwał w sprawie ustanowienia tzw. stref wolnych od ideologii LGBTQ⁴¹, które były często inicjowane przez lokalnych polityków Prawa i Sprawiedliwości. W wyniku tych działań Norwegia (w ramach Funduszy Norweskich) oraz Komisja Europejska zdecydowały o zaprzestaniu wspierania finansowego samorządów, które przyjęły podobne deklaracje.

Lokalni decydenci, którzy popierali uchwały, argumentowali, że nikogo nie dyskryminują, a jedynie chronią wartości chrześcijańskie i tradycyjny model rodziny. Memorandum w tej sprawie wydał Instytut na Rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris, który stwierdził, że celem tego typu uchwał jest jedynie ochrona rodziny przed niektórymi ruchami politycznymi. Jednocześnie Instytut jest twórcą Samorządowej Karty Praw Rodziny, która również została uznana za dyskryminującą.

Kwestia lokalna stała się jednak międzynarodową i chociaż nie jest to *stricte* element polityki zagranicznej państwa (nie spełnia definicyjnych wymogów; nie jest to *zorganizowany i skierowany na zewnątrz wysiłek państwa*⁴²), to wpisuje się w retorykę rządu na arenie międzynarodowej. Tożsamość Polek i Polaków kreowana jest jako będąca ciągle w stanie zagrożenia przez ruchy liberalne z Zachodu. Badania wskazują, że obywatele Rzeczypospolitej są jednak o wiele bardziej progresywni niż wydaje się to rządzącym. Pracownia Kantar przeprowadziła w 2019 roku badanie, podczas którego zapytano respondentów *czy LGBT to ideologia, która zagraża Polakom?* – 56% ankietowanych odpowiedziało przecząco, a 39% potwierdziło⁴³. W tym samym sondażu zapytano, czy pary tej samej płci powinny mieć prawo do związków partnerskich i wyniki były podobne: 57% osób się zgodziło⁴⁴.

Narodowi konserwatyści uważają ponadto, że moralność narodu wynika z wiary chrześcijańskiej, jednak według sondażu CBOS z 2021 roku aż 46% ankietowanych uważało,

⁴⁰ A. Leszczyński, *Kaczyński na 11 listopada: „Zagrożenia płyną do nas ze wschodu i z zachodu”*, <https://oko.press/kaczynski-na-11-listopada-zagrozenia-plyna-do-nas-ze-wschodu-i-z-zachodu/> [2.09.2022].

⁴¹ Uchwały były następnie unieważniane przez sądy administracyjne. Przykładowo Wojewódzki Sąd Administracyjny w Kielcach w sprawie uchwały Rady Miejskiej w Osiecku uznał, że uchwalodawcy nie zdefiniowali *ideologii LGBT*, a w takim przypadku należy rozumieć, że uchwała jest skierowana wobec osób, które wyróżnia orientacja seksualna bądź tożsamość płciowa.

⁴² R. Kuźniar, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, [w:] E. Haliżak, R. Kuźniar (red.), *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Warszawa 2006, s. 122.

⁴³ B. Bodalska, *Polacy coraz bardziej tolerancyjni wobec mniejszości seksualnych*, <https://www.euractiv.pl/section/praca-i-polityka-spoleczna/news/polacy-coraz-bardziej-tolerancyjni-wobec-mniejszosci-seksualnych/> [2.09.2022].

⁴⁴ Tamże.

że moralność nie musi być uzasadniana przez religię, a kolejne 32% stwierdziło, że religia uzasadnia ich postawy moralne, ale można by uzasadnić je także bez niej⁴⁵. Jedynie tylko 12% odpowiedziało, że tylko religia może uzasadniać wybory moralne. Ta ostatnia opcja zanotowała ponadto spadek aż o 12 punktów procentowych w porównaniu z badaniem z 2009 roku⁴⁶. Także jedynie 13% uznało, że o koncepcji dobra i zła powinny decydować prawa wynikające z wiary, 16% uznało, że o tym powinno decydować społeczeństwo, a aż 65% ankietowanych stwierdziło, że to kwestia indywidualna każdego człowieka⁴⁷.

Stosunek do zinstytucjonalizowanego Kościoła również nie jest jednoznaczny. W 2022 roku jedynie 37% Polaków praktykuje cotygodniowe uczestnictwo we mszy świętej, wypełniając tym samym nakazy wiary katolickiej⁴⁸. Także 46% badanych twierdzi, że Kościół stał się dla nich instytucją odległą⁴⁹.

Badania te pokazują, że dzisiejsi Polacy są bardzo mocno podzieleni w stosunku do wiary czy moralności. Niemożliwe byłoby zapewne wykształcenie się konsensusu w tej sprawie. Kwestie społeczno-kulturowe polaryzuje dodatkowo rywalizacja międzypartyjna. Kolejne badania pokazują, że wyborcy opozycji są o wiele bardziej negatywnie nastawieni do wiary i Kościoła Rzymskokatolickiego niż zwolennicy Prawa i Sprawiedliwości. Tak jak wskazała Elżbieta Hałas, tożsamość składa się z wielu elementów, czego przykładem są wyżej wymienione badania. Bardzo trudno byłoby określić istniejące dzisiaj ogólnopolskie wartości, a tym samym tożsamość, która miałaby bazować na moralności.

Obrona tożsamości

Kwestie obrony polskiej tożsamości i kultury zostały zapisane w dwóch dokumentach rządowych: *Strategii Polskiej Polityki Zagranicznej 2017–2021* oraz *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2020 roku*. Należy traktować je jako dokumenty podstawowe, wyznaczające kierunki rozwoju polityki zagranicznej i bezpieczeństwa.

Pierwszy z nich wskazuje na potrzebę pielęgnowania tożsamości, która wyrasta z kultury i historii narodu⁵⁰. Twórcy skoncentrowali dużo uwagi na potrzebie obrony i wzmocnienia tożsamości osób polskiego pochodzenia, zwłaszcza we wschodniej Europie⁵¹. Dość stałym elementem tego typu dokumentów jest także chęć promocji kultury poza granicami państwa. Ten fragment także jest obecny w dokumencie⁵². Zapisy należy traktować jako chęć wzmocnienia *soft power* państwa. Wartym zaznaczenia fragmentem jest informacja, że

⁴⁵ R. Boguszewski (opracowanie), *Źródła zasad moralnych*, „Komunikat z badań CBOS”, 2022, nr 1, s. 5.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże, s. 3.

⁴⁸ *Religijność Polaków po pandemii: udział w praktykach spada z 46 do 37 proc.*, <https://wiesz.pl/2022/06/29/religijnosc-polakow-po-pandemii-udzial-w-praktykach-spada-z-46-do-37-proc/> [2.09.2022].

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ *Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017–2021*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/strategia> [2.09.2022], s. 22.

⁵¹ Tamże, s. 17.

⁵² Tamże, s. 25.

twórcy czerpią inspirację z chrześcijańskich korzeni Zachodu⁵³, a religia (dokładniej wartości chrześcijańskie) są inspiracją i podstawą integracji europejskiej. Wpisuje się to w konserwatywną wizję Europy Narodów, która nie narusza lokalnej specyfiki kulturowej.

O wiele bardziej stanowczy jest drugi dokument, tj. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* opublikowana w 2020 roku. Filar II dokumentu nakazuje umacnianie tożsamości narodowej. Strategia posiada wiele ogólnych stwierdzeń, odwołujących się do kultury czy historii państwa. Wyróżnikiem jest silne odwołanie do systemu wierzeń, co nie pojawiało się w dokumentach poprzednich rządów. Przed rządzącymi stawiane jest jasne zadanie wzmocnienia tożsamości narodowej, zakorzenionej w chrześcijańskim dziedzictwie⁵⁴. Dodatkowo pozytywny wizerunek Polski powinien być wzmocniany przez m.in. promowanie chrześcijańskiego dziedzictwa narodu⁵⁵. Ponownie tożsamość została zdefiniowana w odwołaniu do religijnego wzorca.

Taka wizja społeczeństwa jest również broniona i promowana na arenie międzynarodowej. Polska polityka zagraniczna za czasów Prawa i Sprawiedliwości angażuje się w obronę chrześcijan w różnych częściach świata. Jest to zbieżne z działaniami prowadzonymi przez administrację Donalda Trumpa czy Viktora Orbána. Usankcjonowanie znaleźć można w *Strategii Polskiej Polityki Zagranicznej 2017–2021*, która nazywa tę grupę religijną najbardziej prześladowaną na świecie. Ta koncepcja została potwierdzona także w sejmowym *exposé* byłego ministra spraw zagranicznych Witolda Waszczykowskiego⁵⁶.

Polska dyplomacja za czasów ministra Jacka Czaputowicza zaangażowała się także na rzecz globalnej ochrony przed prześladowaniem ze względu na wyznawaną religię i poglądy. W tych działaniach Polska partycypowała razem ze Stanami Zjednoczonymi⁵⁷, biorąc udział i organizując trzecie spotkanie Konferencji Ministerialnej na Rzecz Wolności Religii lub Przekonań⁵⁸. Dzięki aktywności Polski na forum ONZ, Zgromadzenie Ogólne jednogłośnie ustanowiło Międzynarodowy Dzień Pamięci Ofiar Przemocy z Powodu Religii lub Przekonań w 2019 roku. Działania polskiej dyplomacji były skupione przede wszystkim na kwestii bezpieczeństwa chrześcijan, jednak aby pozyskać poparcie innych państw (w tym muzułmańskich, buddyjskich i niereligijnych) ministerstwo musiało zacząć używać języka nastawionego bardziej inkluzywnie.

Szefowie dyplomacji wskazywali również na olbrzymie znaczenie jakie ma religia i moralność chrześcijańska dla wyznacznika kierunków działania ministerstwa spraw zagranicznych⁵⁹.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polski z 2020 roku*, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf [2.09.2022], s. 28.

⁵⁵ Tamże, s. 29.

⁵⁶ Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2016 roku z dnia 29.01.2016, <https://sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=10&dzien=2&wyp=2&view=4> [2.09.2022].

⁵⁷ Więcej zob. *Ministerial to Advance Religious Freedom*, <https://www.state.gov/ministerial-to-advance-religious-freedom/> [2.09.2022].

⁵⁸ Więcej: *Konferencja Ministerialna na rzecz wolności religii lub przekonań*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/konferencja-ministerialna-na-rzecz-wolnosc-religii-lub-przekonan> [2.09.2022].

⁵⁹ Takie deklaracje padały z ust szefów dyplomacji: Witolda Waszczykowskiego i Jacka Czaputowicza. Więcej: <https://sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=10&dzien=2&wyp=2&view=4> [2.09.2022], <https://>

Przejawem tego może być aktywność międzynarodowa polskich ministrów (z różnych ministerstw), którzy promowali wartości wywodzące się z chrześcijaństwa. Polska często lobbowała na forum ONZ za zniesieniem prawa do aborcji. Ścierały się tutaj dwie koncepcje. Zwolennicy *pro-life* twierdzą, zgodnie z nauką Kościoła, że życie zaczyna się w momencie poczęcia. Zwolennicy *pro-choice* zwracają uwagę na przesłanki medyczne (moment, kiedy płód wykształca układ nerwowy) i prawa reprodukcyjne kobiet (problematyka została uproszczona na potrzeby artykułu). Za przykład może posłużyć wypowiedź ministra rolnictwa Jana Krzysztofa Ardanowskiego, który na 41. sesji Organizacji ONZ ds. Wyżywienia i Rolnictwa przestrzegając, że Polska nie akceptuje pomocy, jeśli wiąże się ona z narzuceniem krajom biedniejszym aborcji lub *filozofii gender*⁶⁰. Do niewielkiego kryzysu doszło we wrześniu 2022 roku, kiedy stały przedstawiciel Polski przy ONZ nie wziął udziału w głosowaniu nad rezolucją pt. *Współpraca międzynarodowa w zakresie dostępu do wymiaru sprawiedliwości, środków zaradczych i pomocy dla ofiar przemocy seksualnej*, która wzywała rządy m.in. do zapewnienia bezpiecznej aborcji⁶¹. Część środowisk konserwatywnych wskazywała, że Polska powinna zagłosować przeciw⁶².

Zakończenie

Centrum tożsamości narodowej promowanej przez Prawo i Sprawiedliwość jest konserwatywne chrześcijaństwo, *de facto* katolicyzm. Tak rozumiana identyfikacja jest promowana jako zagrożona przez różne bardziej liberalne ruchy społeczne. Taktyka obłączonej twierdzy jest już od dawna znana w polityce. Umożliwia większą jedność i radykalizację osób, które uważają się za zagrożone. Z tego względu naród polski jest identyfikowany przez określenie Polak-katolik⁶³. Trzeba powiedzieć jasno, że taka wizja polskiego narodu nie jest nowa. Była już obecna w czasach II RP, a wykształciła się w okresie rozbiorów. Ze względu na swój profil polityczny, politycy Prawa i Sprawiedliwości przykładają o wiele większą uwagę do kwestii tożsamościowych i kulturowych niż pozostałe duże partie (Platforma Obywatelska, Nowa Lewica, Polska 2050). Zdecydowanie należy zauważyć, że społeczeństwo polskie wydaje się wyjątkowo spolaryzowane w kwestiach światopoglądu.

Zagrożenie dla polskiej konserwatywnej tożsamości jest subiektywne i wiąże się z poglądami politycznymi zainteresowanych. Z tego względu działanie na rzecz jej bezpieczeństwa nie jest podzielane przez ponadnarodową zgodę, bo nie uwzględnia ogółu obywateli. Część opinii publicznej nie odczuwa zagrożenia dla tak rozumianej tożsamości albo identyfikuje się całkowicie inaczej. Dla Prawa i Sprawiedliwości działania zagraniczne polityków liberalnych czy lewicowych stanowią zagrożenie dla polskiej kultury, która jawi

www.tysol.pl/a24762-jacek-czaputowicz-celem-polski-jest-silna-demokratyczna-sprawna-unia-europejska [2.09.2022].

⁶⁰ 41. sesja FAO, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/41-sesja-fao> [2.09.2022].

⁶¹ *Zamieszanie wokół głosowania w ONZ. Polska popiera aborcję?*, <https://www.rp.pl/polityka/art37008361-zamieszanie-wokol-glosowania-w-onz-polska-popiera-aborcje> [14.09.2022].

⁶² Tamże.

⁶³ Więcej zob. A. Grzymała-Busse, *Nations under God: How Churches Use Moral Authority to Influence Policy*, Princeton (NJ) 2015; B. Porter-Szücs, *The birth of the Polak-Katolik*, „Sprawy Narodowościowe. Seria nowa / Nationalities affairs. New series”, 2017, nr 49.

się politykom obozu rządzącego jako wysoce religijna i konserwatywna. Z tego względu tak istotne dla rządu PiS jest podkreślanie tożsamości i jej związków z religią. Takie poglądy wynikają m.in. z ugruntowanej pozycji zinstytucjonalizowanego Kościoła od czasów rozbiorów (nośnik kultury narodowej), autorytetu Kościoła w czasach komunizmu, a także późniejszej działalności papieża Jana Pawła II. Bezsprzecznie centrum tożsamości polskiej według PiS stanowi przywiązanie do konserwatywności i chrześcijaństwa. Tak rozumianemu pojęciu należy zapewnić bezpieczeństwo, a także promocję.

Dodatkowo warto zauważyć zbieżność z polityką zagraniczną Węgier pod przewodnictwem Fideszu. Węgierski rząd również prowadzi negatywną retorykę wobec osób nieheteronormatywnych oraz uchodźców⁶⁴. Takie działanie pokazuje pewne podobieństwo tożsamości polskiej i węgierskiej w oczach polityków obu państw. Zarówno Polska, jak i Węgry, uważają się za tradycyjne centrum konserwatywnych i chrześcijańskich wartości, a także przedmurze chrześcijaństwa, które od lat broni Europy⁶⁵. Ponadto oba społeczeństwa mają być według decydentów politycznych ostoją biblijnej moralności.

Problem jest o wiele bardziej złożony. Należy także pamiętać, że w polskiej historii doszło do sakralizacji narodu polskiego i etniczacji religii⁶⁶. Jest to także jedna z przyczyn, dla których część społeczeństwa jest zwolennikiem narracji partii narodowo-katolickich. Należy zaznaczyć na sam koniec, że dla części obywateli religia może stanowić ważny element tożsamości, dla pozostałych członków społeczności już nie, co jednak nie zmniejsza ich poczucia narodowości⁶⁷.

Tytuł w języku angielskim:

IDENTITY SAFETY IN THE FOREIGN POLICY OF LAW AND JUSTICE PARTY AFTER 2015

Bibliografia

Materiały źródłowe

- Boguszewski R. (opracowanie), *Źródła zasad moralnych*, „Komunikat z badań CBOS”, 2022, nr 1.
- Cywiński P., Katner F., Ziółkowski J., *Zarządzanie strachem. Jak prawica wygrywa debatę publiczną w Polsce*, <https://www.batory.org.pl/upload/files/Programy%20operacyjne/Forum%201dei/Zarzadzanie%20strachem.pdf>.
- Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2016 roku z dnia 29.01.2016, <https://sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=10&dzien=2&wyp=2&view=4>.

⁶⁴ Więcej zob. S. Walker, *Orbán deploys Christianity with a twist to tighten grip in Hungary*, <https://www.theguardian.com/world/2019/jul/14/viktor-orban-budapest-hungary-christianity-with-a-twist> [2.09.2022].

⁶⁵ Więcej: G. Martin, C. Gallaher, *Viktor Orbán's use and misuse of religion serves as a warning to Western democracies*, <https://theconversation.com/viktor-orbans-use-and-misuse-of-religion-serves-as-a-warning-to-western-democracies-146-277> [2.09.2022].

⁶⁶ Więcej zob. R. Zenderowski, *Religia a tożsamość narodowa i nacjonalizm w Europie Środkowo-Wschodniej. Między etnicznością religii a sakralizacją etnosu (narodu)*, Wrocław 2011.

⁶⁷ A. Ostafińska-Konik, *Tożsamość narodowa ery globalizacji*, „Państwo i Społeczeństwo”, 2007, nr 2, s. 138.

Informacja ze strony Biuletynu Informacji Publicznej Rzecznika Praw Obywatelskich, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/bedzie-ponowne-sledztwo-ws-antyuchodzczego-spotu-pis-sad-uznal-zazalenie-rpo>.
 Program wyborczy Prawa i Sprawiedliwości *Polski model państwa dobrobytu*, 2019.
 Program wyborczy Prawa i Sprawiedliwości *Zdrowie, praca, rodzina*, 2014.
Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polski z 2020 roku, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf.
Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017–2021, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/strategia>.

Publikacje zwarte

Bigo D., *Bezpieczeństwo i imigracja: w stronę krytyki urzędowania lęku?*, [w:] A. Wojciuk, H. Schreiber (red.), *Stosunki międzynarodowe. Antologia tekstów źródłowych*, t. 2: *Współczesne oblicza dyscypliny po 1989 roku*, Warszawa 2022.
 Grzymała-Busse A., *Nations under God: How Churches Use Moral Authority to Influence Policy*, Princeton (NJ) 2015.
 Kuźniar R., *Międzynarodowe stosunki polityczne*, [w:] E. Halizak, R. Kuźniar (red.), *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Warszawa 2006.
 Zenderowski R., *Religia a tożsamość narodowa i nacjonalizm w Europie Środkowo-Wschodniej. Między etnicznością a sakralizacją etnosu (narodu)*, Wrocław 2011.

Artykuły

Budziszewska A., Solarz A.M., *Religion As a Component of Poland's State Identity and As Manifested in its Foreign Policy*, „SIYASAL: Journal of Political Sciences”, 2022, nr 30.
 Czaja J., *Bezpieczeństwo kulturowe. Aspekty pojęciowe*, „Państwo i Społeczeństwo”, 2004, nr 3.
 Dudziak A., *Kultura narodowa w dobie globalizacji*, „Przegląd Politologiczny”, 2010, nr 1.
 Kowalczyk K., *Stanowiska polskich partii politycznych wobec religii i Kościoła. Propozycja typologii*, „Studia Polticae Universitatis Silesiensis”, 2015, t. 15.
 Kowalczyk K., *Typologia polskich partii politycznych według kryterium programowego*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, 2014, nr 1.
 Ostafińska-Konik A., *Tożsamość narodowa ery globalizacji*, „Państwo i Społeczeństwo”, 2007, nr 2.
 Porter-Szücs B., *The birth of the Polak-Katolik*, „Sprawy Narodowościowe. Seria nowa / Nationalities affairs. New series”, 2017, nr 49.
 Stolarczyk M., *Stanowisko Polski wobec kryzysu migracyjno-uchodźczego Unii Europejskiej*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, 2017, nr 2.
 Zenderowski R., *Pamięć i tożsamość narodowa*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, 2011, nr 28.

Źródła internetowe

41. *sesja FAO*, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/41-sesja-fao>.
 Andrzej Duda o LGBT: *Próbują wmówić, że to ludzie. To ideologia*, <https://www.rp.pl/wydarzenia/art8909311-andrzej-duda-o-lgbt-probuja-wmowic-ze-to-ludzie-to-ideologia>.
 Bereza M., *Kaczyński znów szydzi z osób LGBT. „Pan o posturze i rękach boksera wagi ciężkiej”*, <https://wiadomosci.radiozet.pl/Polska/Polityka/Kaczynski-znow-szydzi-z-osob-LGBT.-Pan-o-posturze-i-rekach-boksera-wagi-ciezkiej>.
 Bodalska B., *Polacy coraz bardziej tolerancyjni wobec mniejszości seksualnych*, <https://www.euractiv.pl/section/praca-i-polityka-spoleczna/news/polacy-coraz-bardziej-tolerancyjni-wobec-mniejszosci-seksualnych/>.
 Ciechanowicz A., *Sylwester w Kolonii – koniec niemieckiej gościnności?*, <https://www.dw.com/pl/der-spiegel-seksualni-napastnicy-z-kolonii-unikn%C4%99li-kary/a-47876082>.

- Hartman J., *Czym jest ideologia gender oraz LGBT?*, <https://hartman.blog.polityka.pl/2019/06/10/czym-jest-ideologia-gender-oraz-lgbt/>.
- Jacek Czaputowicz: *Celem Polski jest silna, demokratyczna, sprawna Unia Europejska*, <https://www.tysol.pl/a24762-jacek-czaputowicz-celem-polski-jest-silna-demokratyczna-sprawna-unia-europejska>.
- Konferencja Ministerialna na rzecz wolności religii lub przekonań*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/konferencja-ministerialna-na-rzecz-wolnosc-religii-lub-przekonan>.
- Kryzys migracyjny w Europie*, <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20170629STO78631/kryzys-migracyjny-w-europie>.
- Dużo czy mało? Ilu uchodźców ma przyjąć Polska w porównaniu z innymi krajami UE?*, <https://www.newsweek.pl/swiat/ilu-uchodzcow-ma-przyjac-polska-w-porownaniu-z-innymi-krajami-ue/1enk4db>
- Leszczyński A., *Kaczyński na 11 listopada: „Zagrożenia płyną do nas ze wschodu i z zachodu”*, <https://oko.press/kaczynski-na-11-listopada-zagrozenia-plyna-do-nas-ze-wschodu-i-z-zachodu/>.
- Martin G., Gallaher C., *Viktor Orbán's use and misuse of religion serves as a warning to Western democracies*, <https://theconversation.com/viktor-orbans-use-and-misuse-of-religion-serves-as-a-warning-to-western-democracies-146277>.
- Pawlicki J., *Holandia tylko dla znających topless*, <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114873,2530162.html>.
- Religijność Polaków po pandemii: udział w praktykach spada z 46 do 37 proc.*, <https://wiesz.pl/2022/06/29/religijnosc-polakow-po-pandemii-udzial-w-praktykach-spada-z-46-do-37-proc/>.
- Rosicki R., *O pojęciu i istocie bezpieczeństwa*, <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/2148/1/O%20pojeciu%20i%20istocie%20bezpiecze%C5%84stwa.pdf>.
- Rzecznik rządu: Wyrok TSUE w sprawie relokacji uchodźców nie będzie miał znaczenia praktycznego*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1466183,wyrok-tsue-w-sprawie-uchodzcow-konsekwencje.html>.
- Sitnicka D., *Słowa Czarnka o LGBT „ci ludzie nie są równi ludziom normalnym” wyrwane z kontekstu? Akurat*, <https://oko.press/czarnek-o-lgbt-studio-polska/>.
- Walker S., *Orbán deploys Christianity with a twist to tighten grip in Hungary*, <https://www.theguardian.com/world/2019/jul/14/viktor-orban-budapest-hungary-christianity-with-a-twist>.
- Zamieszanie wokół głosowania w ONZ. Polska popiera aborcję?*, <https://www.rp.pl/polityka/art37008361-zamieszanie-wokol-glosowania-w-onz-polska-popiera-aborcje>.
- Žižek S., *In the Wake of Paris Attacks the Left Must Embrace Its Radical Western Roots*, <https://inthesetimes.com/article/breaking-the-taboos-in-the-wake-of-paris-attacks-the-left-must-embrace-its>.

ALICJA MATUSIAK*

EWOLUCJA STRUKTURALNA I MILITARNA BOKO HARAM PO 2009 ROKU

Abstrakt

Artykuł przedstawia ewolucję militarną i strukturalną Boko Haram w Nigerii po 2009 roku, tj. po zmianie przywództwa i rozpoczęciu aktywnej działalności zbrojnej. W tekście przedstawiono zmiany frakcyjne organizacji, szczególną uwagę zwracając na Prowincję Afryki Zachodniej Państwa Islamskiego (ISWAP) i Społeczność Ludzi Sunny, Misji i Dżihadu (JAS), jak również dynamikę pomiędzy tymi grupami. Przeanalizowano podobieństwa i różnice w sposobie funkcjonowania frakcji, a także zbadano rodzaje przeprowadzanych ataków oraz scharakteryzowano ich ofiary. Ponadto zwrócono uwagę na źródła zmian – ideologiczne i militarne.

Słowa kluczowe: Boko Haram, Nigeria, terroryzm, Państwo Islamskie, Al-Kaida.

Wstęp

Od drugiej dekady XXI wieku obserwuje się ekspansję ruchów dżihadystycznych w Afryce Północnej i Zachodniej. Na przestrzeni ostatnich lat wzmocniły one swą pozycję w regionie Maghrebu (skąd wiele z nich się wywodzi), jak i Sahelu. Utrata terenów w Syrii i Iraku sprawia, że Afryka staje się dla nich szczególnie cenna¹. Prym we wspieraniu lokalnych grup islamistycznych wieździe przede wszystkim Państwo Islamskie (IS). Lokalne grupy, walczące w lokalnie rozgrywających się konfliktach, zostają wplątane w międzynarodową sieć IS, które sprawnie korzysta z chaotycznej sytuacji regionu i manipuluje istniejącymi w społeczeństwie podziałami religijnymi czy politycznymi. Niemal cała Afryka Północna i Zachodnia jest obecnie doświadczana konfliktami, w których rolę grają dżihadysty².

* Artykuł powstał na podstawie pracy dyplomowej autorki pt. *Rozwój działalności terrorystycznej Boko Haram w Nigerii*. Licencjat na kierunku: stosunki międzynarodowe (WNPiSM UW).

Autorka jest obecnie studentką na kierunku stosunki międzynarodowe (II stopień). Kontakt: am.matusiak5@student.uw.edu.pl.

¹ K. Pronińska, *Konflikty w Afryce i Jemenie w 2018 r. – ekspansja dżihadystów a wzrost intensywności i umiędzynarodowienia*, „Rocznik Strategiczny 2018/19”, 2019, t. 24, s. 130.

² K. Pronińska, *Współczesne konflikty zbrojne w Afryce i Jemenie: aktywność sił dżihadystycznych a zaangażowanie sił międzynarodowych*, „Rocznik Strategiczny 2017/18”, 2018, t. 23, s. 129–130.

Boko Haram jest częścią tego trendu. Ta powstała w 2002 roku północnonigeryjska organizacja, która zbrojną działalność rozpoczęła w 2009 roku, przeszła w ciągu ostatnich 20 lat drogę od lokalnej, prowadzącej własny meczet, sekty muzułmańskiej do jednego z najkrwawszych ugrupowań terrorystycznych na świecie. Obszar jej działania jest jednym z głównych punktów terroryzmu islamistycznego w Afryce. Zbrojną odsłonę organizacji początkowo wspierała Al-Kaida, a następnie IS. Obecnie największą i najbardziej aktywną frakcją Boko Haram jest Prowincja Afryki Zachodniej Państwa Islamskiego (ISWAP), stowarzyszona z IS i wchodząca w skład jej globalnej sieci. Boko Haram stanowi więc jedno z głównych zagrożeń bezpieczeństwa w regionie oraz wpisuje się w trend ekspansji IS w Afryce, będąc częścią globalnego problemu terroryzmu. Mimo podejmowanych od lat działań antyterrorystycznych, zarówno na poziomie państwowym, jak i międzynarodowym, organizacja nie zaprzestaje swoich działań. Tym samym, aktywność Boko Haram jest bieżącym problemem i niezwykle ciekawym przedmiotem badań, szczególnie zważywszy na to, iż dynamika skali, struktur wewnętrznych oraz metod działania grupy wciąż ulega zmianom.

Rok 2009 jest kluczowy w badaniu rozwoju militarnego i strukturalnego Boko Haram – to wówczas nastąpiła dynamiczna militaryzacja grupy oraz rozpoczął się okres jej najbardziej radykalnej i zabójczej działalności. Zjawisko to jest ściśle związane z zamordowaniem założyciela grupy Muhammada Yusufa przez państwowe służby bezpieczeństwa podczas zamieszek w mieście Maiduguri w lipcu 2009 roku. Prócz Muhammada, podczas 5 dni walk, zginęło 800 osób (zarówno bojowników Boko Haram, jak i cywilów niezwiązanych z grupą), a kolejne 3,5 tysiąca uciekło poza granice miasta³. Następca Yusufa, Abubakar Shekau, całkowicie odszedł od koncepcji radykalnego, lecz pokojowego rozprzestrzeniania myśli salafickiej, która była typowa dla działalności założyciela Boko Haram. Co więcej, zamieszki z roku 2009 przyniosły również zmiany w oczekiwaniach odbiorców działalności grupy, sfrustrowanych działalnością służb bezpieczeństwa. Według ankiety przeprowadzonej przez *The Network for Religious and Traditional Peacemakers* na grupie 120 byłych członków i członkiń Boko Haram, 57% z nich uważało zemstę za ważną lub jedyną przyczynę, dla której dołączyli do organizacji⁴. Z kolei według raportu organizacji *Mercy Corps* „Motywacje i puste obietnice” napisanym na podstawie rozmów z byłymi osobami członkowskimi Boko Haram, społeczeństwa dotknięte nadużyciami służb bezpieczeństwa były źródłem frustracji⁵. Niniejszy artykuł skupia się na ewolucji militarnej i strukturalnej Boko Haram po 2009 roku, a więc bierze pod uwagę wyłącznie okres aktywnej działalności militarnej organizacji.

Podejmując próbę scharakteryzowania militarnego i strukturalnego rozwoju Boko Haram w Nigerii po 2009 roku, tekst odpowiada na poniższe pytania badawcze: w jaki sposób rozwijała się organizacja Boko Haram oraz jej cele po 2009 roku oraz w jaki sposób

³ Amnesty International, *‘Our job is to shoot, slaughter and kill’*. *Boko Haram’s reign of terror in North-East Nigeria*, Londyn 2015, s. 10.

⁴ A. Botha, M. Abdile, *Understanding Boko Haram in Nigeria – Reality and Perceptions*, The Network of Traditional and Religious Peacemakers, 2017, s. 9 – tłum. aut.

⁵ Mercy Corps, *„Motivations and Empty Promises”*. *Voices of Former Boko Haram Combatants and Nigerian Youth*, 2016, s. 14.

zmieniały się metody walki stosowane przez organizację? Zbadany zostanie sposób prowadzenia konfliktu, zakres działań, charakterystyka ataków i ofiar, a także dynamika frakcyjna grupy, zmiany w przywództwie i strukturze wewnętrznej frakcji.

Dynamika frakcyjna Boko Haram oraz zmiany w przywództwie

Śmierć Muhammada Yusufa spowodowała rozproszenie się członków organizacji i rywalizację o władzę. Zarządzaniem grupą zajęła się grupa byłych bliskich współpracowników Yusufa, tworząc *szurę*, czyli radę organizacji. Na nowego przywódcę (*emira* lub *wali*) *szura* powołała Abubakara Shekau, który do tej pory pozostawał zastępcą Yusufa⁶. Wewnątrz tej grupy o władzę rywalizowali również: Khalid al-Barnawi, Mamman Nur, Kaka Allai, Mustapha Chad oraz Abu Maryam⁷. Shekau nadał zarządzanej przez siebie grupie oficjalną nazwę Społeczność Ludzi Sunny, Misji i Dżihadu (arab. *Dżama 'at Ahl as-Sunna ad-Da 'wa wa-al-Dżihad*), w skrócie JAS⁸. Poprowadził politykę organizacji w inną stronę niż robił to Yusuf. Podczas gdy poprzedni przywódca zajmował się przede wszystkim działalnością kaznodziejską i szerzeniem idei *dżihadu*, Shekau zaczął stosować go w praktyce. Otwarcie zwrócił się o wsparcie do Al-Kaidy oraz Al-Kaidy Islamskiego Maghrebu (AQIM)⁹.

Również rozumienie takfiryzmu – wykluczania osób niespełniających religijnych obowiązków ze wspólnoty – okazało się być bardziej ekstremalne od idei stosowanej wcześniej przez Yusufa. Według Shekau każdy, kto nie przystaje z jego grupą i otwarcie nie udziela jej poparcia jest *kufir* (niewierny) i może zostać wykluczony ze wspólnoty. Toteż *takfir* (uznanie za niewiernego) nakładać można także na muzułmanów żyjących w demokracji i nie podejmujących działań na rzecz jej obalenia czy tych, którzy uciekają z ziem okupowanych przez Boko Haram¹⁰. Mogą stać się więc celem *dżihadu*. Stosowanie ideologii przez JAS usprawiedliwia ich działalność zbrojną wymierzoną w stronę cywili, która zaczęła być stałym elementem działalności¹¹. Od roku 2010 grupa atakowała przede wszystkim szkoły, państwowe instytucje, międzynarodowe instytucje, kościoły¹², deklarując otwartą „wojnę z Chryścijanami”¹³. Podczas jednego z ataków przeprowadzonych w Kano 20 stycznia 2012 roku na budynek rządowy i kościół zabito 200 osób, z których większość stanowiła ludność cywilna. Po tygodniu w mieście zaczęły pojawiać się ulotki potępiające zabójstwa muzułmanów i ogłaszające powstanie nowej, niezależnej od JAS, organizacji islamskiej – Frontu Obrony Muzułmanów w Czarnej Afryce (*Dżama 'at Ansari Al-Musulimin fi Bilad al-Sudan*), w skrócie Ansaru¹⁴.

⁶ S. Brakoniecka, *Boko Haram. Koncepcja reformy islamu w północnej Nigerii*, Warszawa 2018, s. 140.

⁷ P. Ahmed, *Factional Split Inside Boko Haram. Evolving Dynamics and Future Implications*, Cairo International Center for Conflict Resolution, Peacekeeping and Peacebuilding, 2019, s. 3.

⁸ S. Brakoniecka, dz. cyt., s. 140.

⁹ J. Zenn, *Nigerian al-Qaedaism*, „Current trends in islamist ideology”, 2014, nr 16, s. 108.

¹⁰ O.S. Mahmood, N.C. Ani, *Factional Dynamics within Boko Haram*, Institute for Security Studies, 2018, s. 12.

¹¹ J. Zenn, dz. cyt., s. 110.

¹² P. Ahmed, dz. cyt., s. 3.

¹³ J. Zenn, dz. cyt., s. 110.

¹⁴ Tamże.

Ansaru powstało z inicjatywy Khalida al-Barnawiego oraz Mammana Nura – wspomnianych wyżej jako członków *szury*, którzy rywalizowali o tytuł emira JAS. Od 2011 roku wysyłali listy do AQIM, krytykując przywództwo Shekau oraz jego ekstremistyczne poglądy¹⁵. Al-Kaida również była nieprzychylna atakom na cywili, uznając je za krzywdzące dla swojego wizerunku publicznego i zaczęła udzielać wsparcia nowo powstałemu Ansaru. Grupa stała się tym samym *de facto* frakcją Al-Kaidy w Nigerii¹⁶. Nur i al-Barnawi koncentrowali swoją działalność przede wszystkim na porwaniach obcokrajowców, działając w regionie północno-zachodnim, w którym obecność Boko Haram była stosunkowo niska. Charakteryzowała ich niska częstotliwość zabójstw na ludności cywilnej¹⁷. Źródła wskazują na to, że relacja pomiędzy obiema organizacjami była burzliwa, oparta na rywalizacji, ale też sporadycznej wzajemnej pomocy. W listopadzie 2012 roku Shekau wygłosił w nagraniu poparcie dla Al-Kaidy i Ansaru. Grupy miały dzielić się również okupem z porwań¹⁸. Shekau miał jednak również zgłaszać szczegóły lokalizacji Ansaru organom bezpieczeństwa, by wyeliminować konkurencyjną grupę¹⁹. Ansaru zaprzestało ataków w 2013 roku²⁰ i niedługo potem al-Barnawi i Nur ponownie dołączyli do JAS²¹. W styczniu 2020 roku Ansaru na nowo rozpoczęło aktywność, przyznając się do jednego ataku na konwój policjantów w stanie Kaduna²². Dostępne informacje wskazują na to, że organizacja utrzymuje swoje powiązania z Al-Kaidą. Ansaru była niezmiennie wymieniana jako frakcja Al-Kaidy w jej materiałach propagandowych, także w latach zawieszony działalności (gdy jej przywódcy funkcjonowali w ramach niewspieranej przez Al-Kaidę JAS), a wiadomość o ataku została opublikowana na dwóch platformach propagandowych Al-Kaidy²³.

Brak wsparcia JAS przez Al-Kaidę skłonił Shekau do złożenia przysięgi IS w marcu 2015 roku. Organizacja zaakceptowała przysięgę i mianowała przywódcę Boko Haram *wali* Prowincji Afryki Zachodniej Państwa Islamskiego (*Islamic State West Africa Province* – ISWAP) ²⁴. Znając historię powiązań Abubakara Shekau z AQIM oraz jego ekstremistyczne poglądy, kalif IS, Abu Bakr al-Baghdadi miał od początku wątpliwości, co do dokonanego wyboru emira. Potwierdziły je listy ze skargami wysyłane do IS przez Mammana Nura oraz Abu Musaba al-Barnawiego, syna Muhammada Yusufa²⁵. W sierpniu Abu Musaba al-Barnawiego ogłoszono nowym *wali* ISWAP na łamach tygodnika IS „Al-Naba”. Shekau odmówił jednak oddania władzy, doprowadzając tym samym do kolejnego rozłamu: powstania frakcji ISWAP, dowodzonej przez al-Barnawiego, oraz frakcji JAS, dowodzonej przez Shekau²⁶.

¹⁵ P. Ahmed, dz. cyt., s. 3.

¹⁶ International Crisis Group, *Curbing Violence in Nigeria (II): The Boko Haram Insurgency*, 2014, s. 27.

¹⁷ J. Zenn, dz. cyt., s. 111–112.

¹⁸ International Crisis Group, dz. cyt., s. 27–28.

¹⁹ C. Weiss, J. Zenn, *Ansaru Resurgent: The Rebirth of Al-Qaeda's Nigerian Franchise*, „Perspectives on Terrorism”, 2021, t. 15, nr 5, s. 48.

²⁰ J. Zenn, dz. cyt., s. 113.

²¹ P. Ahmed, dz. cyt., s. 3.

²² C. Weiss, J. Zenn, dz. cyt., s. 46.

²³ Tamże, s. 51–52.

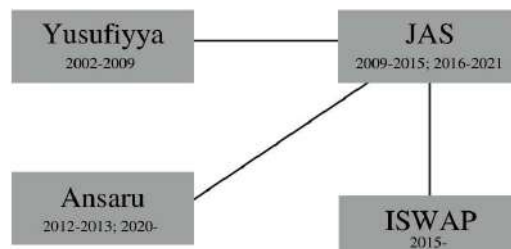
²⁴ P. Ahmed, dz. cyt., s. 3.

²⁵ Tamże.

²⁶ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 10.

Zmianę w przywództwie uzasadniają trzy podstawowe przyczyny wymienione przez Mamma Nura w nagraniu audio: autorytarny styl przywództwa Shekau; nieumiejętne prowadzenie wojny lub niewielkie umiejętności strategiczne (zależnie od tłumaczenia); ekstremizm ideologiczny²⁷. Szczególnie dużą rolę w rozłamie odgrywał problem rygorystycznego podejścia do definiowania muzułmanów i nakładanie *takfir* na osoby niezwiązane z Boko Haram²⁸ oraz, co za tym idzie, nadmierna przemoc na ludności cywilnej²⁹. Ta sama kwestia poróżniła przed laty Shekau z Ansaru oraz odsunęła od niego Al-Kaidę. W swoim pierwszym wywiadzie dla „Al-Naba” jako *wali* ISWAP, al-Barnawi pisał: „Państwo [Islamskie] zabroniło kierowania agresji w stronę mas ludności muzułmańskiej i nie jest winne tych czynów. (...) Zdecydowanie walczyliśmy z ekstremizmem i utrzymujemy tę walkę”³⁰. Za ekstremistyczne i godne potępienia ISWAP uważa złe traktowanie kobiet (w tym porywanie i przetrzymywanie ich), a także misje samobójcze kobiet i dzieci. Po przejściu władzy przez al-Barnawiego wstrzymano tego typu działania (choć ISWAP przyznało się do dwóch porwań po sierpniu 2016 roku). JAS natomiast kontynuował je z wysoką częstotliwością³¹.

Rysunek 1. Struktura frakcyjna Boko Haram

Źródło: opracowanie własne.

Początkowo obydwie frakcje Boko Haram funkcjonowały niezależnie. Niekiedy współpracowały, czasem toczyły walkę³². Niedługo po rozłamie rozpoczęły rywalizację³³. JAS i ISWAP koncentrowały swoje siły w różnych regionach. JAS był obecny na południu i w centrum stanu Borno, szczególnie wokół lasu Sambisa i przy granicy z Kamerunem³⁴. Wiele kobiet, którym udało się uciec z niewoli Boko Haram wspomina, że obozy, w których były trzymane, znajdowały się w Sambisie³⁵. Tam też obozował Shekau, dalej

²⁷ Tamże, s. 11; P. Ahmed, dz. cyt., s. 3.

²⁸ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 12.

²⁹ E. Pearson, J. Zenn, *Boko Haram, the Islamic State, and the Surge in Female Abductions in Southeastern Niger*, International Center for Counter-Terrorism, 2021, s. 12.

³⁰ Tamże, s. 13 – tłum. aut.

³¹ Tamże, s. 13–14.

³² O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 15.

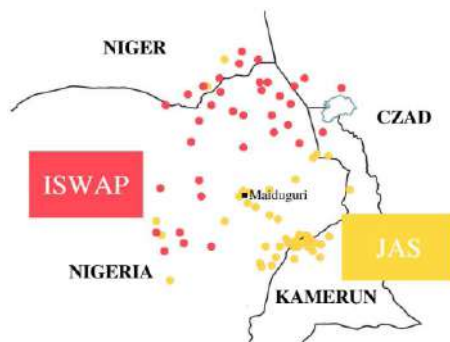
³³ Reuters, *Nigerian army says Islamic State West Africa's new leader killed in military operation*, <https://www.reuters.com/world/africa/nigerian-army-says-islamic-state-west-africas-new-leader-killed-military-2021-10-28/> [23.04.2022].

³⁴ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 22.

³⁵ W. Bauer, *Porwane. Boko Haram i terror w sercu Afryki*, Wołowiec 2017.

w głąb lasu, dzieląc obóz jedynie z dziewczynkami porwanymi z Chibok³⁶. ISWAP pierwotnie zajmował tereny na północy Borno (region jeziora Czad), jednak dokonał ekspansji na północ i wschód stanu Damboa oraz południową część stanu Yobe. ISWAP zajmowało terytoria przede wszystkim na północy od Maiduguri, natomiast JAS na południe od stolicy Borno (rys. 2.)³⁷. Obie organizacje były obecne na północy Kamerunu, a ISWAP swoją działalnością obejmował również Niger i Czad³⁸.

Rysunek 2. Lokalizacje ataków Boko Haram (wybrane) sierpień 2016 – listopad 2018

Źródło: opracowanie własne na podstawie The Economist, *Boko Haram is becoming even more extreme*, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2018/11/24/boko-haram-is-becoming-even-more-extreme> [10.05.2022].

Sytuacja uległa zmianie w maju 2021 roku, wraz ze śmiercią samobójczą Abubakara Shekau. W okolicach 18 maja siły ISWAP otoczyły Sambise³⁹ i zaproponowały Shekau, by odpokutował swoje winy i dołączył do nich⁴⁰. W nagraniu upubliczniającym wiadomość o śmierci Shekau, al-Barnawi informuje: „wolał upokorzyć się w życiu po śmierci niż upokorzyć się na ziemi, i natychmiast zabił się detonując ładunek wybuchowy”⁴¹. Bezpośrednio po śmierci Shekau ISWAP rozpoczęło negocjacje z generałami JAS. Osiemnastu z nich natychmiast przyłączyło się do grupy al-Barnawiego⁴². ISWAP zajęło większość terenów należących do JAS, trwale przypieczętując swoją obecność w Kotlinie Czadu (rys. 3.). Władze organizacji prowadziły również rekrutację wśród byłych członków JAS⁴³, jednak

³⁶ Tamże, s. 47.

³⁷ The Economist, *Boko Haram is becoming even more extreme*, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2018/11/24/boko-haram-is-becoming-even-more-extreme> [20.04.2022].

³⁸ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 22.

³⁹ International Crisis Group, *After Shekau: Confronting Jihadists in Nigeria's North East*, 2022, s. 2.

⁴⁰ Reuters, *ISWAP militant group says Nigeria's Boko Haram leader is dead*, https://www.reuters.com/world/islamic-state-west-african-province-says-nigerias-boko-haram-leader-is-dead-2021-06-06/?utm_source=iterable&utm_medium=email&utm_campaign=2430856_ [23.04.2022].

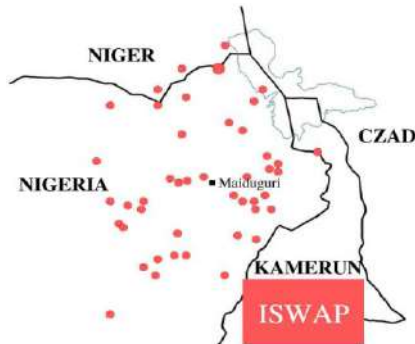
⁴¹ Tamże – tłum. aut.

⁴² International Crisis Group, *After Shekau...*, dz. cyt., s. 4.

⁴³ T. Tayo, *No easy answers to Lake Chad Basin's security dilemmas*, Institute for Security Studies, <https://issafrica.org/iss-today/no-easy-answers-to-lake-chad-basins-security-dilemmas> [23.04.2022].

wielu z nich zdecydowało się poddać zamiast przejść do konkurencyjnej frakcji. Do lutego 2022, co najmniej 2 tysiące bojowników i 30 tysięcy cywilów oddało się w ręce władz Nigerii i Kamerunu⁴⁴. W ciągu jednego tygodnia w marcu 2022 roku poddało się około 7 tysięcy członków ISWAP i JAS⁴⁵. Nadal istnieją frakcje wspierające JAS i stawiające opór zarówno władzom, jak i ISWAP. Największą z nich jest dowodzona przez Ibrahima Bakurę Dorona grupa Bakura, zlokalizowana w okolicy jeziora Czad⁴⁶.

Rysunek 3. Mapa ataków ISWAP (październik 2021–grudzień 2021)

Źródło: opracowanie własne na podstawie International Crisis Group, *After Shekau: Confronting Jihadists in Nigeria's North East*, After Shekau: Confronting Jihadists in Nigeria's North East | Crisis Group [14.05.2022].

Samobójcza śmierć Abubakara Shekau nie jest jedyną kluczową zmianą, która zaszła w przywództwie frakcji Boko Haram w 2021 i 2022 roku. ISWAP, które po rozpadzie JAS jest główną organizacją dżihadystyczną w regionie, zmaga się z utratą kolejnych liderów. Armia nigeryjska ogłosiła śmierć Abu Musaba al-Barnawiego 14 października 2021 roku⁴⁷. Szef sztabu obrony Nigerii, generał Lucky Irabor, poza potwierdzeniem wiadomości nie udzielił więcej informacji. Nie jest więc jasne, czy al-Barnawi zmarł w walkach z rywalizującymi frakcjami, czy w wyniku interwencji wojska⁴⁸. Nowym *wali* wybrano Malama Bako⁴⁹. Jednak już 28 października 2021 roku armia nigeryjska ogłosiła, iż podczas akcji pacyfikacyjnej zabiło przywódcę ISWAP⁵⁰. *Szura* mianowała Sani Shuwarama na

⁴⁴ International Crisis Group, *After Shekau...*, dz. cyt., s. 6.

⁴⁵ Al Jazeera, *Nigeria: 7,000 Boko Haram, other fighters surrender in a week*, <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/24/nigeria-7000-boko-haram-other-terrorists-surrender-in-a-week> [28.04.2022].

⁴⁶ International Crisis Group, *After Shekau...*, dz. cyt., s. 5.

⁴⁷ BBC News, *Nigeria says Iswap leader Abu Musab al-Barnawi is dead*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-58576635> [23.04.2022].

⁴⁸ C. Asadu, *Nigerian military says leader of IS-linked group is dead*, AP News, <https://apnews.com/article/africa-chad-nigeria-islamic-state-group-boko-haram-6fcc3b1951a0bec957931e0f80279ab7> [23.04.2022].

⁴⁹ Al Jazeera, *Nigerian official says new leader of ISIL-linked group killed*, <https://www.aljazeera.com/news/2021/10/22/nigerian-official-says-new-leader-of-isil-linked-group-killed> [23.04.2022].

⁵⁰ Reuters, *Nigerian army says...*, dz. cyt.

następcę Bako⁵¹. 20 marca 2022 roku media obiegrała informacja, iż został on zabity podczas nalotu Nigeryjskich Sił Powietrznych (NAF) na główny obóz grupy, znajdujący się w okolicy jeziora Czad, a kolejnym dowódcą został Mallam Bako George⁵². 22 sierpnia w nigeryjskich mediach pojawiła się kolejna informacja o nalocie NAF i zabiciu przywódcy ISWAP. Rzecznik NAF, Edward Gabkwet, poinformował, iż „NAF nie będzie podawał szczegółowych informacji na temat tych, którzy zostali zneutralizowani”⁵³. Lokalne dzienniki, w tym *Daily Post Nigeria* oraz *The Guardian Nigeria* poinformowały jednak o śmierci Fiya Ba Yurama, który po śmierci Shekau dołączył do ISWAP i został jego przywódcą⁵⁴. Źródła nie podają jednocześnie informacji na temat śmierci Mallam Bako George’a lub zmiany w przywództwie. Do tej pory nie pojawiły się również informacje na temat nowego przywódcy ISWAP.

Struktura wewnętrzna Boko Haram

Dokładna struktura wewnętrzna Boko Haram nie jest znana. Badacze są podzieleni w kwestii tego, czy struktury JAS i ISWAP są wysoce scentralizowane czy też podzielone na komórki cieszące się dużą autonomią⁵⁵. Relacje osób, które funkcjonowały zarówno w ramach JAS oraz ISWAP świadczą o tym, iż różnice w strukturze obydwu frakcji Boko Haram były nieznaczne. Wiele osób zwróciło uwagę na większą dyscyplinę, kontrolę i koordynację działań w ISWAP aniżeli we frakcji dowodzonej przez Shekau. Struktury i stanowiska tworzące organizację są jednak podobne⁵⁶. Większość źródeł powstałych po rozdzieleniu ISWAP i JAS opisuje strukturę Boko Haram całościowo, bez podziału na dwie frakcje. Z dostępnych źródeł, opierających się przede wszystkim na relacjach osób powiązanych z Boko Haram, materiałach propagandowych grupy, listach dowódców grupy i ewaluacjach strategii jej działań⁵⁷, wynika zhierarchizowana struktura.

Na czele grupy stoi przywódca (arab. *wali, emir, Emir ul-Aam* – najwyższy emir). Ma on dwóch zastępców i tylko oni mogą się do niego zwracać. Równolegle funkcjonuje rada dowódców (arab. *szura*), która zależnie od źródła, posiada od siedmiu do trzydziestu człon-

⁵¹ The Nigerian Voice, *Sani Shuwaram Is Islamic State's West Africa Province (ISWAP)'s New Leader*, <https://www.thenigerianvoice.com/news/303442/sani-shuwaram-is-islamic-states-west-africa-province-iswap.html> [23.04.2022].

⁵² O. Sunday, *Air force allegedly kill ISWAP leader, Sani Shuwaram, others*, „The Guardian Nigeria”, <https://guardian.ng/news/air-force-allegedly-kill-iswap-leader-sani-shuwaram-others/> [23.04.2022].

⁵³ W. Odunsi, *Terrorists eliminated as military bombard camp of ISWAP leader, Fiya Yuram*, Daily Post Nigeria – tłum. aut., <https://dailypost.ng/2022/08/22/terrorists-eliminated-as-military-bombard-camp-of-iswap-leader-fiya-yuram/> [12.10.2022].

⁵⁴ O. Sunday, *Many killed as military bombards terrorists' enclave in Sambisa forest*, „The Guardian Nigeria”, <https://guardian.ng/news/many-killed-as-military-bombards-terrorists-enclave-in-sambisa-forest/> [12.10.2022].

⁵⁵ R.P. Curiel, O. Walther, N. O'Clery, *Uncovering the internal structure of Boko Haram through its mobility patterns*, „Applied Network Science”, 2020, 5:18, s. 4.

⁵⁶ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 17.

⁵⁷ R.P. Curiel, O. Walther, N. O'Clery, dz. cyt., s. 5.

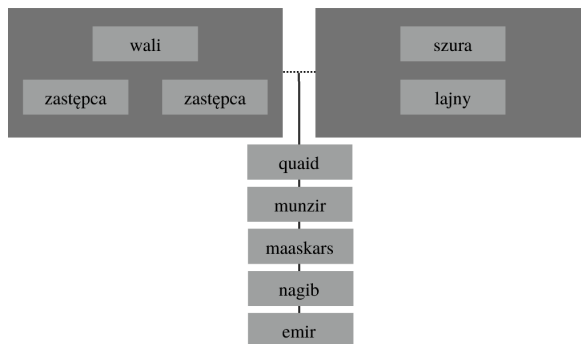
ków. Każdy z członków kieruje osobnym departamentem (ministerstwem, arab. *lajna*). Istnieją departamenty: finansów, zajmujące się rodzinami zamachowców samobójców, propagandy, służby zdrowia, zaopatrzenia w broń i pojazdy, planowania zamachów samobójczych, planowania operacji, wywiadu, moralności, edukacji, zaopatrzenia w pożywienie, opieki społecznej (zależnie od źródła)⁵⁸. Dzięki temu bojownicy Boko Haram mogą między innymi korzystać z lepszej opieki zdrowotnej niż żołnierze armii nigeryjskiej⁵⁹.

W skład hierarchii militarnej wchodzi podejmujący samodzielne decyzje dowódca (arab. *quaid*). Stopień niżej niż *quaid* znajduje się *munzir*. Dowodzą oni *maaskars*, czyli piechotą. Pod nimi znajdują się *nagib*, którzy dowodzą grupami od 10 do 15 bojowników⁶⁰.

Zarządzaniem każdym miastem zdobytym przez Boko Haram zajmuje się *emir*. Sprawuje on władzę również nad okolicznymi wioskami. *Emirami* zostają najczęściej ci członkowie Boko Haram, którzy wywodzą się z zarządzanego przez siebie regionu⁶¹.

Nie wiadomo na pewno, jak duża jest liczba komórek podejmujących samodzielnie działania terrorystyczne, a także jak duża jest ich rzeczywista autonomia oraz do jakiego stopnia muszą konsultować swoje działania z przywódcami i *szurą*. Zdaje się, że fragmentacja grupy jest wysoka⁶². Boko Haram wpisuje się tym samym we współczesny trend funkcjonowania grup terrorystycznych w modelu sieciowym, aniżeli modelu silnej hierarchizacji, a także przydzielania dużej autonomii poszczególnym komórkom. Ta ostatnia cecha jest charakterystyczna szczególnie dla współczesnych organizacji islamistycznych⁶³.

Rysunek 4. Struktura wewnętrzna Boko Haram

Źródło: opracowanie własne.

⁵⁸ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 16; I. Borarosova, A. Walter, O. Filipec, *Global jihad: Case studies in Terrorist Organizations*, Gdańsk 2017, s. 146; Amnesty International, dz. cyt., s. 17; W. Bauer, dz. cyt., s. 104.

⁵⁹ W. Bauer, dz. cyt., s. 104.

⁶⁰ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 16; Amnesty International, dz. cyt., s. 5.

⁶¹ Amnesty International, dz. cyt., s. 5.

⁶² R.P., Curiel, O. Walther, N. O’Clery, *Uncovering the internal structure of Boko Haram through its mobility patterns*, „Applied Network Science”, 2020, nr 5, s. 18.

⁶³ M. Madej, *Zagrożenia asymetryczne – „nowy” problem bezpieczeństwa międzynarodowego*, [w:] R. Kuźniar et al., *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, Warszawa 2012, s. 87–88.

Również przy określaniu liczby członków organizacji najczęściej szacuje się ogólną liczbę członków Boko Haram, bez podziału na ISWAP i JAS. W 2015 roku (przed podziałem), *Amnesty International* szacowało liczbę członków na ok. 15 000⁶⁴. W 2018 roku (po podziale) *Reuters* informował, że według analityków szeregi ISWAP zasilą od 3000 do 5000 bojowników, a frakcję Shekau połowa tej liczby⁶⁵. We wrześniu 2021 roku (po śmierci Shekau) *The New York Times* szacował, że sieć członków Boko Haram liczyła od 1500 bojowników do 40 000 członków, wliczając w to bojowników, ich rodziny oraz osoby porwane⁶⁶. Porywani chłopcy są często szkoleni w walce, stąd należy brać ich pod uwagę w określaniu liczby członków Boko Haram. W latach 2014–2016 liczba porwanych i wyszkolonych do walki dzieci wyniosła 10 000⁶⁷. Dodatkowo, według szacunków International Crisis Group, tereny znajdujące się obecnie pod kontrolą ISWAP zamieszkuje 800 000 do 3 milionów osób⁶⁸.

Źródła finansowania Boko Haram

Źródła dochodów Boko Haram są zdywersyfikowane. Przed 2009 rokiem podstawę finansowania działalności stanowiło prowadzenie przez członków mikroprzedsiębiorstw (najczęściej taksówkarskich), udzielanie pożyczek oraz system składek członkowskich⁶⁹. Część z tych metod nadal jest stosowana – w lutym 2022 władze Nigerii ogłosiły odkrycie sieci finansowania Boko Haram i ISWAP, w której skład wchodziło 96 sponsorów. Powiązano z nimi 123 przedsiębiorstwa i 33 kantory⁷⁰. Obecnie u podstaw źródeł dochodu organizacji znajduje się wykorzystywanie ludności cywilnej regionów, w których Boko Haram ma swoje wpływy. Są to zarówno kradzieże (bydła, sprzętu wojskowego, kosztowności)⁷¹, jak i wymuszenia, na przykład żądanie opłat przez ISWAP za możliwość bezpiecznego wypasania zwierząt. Opłata za zapewnienie bezpieczeństwa wynosi 2500 naira (\$6) za krowę i 1500 naira (\$3,6) za mniejsze zwierzęta⁷². Oferowanie bezpieczeństwa za opłatą (czyli możliwości pracy) jest standardową praktyką ISWAP. Nie stosuje jej jednak JAS. Frakcja Shekau rzadziej pozwalała ludności lokalnej na kontynuację swojej pracy po odprowadzeniu opłaty. Częściej pozbawiała ich życia i przejmowała źródła dochodu

⁶⁴ Amnesty International, dz. cyt., s. 15.

⁶⁵ P. Carsten, A. Kingimi, *Islamic State ally stakes out territory around Lake Chad*, „Reuters”, <https://www.reuters.com/article/us-nigeria-security-idUSKBN110063> [17.05.2022].

⁶⁶ R. Mclean, I. Alfa, *Thousands of Boko Haram Members Surrendered. They Moved In Next Door*, „The New York Times”, <https://www.nytimes.com/2021/09/23/world/africa/boko-haram-surrender.html> [17.05.2022].

⁶⁷ D. Hinshaw, J. Parkinson, *The 10,000 Kidnapped Boys of Boko Haram*, „The Wall Street Journal”, <https://www.wsj.com/articles/the-kidnapped-boys-of-boko-haram-1471013062> [17.05.2022].

⁶⁸ International Crisis Group, *After Shekau...*, dz. cyt., s. 11–12.

⁶⁹ M.S. Stempień, *Boko Haram 2002–2020. Czarne flagi nad Nigerią*, Siedlce 2020, s. 77.

⁷⁰ Africa News, *96 terrorism financiers uncovered in Nigeria*, <https://www.africanews.com/2022/02/04/96-terrorism-financiers-uncovered-in-nigeria/> [17.05.2022].

⁷¹ M.S. Stempień, dz. cyt., s. 77.

⁷² P. Carsten, A. Kingimi, *Islamic State ally stakes out territory around Lake Chad*, „Reuters”, <https://www.reuters.com/article/us-nigeria-security-idUSKBN110063> [17.05.2022].

w całości⁷³. Obydwie frakcje dopuszczają się z kolei kradzieży bytła na szeroką skalę. Ocenia się, że milionowe przychody z tej działalności są jednym z głównych źródeł dochodów Boko Haram⁷⁴. Podobnie lukratywne są porwania dla okupu, szczególnie cudzoziemców. Boko Haram zarobiło ponad 20 milionów dolarów na porwaniach cudzoziemców (porywanych najczęściej na północy Kamerunu) w latach 2013–2014⁷⁵. Często dochodzi również do porwań osób zamieszkujących Nigerię, które generują wprawdzie mniejsze zyski, jednak mogą być częściej wykonywane⁷⁶. Od 2010 roku grupa zajmuje się również napadami bankowymi⁷⁷. Do 2014 roku przyniosły one zyski w postaci 6 milionów dolarów. Liczba napadów spadła w ciągu ostatnich kilku lat ze względu na zmniejszenie się kontrolowanego terytorium⁷⁸. Ponadto ISWAP otrzymuje wsparcie finansowe od IS. Nie jest jasne, jakiej wysokości są przekazywane opłaty oraz jak często są wysyłane⁷⁹.

Ataki i ofiary Boko Haram

Boko Haram oraz jej frakcje od lat pozostaje jedną z najbardziej zabójczych organizacji terrorystycznych na świecie. W 2014 roku zajęła pod tym względem pierwsze miejsce, zabijając 6644 osoby⁸⁰. Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) szacuje, że liczba ofiar śmiertelnych konfliktu z dżihadystami na północy Nigerii wyniosła 350 000 do końca 2020 roku⁸¹. Szczegółowe dane na temat ataków Boko Haram dostępne są w corocznych, publikowanych od 2015 roku, raportach Globalnego Wskaźnika Terroryzmu (*Global Terrorism Index – GTI*). Raporty traktują Boko Haram całościowo, nie dzieląc danych pomiędzy JAS a ISWAP. Wyjątkami są rok 2020, gdyż nie wydano pełnego raportu GTI zawierającego dane w tym okresie, a także rok 2021, w którym ze względu na rozpad JAS, rozróżnienie danych dotyczących JAS i ISWAP było ułatwione. Upadek JAS sprawił jednak, iż Boko Haram rozumiane jako JAS oraz ISWAP przestało być na tyle zabójczą grupą, by zostać szeroko opisane w raportach. Tym samym większość danych opisujących aktywność terrorystyczną Boko Haram znajduje się w zakresie od 2014 do 2019 roku.

Poza rokiem 2016 oraz 2018, gdy następował wzrost ataków ze strony ekstremistycznych grup Fulanów, Boko Haram odpowiadało za większość zabójstw dokonanych w wyniku działalności terrorystycznej w Nigerii (rys. 5.). Najbardziej zabójczym rokiem w działalności Boko Haram był rok 2014. Obecnie następuje spadek aktywności terrorystycznej ISWAP i JAS, a także ich udziału w całej aktywności terrorystycznej Nigerii.

⁷³ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 31.

⁷⁴ Tamże, s. 32.

⁷⁵ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 32.

⁷⁶ M.S. Stempień, dz. cyt., s. 78.

⁷⁷ Amnesty International, dz. cyt., s. 14.

⁷⁸ M.S. Stempień, dz. cyt., s. 78.

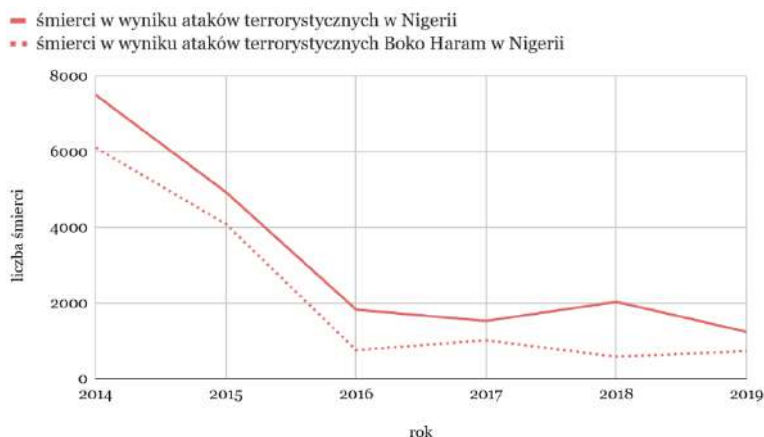
⁷⁹ International Crisis Group, *After Shekau...*, dz. cyt., s. 10.

⁸⁰ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2015. Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*, 2015, s. 41.

⁸¹ Reuters, *Northeast Nigeria insurgency has killed almost 350,000 – UN*, <https://www.reuters.com/world/africa/northeast-nigeria-insurgency-has-killed-almost-350000-un-2021-06-24/> [18.05.2022].

W 2021 roku liczba ataków terrorystycznych w kraju spadła o 50% oraz o 71% w stanie Borno (na którym koncentruje się większość ataków Boko Haram)⁸². W tym samym roku JAS było odpowiedzialne za zaledwie 8% ataków w Nigerii (należy pamiętać, że w maju nastąpiła śmierć Shekau). 36% ataków przeprowadziło ISWAP, a kolejne 44% ataków nie zostało przypisane do żadnej grupy zbrojnej⁸³. ISWAP jest obecnie najbardziej zabójczą organizacją terrorystyczną w regionie Sahelu⁸⁴.

Rysunek 5. Śmierć w wyniku ataków terrorystycznych w Nigerii oraz ataków terrorystycznych dokonanych przez Boko Haram w Nigerii w latach 2014–2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportów *Global Terrorism Index*.

Oprócz zwrócenia uwagi na całość ataków przeprowadzanych przez Boko Haram, warto scharakteryzować najbardziej śmiertelne działania terrorystyczne w skali roku. W latach 2014–2018 każdy z nich miał miejsce w Nigerii. W roku 2019 atak z największą liczbą ofiar śmiertelnych miał miejsce w Kamerunie (tabela 1.). Dodatkowo, w latach 2014–2017 w każdym z wymienionych ataków największą grupą zamordowanych była ludność cywilna, z czego w 2017 roku zaatakowano grupę, w której skład również wchodził żołnierze. W roku 2018 i 2019 najbardziej śmiertelnymi atakami były ataki na bazy wojskowe, kolejno Nigerii i Kamerunu. W roku 2014 atakiem o najwyższej liczbie ofiar śmiertelnych był atak na budynki mieszkalne w mieście Gamboru, przeprowadzony w maju, przy użyciu broni palnej i materiałów wybuchowych⁸⁵. W 2015 roku zaatakowano miasto Baga i okoliczne wioski, niszcząc 16 z nich i zabijając ok. 2000 osób. Był to nie tylko najbardziej zabójczy atak Boko Haram, ale również jeden z najbardziej zabójczych w historii Nigerii. Również w tym przypadku skorzystano przede wszystkim z broni

⁸² Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2022. Measuring the Impact of Terrorism*, 2022, s. 14.

⁸³ Tamże, s. 25.

⁸⁴ Tamże, s. 5.

⁸⁵ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2015...*, dz. cyt., s. 12.

palnej⁸⁶. W 2016 roku atakiem o najwyższej liczbie ofiar śmiertelnych ponownie był atak na wioskę. Zaatakowano wioskę Dalori, zabijając 85 osób i korzystając z tych samych rodzajów broni, co w poprzednich latach⁸⁷. Najbardziej zabójczy atak w roku 2017 odbiega od trendu z lat 2014–2016. Był to atak w okolicach miasta Jibi na grupę *Frontier Exploration Services*⁸⁸, w której skład wchodził: pracownicy korporacji naftowej *Nigerian National Petroleum Corporation* (NNPC), wykładowcy Uniwersytetu w Maiduguri, członkowie Cywilnej Grupy Zadaniowej (*Civilian Joint Task Force – CJTF*), stworzonej w Maiduguri do walki z siłami Boko Haram oraz personel wojskowy⁸⁹. Zabito 69 osób, z czego większość stanowili cywile⁹⁰. W 2018 roku, mimo wzrostu aktywności Boko Haram, żaden z ataków przeprowadzonych przez grupę nie znalazł się wśród 20 światowych ataków o najwyższej śmiertelności, w związku z czym w raporcie GTI nie można znaleźć informacji o najbardziej zabójczym ataku przeprowadzonym w tym okresie. Inne źródła podają, iż był to atak przeprowadzony w listopadzie na bazę wojskową w Metele, podczas którego życie straciło 118 żołnierzy⁹¹. Najbardziej śmiertelnym atakiem w 2019 roku był atak przeprowadzony na bazę wojskową w Darak, na północy Kamerunu. Zmarło 101 żołnierzy oraz cywilów. Do ataku użyto wyrzutni rakietowych⁹².

Tabela 1. Ataki o najwyższej śmiertelności przeprowadzone przez Boko Haram w skali roku w latach 2014–2019

Rok	Informacje na temat ataku		
	Liczba ofiar	Miejscowość	Państwo
2014	315	Gamboru	Nigeria
2015	2000	Baga	Nigeria
2016	85	Dalori	Nigeria
2017	69	Jibi	Nigeria
2018	118	Metetele	Nigeria
2019	101	Darak	Kamerun

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportów *Global Terrorism Index*.

Powyższe informacje pozwalają dostrzec odwrócenie stałego do 2016 trendu – atakowania wiosek i miejscowości zamieszkałych przez ludność cywilną na rzecz walki z siłami wojskowymi. W dostępnych statystykach udziału prywatnych cywilów we wszyst-

⁸⁶ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2016. Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*, 2016, s. 50.

⁸⁷ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2017. Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*, 2017, s. 13.

⁸⁸ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2018. Measuring the Impact of Terrorism*, 2018, s. 11.

⁸⁹ M.S. Stempień, dz. cyt., s. 109.

⁹⁰ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2018...*, dz. cyt., s. 17.

⁹¹ M.S. Stempień, dz. cyt., s. 111.

⁹² Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2020. Measuring the Impact of Terrorism*, 2020, s. 16.

kich zabójstwach spowodowanych przez ataki Boko Haram w latach 2014–2016 również widać tendencję spadkową: cywile stanowili kolejno 77%, 73% oraz 70% w roku 2014⁹³, 2015⁹⁴ i 2016⁹⁵. Wśród ofiar śmiertelnych ataków przeprowadzonych w Kamerunie w 2019 roku, 50% zmarło podczas ataków na cywilów, natomiast 48% podczas ataków na cele wojskowe⁹⁶. Spadek wskaźnika cywilnych ofiar śmiertelnych jest związany z rosnącą dominacją ISWAP. Frakcja al-Barnawiego znacznie częściej niż frakcja Shekau atakowała cele militarne. W 2021 roku to właśnie one stanowiły ponad połowę celów atakowanych przez ISWAP⁹⁷. W 2015 roku Abu Musab al-Barnawi powiedział w wywiadzie dla *Al-Naba*: „Państwo [islamskie] zabroniło uderzania w masy osób należące do islamu i nie jest winne takich działań”⁹⁸. W odpowiedzi, uznając to za osobisty atak, Shekau upublicznił nagranie audio, w którym mówił: „Jasno powiedziałem, że jestem przeciwny zasadzie, wedle której ktoś żyjący w społeczeństwie z niewiernymi bez publicznej opozycji w stosunku do tych niewiernych lub złości na nich, jak powiedziano w Koranie, może być prawdziwym muzułmaninem”⁹⁹. Dodatkowo ataki JAS na ludność cywilną w miastach i wsiach były częstsze, ale mniej śmiertelne niż ataki ISWAP¹⁰⁰. Szczególnie dużą uwagę JAS skupiało na przeprowadzaniu ataków samobójczych w Maiduguri, miejscu „narodzin” Boko Haram¹⁰¹. Mimo preferencji ISWAP w atakowaniu celów militarnych (co jest spójne ze wskazaną wcześniej ideologią grupy), wzrósł odsetek zabójstw cywilów w wyniku jej działań terrorystycznych – z 11 w 2020 roku do 19 w 2021 roku¹⁰².

Stosowane metody walki

Preferowane metody walki grupy Boko Haram uległy zmianom na przestrzeni lat. W 2014 roku większość ataków przeprowadzona była za pomocą karabinów maszynowych¹⁰³. W 2015 roku zanotowano wyraźny wzrost ataków bombowych oraz z użyciem ładunków wybuchowych, jednak większość ataków nadal stanowiła napaść zbrojna, z użyciem karabinów maszynowych i noży. Wzrost użycia ładunków wybuchowych wiązał się ze szkoleniami w tym zakresie, które dla bojowników Boko Haram przeprowadziło Al-Shabaab. Dodatkowo ataki z użyciem ładunków wybuchowych lub bomb mają niskie koszty ludzkie i finansowe, w porównaniu do napaści zbrojnej¹⁰⁴. W 2013 roku Boko Haram przeprowadziło 35 ataków bombowych, w których śmierć poniosło 17 osób. W 2015 liczba

⁹³ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2015...*, dz. cyt., s. 41.

⁹⁴ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2016...*, dz. cyt., s. 54.

⁹⁵ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2017...*, dz. cyt., s. 74.

⁹⁶ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2020...*, dz. cyt., s. 16.

⁹⁷ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2022...*, dz. cyt., s. 25.

⁹⁸ E. Pearson, J. Zenn, dz. cyt., s. 13 – tłum. aut.

⁹⁹ Tamże – tłum. aut.

¹⁰⁰ O.S. Mahmood, N.C. Ani, *Factional Dynamics...*, dz. cyt., s. 19.

¹⁰¹ Tamże, s. 22.

¹⁰² Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2022...*, dz. cyt., s. 25.

¹⁰³ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2015...*, dz. cyt., s. 41.

¹⁰⁴ M.S. Stempień, dz. cyt., s. 126.

ataków wyniosła już 156, a liczba ofiar śmiertelnych 1638¹⁰⁵. W 2014 roku ataki bombowe stanowiły 24% wszystkich ataków przeprowadzonych przez Boko Haram, natomiast w 2016 roku wskaźnik ten wzrósł do 44%. Większość ataków bombowych i z użyciem ładunków wybuchowych stanowią misje samobójcze. W 2015 roku stanowiły one 29% wszystkich ataków. W 2016 roku wskaźnik ten wzrósł do 35%¹⁰⁶. W 2017 i 2018 roku Boko Haram przeprowadziła szczególnie dużo ataków samobójczych. W 2017 roku stanowiły one 46% wszystkich przeprowadzonych ataków¹⁰⁷. W 2018 roku Boko Haram uplasowało się na pierwszym miejscu w rankingu światowych grup terrorystycznych o najwyższej liczbie przeprowadzonych misji samobójczych¹⁰⁸. Po 2018 roku nastąpił zwrot. W 2019 roku ataki samobójcze stanowiły już 7% ataków, spadła również ich śmiertelność z 15 (atak samobójczy w 2014 roku) do 4 (atak w 2019 roku). Najpopularniejszą metodą walki ponownie stały się napaści zbrojne, a także porwania¹⁰⁹. Wiedząc, iż JAS preferuje atakowanie ludności cywilnej oraz korzystanie z ataków samobójczych¹¹⁰, a także znając strategię IS polegającą przede wszystkim na atakowaniu celów militarnych i przeprowadzaniu napaści zbrojnych¹¹¹, można przypuszczać, że spadek popularności ataków samobójczych wiązał się ze wzrostem siły i znaczenia ISWAP w regionie. Po 2016 roku wszystkie misje samobójcze kobiet przypisywane w statystykach Boko Haram zostały przeprowadzone przez JAS, gdyż ISWAP zabronił tego rodzaju walki¹¹².

Znamienną cechą Boko Haram jest wysoki wskaźnik feminizacji ataków bombowych. Istnieje szereg przyczyn, dla których ataki samobójcze przeprowadzane przez kobiety są efektywne i korzystne z punktu widzenia zarządzania grupą terrorystyczną. Po pierwsze, kobiety są społecznie uznawane za bardziej niewinne i mniej groźne od mężczyzn, wzbudzając tym samym mniej podejrzeń. Po drugie, przeprowadzanie kontroli osobistej jest utrudnione, ponieważ w państwach muzułmańskich nieakceptowane jest przeszukiwanie kobiet przez funkcjonariuszy. Funkcjonariuszek jest z kolei znacząco mniej niż funkcjonariuszy¹¹³. Ich liczba w Nigerii ulega jednak wzrostowi ze względu na rozpoznanie przez władze zagrożenia, jakie stanowi niemożność przeprowadzania kontroli osobistej kobiet¹¹⁴. Po trzecie, wykorzystanie kobiet do przeprowadzania zamachów jest tanie oraz rozsądne z logistycznego punktu widzenia. Według słów jednego z byłych bojowników Boko Haram: „wykorzystanie kobiet [do ataków samobójczych] pozwala ci oszczędzić swoich mężczyzn”¹¹⁵. Po czwarte, ubrania muzułmanek pozwalają na lepsze ukrycie ładunków niż ubrania mężczyzn. O świadomym wykorzystaniu tego atutu przez Boko Haram świadczą przypadki przebie-

¹⁰⁵ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2016...*, dz. cyt., s. 27.

¹⁰⁶ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2017...*, dz. cyt., s. 74.

¹⁰⁷ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2020...*, dz. cyt., s. 16.

¹⁰⁸ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2019. Measuring the Impact of Terrorism*, 2019, s. 16.

¹⁰⁹ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2020...*, dz. cyt., s. 16.

¹¹⁰ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 19.

¹¹¹ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2022...*, dz. cyt., s. 16.

¹¹² E. Pearson, J. Zenn, dz. cyt., s. 14.

¹¹³ J. Warner, H. Matfess, *The Unexpected Operational and Demographic Characteristics of Boko Haram's Suicide Bombers*, Combatting Terrorism Center at West Point, 2017, s. 29.

¹¹⁴ M.S. Stempień, dz. cyt., s. 131.

¹¹⁵ J. Warner, H. Matfess, dz. cyt., s. 29 – tłum. aut.

rania bojowników za kobiety podczas misji samobójczych¹¹⁶. W latach 2014–2018 Boko Haram było odpowiedzialne za 87% śmierci poniesionych w wyniku misji samobójczych kobiet na świecie, przeprowadzając co najmniej 146 ataków o 900 ofiarach śmiertelnych¹¹⁷. Do czerwca 2017 roku, spośród 434 zamachowców samobójczych kobiety stanowiły 72,2%, których płeć udało się zidentyfikować¹¹⁸. Dodatkowo, do roku 2018 jedna trzecia zamachowczyń była nieletnia¹¹⁹. Z kolei według Funduszu Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci (UNICEF), 80% dzieci wykorzystywanych do zamachów bombowych to dziewczynki. W 2016 roku 30 dzieci zmuszono do samobójczej śmierci. Często były uprzednio narkotyzowane¹²⁰. Wysokie wykorzystanie dzieci i kobiet w misjach samobójczych było typowe dla frakcji Shekau. ISWAP rekrutuje w tym celu przede wszystkim mężczyzn¹²¹.

Kolejnym działaniem typowym dla Boko Haram były porwania kobiet. Zdecydowana większość z nich przeprowadzana była przez JAS. ISWAP poddaje porwania muzułmanek krytyce, oskarżając Shekau o złe traktowanie kobiet i sprzeciwiając się m.in. głośnemu porwaniu dziewczynki z Chibok¹²². Porwanie to przyniosło Boko Haram rozgłos światowej skali i pomogło w rozprzestrzenieniu informacji o działalności grupy. J. Warner oraz H. Matfess zauważają, że drastyczny wzrost samobójczych zamachowczyń w szeregach Boko Haram wystąpił dopiero po tym, jak sprawa dziewczynki z Chibok stała się medialna. Wnioskują, że Shekau zauważywszy, jaki szok wzbudza wykorzystywanie kobiet, zaczął robić to na coraz szerszą skalę. Porwanie z Chibok sprawiło, że światowa opinia publiczna po raz pierwszy usłyszała o Boko Haram¹²³. Bojownicy JAS mieli porwać dziewczynki przypadkiem – 14 kwietnia 2014 roku udali się do szkoły średniej w Chibok po blok do silnika, który znajdował się w szkole ze względu na prowadzone kilka tygodni wcześniej prace budowlane na jej terenie. Nie znalazłszy celu swojej wyprawy, zdecydowali się porwać 276 uczennic¹²⁴. Ponad 50 z nich uciekło w trakcie porwania. Pozostałe przetrzymywano w obozie w lesie Sambisa¹²⁵. Kobiety porwane z wioski na północy Nigerii w wywiadach z W. Bauerem wspominają, że dziewczynki uczyły je islamu. Dwie z nich pełniły też funkcję służących żony Shekau¹²⁶. Zarówno przed porwaniem z Chibok, jak i po nim, Boko Haram więziło tysiące kobiet i dziewczynki, a sporadycznie także mężczyzn i chłopców porwanych ze zdobytych miast i wiosek. Zamknięte obozy, w których przetrzymują swoje ofiary, najczęściej tworzone są na terytorium podbitych miejscowości¹²⁷. Jeśli porywani są chłopcy lub

¹¹⁶ Tamże, s. 29.

¹¹⁷ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2019...*, dz. cyt., s. 5.

¹¹⁸ J. Warner, H. Matfess, *The Unexpected Operational...*, dz. cyt., s. 29–30.

¹¹⁹ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2022...*, dz. cyt., s. 16.

¹²⁰ S. Osborne, *Boko Haram increasingly using drugged children as suicide bombers, warns Unicef*, The Independent, 2017, <https://www.independent.co.uk/news/world/africa/boko-haram-children-suicide-bombers-drugged-children-unicef-warn-nigeria-cameroon-niger-chad-a7680366.html> [22.05.2022].

¹²¹ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 19.

¹²² E. Pearson, J. Zenn, dz. cyt., s. 13.

¹²³ J. Warner, H. Matfess, dz. cyt., s. 30.

¹²⁴ M.S. Stempień, dz. cyt., s. 100–101.

¹²⁵ Amnesty International, dz. cyt., s. 66.

¹²⁶ W. Bauer, dz. cyt., s. 63.

¹²⁷ Tamże, s. 53.

mężczyźni, zmuszani są oni do walki w szeregach organizacji¹²⁸. Młode kobiety wydawane były za mąż za bojowników. Starsze pracowały jako niewolnice. Jeśli jakaś kobieta została wybrana do przeprowadzenia misji samobójczej, przenoszono ją do osobnego centrum szkoleniowego¹²⁹. Jedna z porwanych kobiet wspomina: „Po miesiącu zaczęli żenić się z dziewczynami ze wsi. Każda kobieta, której mąż nie zjawi się w ciągu miesiąca, musi wziąć nowy ślub, ogłosili”¹³⁰. Inna, że za mąż wydano nawet dziewczynkę w wieku 10 lat¹³¹.

Odkąd władzę przejął al-Barnawi, ISWAP przeprowadziło tylko dwa porwania¹³². Pierwsze przeprowadzono 19 lutego 2018 roku. Porwano 110 uczennic ze szkoły w Dapchi, stanie Yobe. Wszystkie poza jedną były muzułmankami. Geneza i przebieg porwania są niejasne, ponieważ odbiega ono od standardowego wzoru działań ISWAP. Co więcej, dziewczynki zwolniono bez przyjęcia okupu. Nie było to więc porwanie motywowane finansowo. 21 marca 2018 roku zwrócono 104 uczennice – 5 z nich poniosło śmierć w trakcie porwania, a jedną chrześcijankę zatrzymano w roli niewolnicy, ponieważ odmówiła przejścia na islam¹³³. Ojciec jednej z porwanych dziewczynek powiedział w wywiadzie dla BBC, że członkowie ISWAP po prostu zostawili je przy ulicy w środku miasta i poinstruowali rodziców: „upewnijcie się, że nie zapiszecie ich więcej do szkół zachodnich, bo wrócimy i znowu je zabierzemy”¹³⁴. Następnie uściskali im dłonie, zrobili z nimi zdjęcia i pojechali¹³⁵. Al-Barnawi nigdy publicznie nie odniósł się do wydarzenia¹³⁶. Drugie porwanie przeprowadzone przez ISWAP miało miejsce 1 marca 2018 roku niedaleko obozu dla osób wewnątrznie przesiedlonych (*internally displaced persons* – IDP) w Rann, blisko granicy z Kamerunem. Podczas ataku ISWAP zmarło kilkadziesiąt osób, w tym trzech pracowników ONZ. Porwano również trzy kobiety¹³⁷. Dwie z kobiet, muzułmanki, zabito we wrześnie i w październiku, natomiast z trzeciej – chrześcijanki – uczyniono niewolnicę¹³⁸.

Zakończenie

W artykule podjęto próbę odpowiedzi na pytania dotyczące sposobu rozwoju organizacji Boko Haram w okresie jej aktywności militarnej. Zwrócono uwagę na dynamikę frakcyjną oraz różnice pomiędzy frakcjami. ISWAP, odcinając się i odróżniając od JAS, szczególnie promuje swoją działalność jako prospołeczną dla muzułmanów, ofertę lepszego, bezpiecznego

¹²⁸ Amnesty International, dz. cyt., s. 61.

¹²⁹ W. Bauer, dz. cyt., s. 53.

¹³⁰ Tamże, s. 48.

¹³¹ Tamże, s. 172.

¹³² E. Pearson, J. Zenn, dz. cyt., s. 13.

¹³³ Tamże, s. 15.

¹³⁴ BBC News, *Dapchi girls: Freed Nigerian girls tell of kidnap ordeal* – tłum. aut., <https://www.bbc.com/news/43489217> [22.05.2022].

¹³⁵ Tamże.

¹³⁶ E. Pearson, J. Zenn, dz. cyt., s. 15.

¹³⁷ UN News, *Top UN official in Nigeria condemns killing of abducted aid worker; calls for immediate release of two others*, <https://news.un.org/en/story/2018/09/1019522> [22.05.2022].

¹³⁸ E. Pearson, J. Zenn, dz. cyt., s. 16.

życia bez grzechu i w zbawieniu. W przeciwieństwie do Shekau, podstawowym celem działalności terrorystycznej ISWAP są przedstawiciele władz państwowych i służby porządkowe. Starają się nie uderzać w ludność cywilną, z zasady nie porywają dla okupu. Kreują się na „tych lepszych”. Na tle brutalnych zbrodni JAS rzeczywiście zdają się być relatywnie mniej okrutni.

Boko Haram od momentu, w którym rozpoczęło działalność zbrojną, w błyskawicznym tempie stało się jedną z najkrwawszych organizacji świata. Jest bezpośrednio odpowiedzialne za śmierć 350 000 osób, a także porwanie czy zmuszenie do przesiedlenia kolejnych setek tysięcy osób. Pozbawiona granic moralnych polityka Shekau została odrzucona najpierw przez Al-Kaidę, a następnie przez IS. Został on oddalony od najbardziej zabójczych organizacji świata ze względu na to, że nawet dla nich jego działalność była zbyt przesiąknięta przemocą. Szerokie rozumienie *takfir* przez przywódcę JAS pozwalało mu na uznanie za *kufir*, a więc tym samym za godnego śmierci wroga, każdego, kto nie należał do jego szeregów. Obojętne było mu, czy zabija żołnierzy czy cywilów, mężczyzn, kobiety czy dzieci, muzułmanów czy chrześcijanki. Płynne granice pomiędzy tym, co dozwolone, a tym, co zakazane sprawiły, że Boko Haram pod jego przywództwem dokonało licznych pogwałceń norm i praw dotyczących konfliktów zbrojnych. Zwróciło uwagę społeczności międzynarodowej porwaniem 276 dziewczynek z Chibok, które przetrzymywało przez lata w lesie Sambisa oraz masakrą w Badze, która pochłonęła 2000 ludzkich istnień. Za życia Shekau odpowiadało za znaczną większość światowych ataków przeprowadzonych poprzez śmierć samobójczą kobiet, ponieważ w przeciwieństwie do IS czy Al-Kaidy nie uważał zmuszania kobiet i dzieci do męczeństwa za nieodpowiednie.

Shekau w 2021 roku nie przegrał walki z państwem nigeryjskim lecz z innym wrogiem – ISWAP, tj. frakcją, która niegdyś wraz z nim tworzyła Boko Haram. Działalność antyterrorystyczna Nigerii i państw ościennych nie okazała się na tyle efektywna, by zwalczyć ugrupowanie. Obecnie to właśnie ISWAP dominuje w Borno oraz pozostałych częściach regionu jeziora Czad, po przejęciu terytoriów oraz części ludzi z szeregów JAS. Przeciwdziałanie jej ekspansji na poziomie krajowym, regionalnym i międzynarodowym trwa. Od października 2021 roku, zabito czterech kolejno wybieranych przywódców ISWAP.

Tytuł pracy w języku angielskim:

BOKO HARAM – STRUCTURAL AND MILITARY EVOLUTION AFTER 2009

Bibliografia

Materiały źródłowe

Institute for Economics & Peace, *Global Peace Index 2021*, 2021.

Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2015. Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*, 2015.

Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2016. Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*, 2016.

- Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2017. Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*, 2017.
- Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2018. Measuring the Impact of Terrorism*, 2018.
- Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2019. Measuring the Impact of Terrorism*, 2019.
- Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2020. Measuring the Impact of Terrorism*, 2020.
- Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2022. Measuring the Impact of Terrorism*, 2022.

Publikacje zwarte

- Bauer W., *Porwane. Boko Haram i terror w sercu Afryki*, Wołowiec 2017.
- Borarosova I., Walter A., Filipec O., *Global jihad: Case studies in Terrorist Organizations*, Gdańsk 2017.
- Brakoniecka S., *Boko Haram. Koncepcja reformy islamu w północnej Nigerii*, Warszawa 2018.
- Madej M., *Zagrożenia asymetryczne – „nowy” problem bezpieczeństwa międzynarodowego*, [w:] Kuźniar R. i in., *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, Warszawa 2012.
- Stempień M.S., *Boko Haram 2002–2020. Czarne flagi nad Nigerią*, Siedlce 2020.

Artykuły

- Ahmed P., *Factional Split Inside Boko Haram. Evolving Dynamics and Future Implications*, Cairo International Center for Conflict Resolution, Peacekeeping and Peacebuilding, 2019.
- Amnesty International, *‘Our job is to shoot, slaughter and kill’. Boko Haram’s reign of terror in North-East Nigeria*, Londyn 2015.
- Botha A., Abdile M., *Understanding Boko Haram in Nigeria – Reality and Perceptions*, The Network of Traditional and Religious Peacemakers, 2017.
- Curiel R.P., Walther O., O’Clery N., *Uncovering the internal structure of Boko Haram through its mobility patterns*, „Applied Network Science”, 2020, nr 5, s. 18.
- International Crisis Group, *After Shekau: Confronting Jihadists in Nigeria’s North East*, 2022.
- International Crisis Group, *An Exit from Boko Haram? Assessing Nigeria’s Operation Safe Corridor*, 2021.
- International Crisis Group, *Curbing Violence in Nigeria (II): The Boko Haram Insurgency*, 2014.
- International Crisis Group, *Facing the Challenge of the Islamic State in West Africa Province*, 2019.
- International Crisis Group, *What Role for the Multinational Joint Task Force in Fighting Boko Haram?*, 2020.
- Mahmood O.S., Ani N.C., *Factional Dynamics within Boko Haram*, Institute for Security Studies, 2018.
- Mercy Corps, *„Motivations and Empty Promises”. Voices of Former Boko Haram Combatants and Nigerian Youth*, 2016.
- Pearson E., Zenn J., *Boko Haram, the Islamic State, and the Surge in Female Abductions in Southeastern Niger*, International Center for Counter-Terrorism, 2021.
- Pronińska K., *Konflikty w Afryce i Jemenie w 2018 r. – ekspansja dżihadystów a wzrost intensywności i umiędzynarodowienia*, „Rocznik Strategiczny 2018/19”, 2019, t. 24, s. 129–144.
- Pronińska K., *Współczesne konflikty zbrojne w Afryce i Jemenie: aktywność sił dżihadystycznych a zaangażowanie sił międzynarodowych*, „Rocznik Strategiczny 2017/18”, 2018, t. 23.
- Warner J., Matfess H., *The Unexpected Operational and Demographic Characteristics of Boko Haram’s Suicide Bombers*, Combatting Terrorism Center at West Point, 2017.
- Weiss C., Zenn J., *Ansaru Resurgent: The Rebirth of Al-Qaeda’s Nigerian Franchise*, „Perspectives on Terrorism”, 2021, t. 15, nr 5, s. 46–58.
- Zenn J., *Nigerian al-Qaedaism*, „Current trends in islamist ideology”, 2014, nr 16, s. 99–117.

Źródła internetowe

- Africa News, *96 terrorism financiers uncovered in Nigeria*, <https://www.africanews.com/2022/02/04/96-terrorism-financiers-uncovered-in-nigeria/>.

- Al Jazeera, *Nigeria: 7,000 Boko Haram, other fighters surrender in a week*, <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/24/nigeria-7000-boko-haram-other-terrorists-surrender-in-a-week>.
- Al Jazeera, *Nigerian official says new leader of ISIL-linked group killed*, <https://www.aljazeera.com/news/2021/10/22/nigerian-official-says-new-leader-of-isil-linked-group-killed>.
- Asadu C., *Nigerian military says leader of IS-linked group is dead*, AP News, <https://apnews.com/article/africa-chad-nigeria-islamic-state-group-boko-haram-6fcc3b1951a0bec957931e0f80279ab7>.
- BBC News, *Dapchi girls: Freed Nigerian girls tell of kidnap ordeal*, <https://www.bbc.com/news/43489217>.
- BBC News, *Nigeria says Iswap leader Abu Musab al-Barnawi is dead*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-58576635>.
- Carsten P., Kingimi A., *Islamic State ally stakes out territory around Lake Chad*, „Reuters”, <https://www.reuters.com/article/us-nigeria-security-idUSKBN1I0063>.
- Hinshaw D., Parkinson J., *The 10,000 Kidnapped Boys of Boko Haram*, „The Wall Street Journal”, <https://www.wsj.com/articles/the-kidnapped-boys-of-boko-haram-1471013062>.
- McLean R., Alfa I., *Thousands of Boko Haram Members Surrendered. They Moved In Next Door*, „The New York Times”, <https://www.nytimes.com/2021/09/23/world/africa/boko-haram-surrender.html>.
- Odunsi W., *Terrorists eliminated as military bombard camp of ISWAP leader, Fiya Yuram*, „Daily Post Nigeria”, <https://dailypost.ng/2022/08/22/terrorists-eliminated-as-military-bombard-camp-of-iswap-leader-fiya-yuram/>.
- Osborne S., *Boko Haram increasingly using drugged children as suicide bombers, warns Unicef*, The Independent, 2017, <https://www.independent.co.uk/news/world/africa/boko-haram-children-suicide-bombers-drugged-children-unicef-warn-nigeria-cameroon-niger-chad-a7680366.html>.
- Reuters, *ISWAP militant group says Nigeria's Boko Haram leader is dead*, https://www.reuters.com/world/islamic-state-west-african-province-says-nigerias-boko-haram-leader-is-dead-2021-06-06/?utm_source=itable&utm_medium=email&utm_campaign=2430856_.
- Reuters, *Nigerian army says Islamic State West Africa's new leader killed in military operation*, <https://www.reuters.com/world/africa/nigerian-army-says-islamic-state-west-africas-new-leader-killed-military-2021-10-28/>.
- Reuters, *Northeast Nigeria insurgency has killed almost 350,000 – UN*, <https://www.reuters.com/world/africa/northeast-nigeria-insurgency-has-killed-almost-350000-un-2021-06-24/>.
- Sunday O., *Air force allegedly kill ISWAP leader, Sani Shuwaram, others*, „The Guardian Nigeria”, <https://guardian.ng/news/air-force-allegedly-kill-iswap-leader-sani-shuwaram-others/>.
- Sunday O., *Many killed as military bombards terrorists' enclave in Sambisa forest*, „The Guardian Nigeria”, <https://guardian.ng/news/many-killed-as-military-bombards-terrorists-enclave-in-sambisa-forest/>.
- Tayo T., *No easy answers to Lake Chad Basin's security dilemmas*, Institute for Security Studies, <https://issafrica.org/iss-today/no-easy-answers-to-lake-chad-basins-security-dilemmas>.
- The Economist, *Boko Haram is becoming even more extreme*, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2018/11/24/boko-haram-is-becoming-even-more-extreme>.
- The Nigerian Voice, *Sani Shuwaram Is Islamic State's West Africa Province (ISWAP)'s New Leader*, <https://www.thenigerianvoice.com/news/303442/sani-shuwaram-is-islamic-states-west-africa-province-iswap.html>.
- UN News, *Top UN official in Nigeria condemns killing of abducted aid worker; calls for immediate release of two others*, <https://news.un.org/en/story/2018/09/1019522>.

KAMIL WOJNOWSKI*

ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRYWATNYCH KONTRAKTORÓW. PRZYKŁAD UDZIAŁU GRUPY WAGNERA W KONFLIKCIE ZBROJNYM ROSYJSKO-UKRAIŃSKIM

Abstrakt

Prywatni kontraktorzy w ramach *private military company* (PMC) stanowią współcześnie kolejny etap w ewolucji zjawiska, jakim jest najemnictwo. W obliczu coraz częstszego występowania prywatnych kontraktorów w ramach konfliktów zbrojnych pojawia się pytanie o zakres odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej takich jednostek. Dlatego celem artykułu jest analiza odpowiedzialności prywatnych kontraktorów na przykładzie Grupy Wagnera, zarówno z perspektywy odpowiedzialności państwa, jak i osoby prawnej oraz fizycznej, odnosząc się do trwającej agresji Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie.

Słowa kluczowe: prywatni kontraktorzy, konflikt zbrojny rosyjsko-ukraiński, Grupa Wagnera, odpowiedzialność prawnomiędzynarodowa, najemnicy.

Wstęp

Trwający od 2014 roku konflikt zbrojny rosyjsko-ukraiński, który po 24 lutego 2022 roku wszedł w najwyższy stopień intensywności, stanowi wyzwanie nie tylko dla środowiska bezpieczeństwa, ale także międzynarodowego prawa humanitarnego (MPH) i karnego. Jednym z wyzwań jest udział w działaniach wojennych po stronie Federacji Rosyjskiej prywatnych kontraktorów w ramach *private military company* (PMC), jaką jest rosyjska Grupa Wagnera, która *de iure* nie istnieje, ponieważ nie jest zarejestrowana

* Artykuł powstał na podstawie pracy dyplomowej autora pt. *Odpowiedzialność najemników – studium prawnomiędzynarodowe*. Licencjat na kierunku: stosunki międzynarodowe (WNPiSM UW). Autor jest obecnie studentem na kierunku stosunki międzynarodowe (II stopień) oraz prawo (WPiA UW). Kontakt: k.wojnowski@student.uw.edu.pl.

w żadnym państwie¹. Jednakże korzystanie przez Grupę Wagnera z rosyjskiej infrastruktury wojskowej, a nawet otrzymywanie przez prywatnych kontraktorów paszportów (od Głównego Zarządu Wywiadowczego) oraz bliskie relacje między kierownictwem a władzami na Kremlu wskazują na zażyłe powiązania z tym państwem². Nie jest to odosobniony przypadek, ponieważ działalność prywatnych kontraktorów zrzeszonych w PMC, opierających się na motywacji finansowej i charakteryzujących się różnym stopniem legalnej kontroli nad sobą, stały się po zakończeniu zimnej wojny kolejnym etapem w historii rozwoju najemnictwa³. Pomimo istnienia na gruncie MPH legalnych definicji najemnika, m.in. w art. 47 I Protokołu Dodatkowego⁴, prywatni kontraktorzy rzadko będą w stanie wypełnić hipotezę takich norm prawnych, przez co nie będzie można przypisać im statusu najemnika⁵. Spowodowane to jest niejasnościami prawnymi oraz brakiem odpowiednich regulacji, jak również okolicznością, iż ich działania odbywają się w szarej strefie prawa międzynarodowego, co przekłada się wielokrotnie na krytyczne opinie wobec tych jednostek, w szczególności ze strony międzynarodowych instytucji⁶. Jednocześnie prywatni kontraktorzy, podobnie jak PMC, są pojęciami nieostrymi, również w zakresie doktryny oraz nieposiadającymi uniwersalnej definicji legalnej na gruncie prawa międzynarodowego. Ten brak prawnej i doktrynalnej klarowności implikuje wątpliwości co do możliwości, a także skutecznej odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej prywatnych kontraktorów.

Wobec powyższego aktualność tematu determinuje cel, jakim jest zbadanie odpowiedzialności prawnej prywatnych kontraktorów jako najemników XXI w. Problem ten ma przełożenie na zagadnienie zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego, a ponadto nie znajduje wyczerpującego odzwierciedlenia w opracowaniach naukowych, w szczególności na gruncie polskiej literatury naukowej⁷. Na potrzeby artykułu pytanie badawcze

¹ Grupa Wagnera jako rosyjska prywatna firma wojskowa pierwszy raz została wykorzystana w 2014 r. podczas aneksji Krymu – zob. więcej A. Mackinnon, *Russia's Wagner Group Doesn't Actually Exist*, <https://foreignpolicy.com/2021/07/06/what-is-wagner-group-russia-mercenaries-military-contractor/> [14.10.2022].

² Przede wszystkim należy wskazać Jewgienija Prigożyna – zob. więcej *Putin ally Yevgeny Prigozhin admits founding Wagner mercenary group*, „The Guardian”, 26.09.2022; *Band of Brothers: The Wagner Group and the Russian State*, „Center for strategic & international studies”, 21.09.2022.

³ Za jedne z pierwszych PMC uznaje się m.in. WatchGuard i Kulinda Security Ltd – zob. więcej A. Musah, J.K. Fayemi (red.), *Mercenaries: An African Security Dilemma*, London 2000, s. 46–47.

⁴ *Protokoły dodatkowe do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) oraz dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II) z dnia 8 czerwca 1977 r.*, Dz.U. 1992, Nr 41, poz. 175.

⁵ Poza I Protokołem Dodatkowym należy także wyróżnić dwie tzw. konwencje antynajemnicze, które również tworzą swoje własne definicje najemnika – Konwencję Organizacji Jedności Afrykańskiej o eliminacji najemników w Afryce z 1977 r. oraz Międzynarodową konwencję o zwalczaniu, werbowaniu, wykorzystywaniu, finansowaniu i szkoleniu najemników z 1989 r.

⁶ Z. Falkowski, M. Marcinko (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2014, s. 194; A. Musah, J.K. Fayemi (red.), dz. cyt., s. 43–46. Instytucje międzynarodowe potrafiły zmieniać zdanie w zależności od okresu, o czym świadczą raporty Komisji Praw Człowieka przedstawiane przez specjalnego sprawozdawcę E. Bernalesa Ballesterosa z 1997 i 2007 r.

⁷ Ze względu na temporalnych oraz przedmiotowych istniejące publikacje nie obejmują aktualnej działalności Grupy Wagnera, jak również przeważnie skupiają się na zagadnieniu statusu niż odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej.

jest następujące – jaki jest zakres odpowiedzialności prawnej prywatnych kontraktorów na gruncie obecnych unormowań prawnomiędzynarodowych? Natomiast wstępna hipoteza opiera się na założeniu, że aktualny system norm prawnomiędzynarodowych uniemożliwia skuteczne pociągnięcie do odpowiedzialności prywatnych kontraktorów. Za empiryczny przykład, pozwalający odpowiedzieć na postawione pytanie i zweryfikować hipotezę, posłużą prywatni kontraktorzy z Grupy Wagnera, biorący udział w trwającym konflikcie zbrojnym rosyjsko-ukraińskim po stronie Rosji.

Artykuł składa się z trzech śródrozdziłów. Pierwszy analizuje możliwą odpowiedzialność prawną Rosji za działalność prywatnych kontraktorów na podstawie regulacji międzynarodowych. Drugi poświęcony jest odpowiedzialności Grupy Wagnera jako osoby prawnej. Trzeci dotyczy odpowiedzialności prywatnych kontraktorów jako osób fizycznych. Dodatkowo należy zaznaczyć, że zakres artykułu ogranicza się tylko do zagadnień odpowiedzialności w wyżej wymienionych konfiguracjach – od państwa po osobę fizyczną – i dlatego nie porusza kwestii statusu prywatnych kontraktorów na gruncie norm prawnych MPH, w tym tzw. konwencji antynajemniczych, gdyż Rosja nie jest ich stroną.

Zastosowaną w artykule metodologię oparto na metodzie jakościowej analizy treści, jak i krytycznej ocenie literatury przedmiotu oraz aktów prawnych.

Odpowiedzialność na poziomie państwa – Federacja Rosyjska

Podmiot prawa międzynarodowego, jakim niewątpliwie jest państwo, ponosi odpowiedzialność na gruncie prawa międzynarodowego za działania polegające na naruszeniu norm tego prawa, abstrahując od faktu, czy było ono popełnione w wyniku bezprawnego działania bądź zaniechania⁸. Odpowiedzialność państwa, jako jedna z wielu podstawowych zasad prawa międzynarodowego, wynika z prawa zwyczajowego, ponieważ do chwili obecnej nie uregulowano tego w normy konwencyjne⁹. Dlatego omawiane aspekty odpowiedzialności na płaszczyźnie państwa opierające się na zwyczaju zostały przedstawione w 2001 roku przez Komisję Prawa Międzynarodowego w projekcie norm prawnych o odpowiedzialności o następującym tytule *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*¹⁰ (dalej: Projekt KPM), który w drodze rezolucji został przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych w tym samym roku¹¹. Niewiązący prawnie dokument jest o tyle istotny, gdyż potwierdza funkcjonujące normy prawa zwycza-

⁸ W doktrynie współcześnie dokonuje się rozróżnienia czynów zakazanych na zbrodnie międzynarodowe oraz na inne naruszenia zobowiązań prawnomiędzynarodowych tzw. delikty – aut.

⁹ Prób skodyfikowania zasad odpowiedzialności państw podejmował się m.in. Instytut Prawa Międzynarodowego w 1927 r. czy haska konferencja z 1930 r. – zob. więcej W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2015, s. 160; R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2004, s. 149–150.

¹⁰ Pełna treść dokumentu wraz z komentarzem – zob. *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries*, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf [14.10.2022].

¹¹ Rezolucja ZO ONZ z dnia 12 grudnia 2001 r., A/RES/56/83.

jowego i stanowi punkt odniesienia do przeprowadzania analiz odpowiedzialności państwa na gruncie doktryny.

Biorąc pod uwagę fakt korzystania przez Rosję z usług prywatnych kontraktorów z Grupy Wagnera od początku konfliktu zbrojnego na Ukrainie można stwierdzić, że zastosowanie będzie miała odpowiedzialność typu *responsibility*, czyli naruszenia prawa międzynarodowego, składającego się łącznie z dwóch warunków. Pierwszego, polegającego na naruszeniu przez państwo zobowiązania międzynarodowego oraz drugiego, czyli możliwości przypisania takiego naruszenia podmiotowi, jakim jest państwo¹². Indyferentne będzie czy naruszenie zostało zwyczaj międzynarodowy, czy norma traktatowa, w tym przypadku można stwierdzić, m.in. naruszenie integralności terytorialnej Ukrainy. Zwyczaj ten potwierdza art. 1 i 2 Projektu KPM, zgodnie z którym Ukraina jako państwo zaatakowane m.in. przy użyciu PMC, ma możliwość dochodzenia od Rosji odpowiedzialności za taki czyn, jakim jest agresja¹³. Również istotne z punktu widzenia prywatnych kontraktorów i PMC jest wskazanie, że państwo odpowiada za działanie swoich organów, w tym także osób prywatnych, jeśli wykonują zlecone zadania przez państwo. Odzwierciedla to art. 5 i 7 Projektu KPM¹⁴ wskazując, że państwo może ponosić odpowiedzialność za naruszenia dokonane przez jednostki, które wykonują elementy władzy państwowej, a nawet jeśli nie występuje powyższa przesłanka, to fakt działania zgodnie z instrukcjami, czy pod kierunkiem, jak również kontrolą państwa, także prowadzi do możliwości przypisania odpowiedzialności państwu¹⁵. Niemniej jednak trzeba zaznaczyć, że kwestią dyskusyjną w doktrynie jest to, w jakim stopniu państwa powinny odpowiadać za swoich obywateli, gdyż państwo nie musi koniecznie wiedzieć o ich działalności jako prywatnych kontraktorów¹⁶. W przypadku realizacji odpowiedzialności międzynarodowej może ona przybrać

¹² A. Aust, *Handbook of International Law*, Cambridge 2010, s. 378–379.

¹³ Pełne brzmienie art. 1 Projektu KPM – *Każdy czyn państwa sprzeczny z prawem międzynarodowym pociąga za sobą odpowiedzialność międzynarodową tego państwa*. Pełne brzmienie art. 2 Projektu KPM – *Czyn państwa sprzeczny z prawem międzynarodowym ma miejsce wtedy, gdy postępowanie polegające na działaniu lub zaniechaniu: (a) można przypisać państwu zgodnie z prawem międzynarodowym, (b) stanowi naruszenie zobowiązania międzynarodowego tego państwa*. Również na podstawie art. 48 pkt 1 (b) Projektu KPM możliwe jest dochodzenie odpowiedzialności przez inne państwo niż poszkodowane, jeśli doszło do naruszenia zobowiązania należnego wobec społeczności międzynarodowej jako całości.

¹⁴ Pełne brzmienie art. 5 Projektu KPM – *Postępowanie osoby lub instytucji, która nie jest organem państwa, ale zgodnie z prawem tego państwa ma prawo wykonywać elementy władzy rządowej, będzie uważane za czyn państwa na mocy prawa międzynarodowego, pod warunkiem że ta osoba lub jednostka działa w tym charakterze w danym przypadku*. Pełne brzmienie art. 7 Projektu KPM – *Postępowanie organu państwa albo osoby lub jednostki upoważnionej do wykonywania elementów władzy państwowej uważa się za akt państwa w rozumieniu prawa międzynarodowego, jeżeli organ ten, osoba lub jednostka działają w tym charakterze, nawet jeśli przekraczają swoje uprawnienia lub naruszają instrukcje*.

¹⁵ Pełne brzmienie art. 8 Projektu KPM – *Postępowanie osoby lub grupy osób jest uznawane za działanie państwa w świetle prawa międzynarodowego jeżeli ta osoba lub grupa osób w rzeczywistości działa na polecenie tego państwa albo pod jego kierownictwem lub kontrolą tego państwa, podejmując takie działania*.

¹⁶ Już w XIX w. była głoszona zasada, że postępowanie osoby prywatnej samo w sobie nie może pociągać do odpowiedzialności państwa i jak już, to musi się wiązać z aprobatą ze strony państwa, co współcześnie znajduje odzwierciedlenie we wspomnianych wyżej artykułach Projektu KPM – zob. więcej S. Percy, *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*, Oxford 2007, s. 199–202; C. Kinsey,

postać reparacji, restytucji, satysfakcji, jak również sankcji (według części doktryny), w przypadku zbrodni międzynarodowych, np. agresji¹⁷.

Przy interpretacji możliwej odpowiedzialności państwa za używanie prywatnych kontraktorów, jak i aspektu kontroli nad nimi, pomocne okazuje się być jedyne orzeczenie Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (dalej: MTS), które bezpośrednio dotyka zagadnienia najemnictwa, mianowicie wyrok z 1986 roku Nikaragua przeciwko Stanom Zjednoczonym¹⁸. W sprawie tej działalność militarna USA przeciwko Nikaragui miała doprowadzić do naruszenia norm traktatowych, jak art. 2 ust. 4 Karty Narodów Zjednoczonych¹⁹ oraz norm zwyczajowych, dotyczących m.in. zakazu użycia siły, jak i interwencji w sprawy wewnętrzne drugiego państwa. W orzeczeniu MTS ujął jak należy wyklądać pojęcie zbrojnej napaści stwierdzając, że nie tylko w zakres pojęcia wchodzi regularne siły zbrojne państwa dokonującego napaści, ale także działające w jego imieniu nieregularne oddziały, uzbrojone grupy, bandy, w tym najemnicy, którzy uczestniczą w akcie napaści zbrojnej²⁰. Dlatego też Grupa Wagnera w imieniu Rosji, biorąca udział w napaści zbrojnej na Ukrainę, również zalicza się do zakresu tego pojęcia. Co więcej, wyrok MTS potwierdził, że art. 3 pkt g) rezolucji ZO ONZ nr 3314/XXIX z 1974 roku w sprawie definicji agresji stanowi potwierdzenie zwyczajowego prawa międzynarodowego²¹. Jednakże, aby móc wykazać, że jakaś uzbrojona grupa, np. PMC, działa w imieniu danego państwa, trzeba wykazać, że państwo to sprawuje efektywną kontrolę nad operacją prywatnych kontraktorów w ramach PMC²². To prowadzi do wniosku, że działania bez kontroli państwa, bądź przypadkowe, nie będą mogły być przypisane państwu²³. Pomimo, iż wyroki MTS-u wiążą formalnie tylko strony sporu, to zastosowany sposób interpretacji w powyższej sprawie może stanowić przykład, jak należy wyklądać art. 5, 7 i 8 Projektu KPM²⁴.

International Law and the Control of Mercenaries and Private Military Companies, „Cultures & Conflicts”, 2003, nr 52, s. 10–12. Powiązane jest to także ze sporem o tzw. bezpośrednią i pośrednią odpowiedzialność państwa – zob. więcej R. Bierzanek, J. Symonides, dz. cyt., s. 153.

¹⁷ Kwestia ta jest dyskusyjna, dlatego można zetknąć się ze stanowiskiem, zgodnie z którym brak odpowiedzialności karnej państwa nie przesądza o ograniczeniu odpowiedzialności tylko o naprawie szkody – zob. więcej R. Bierzanek, J. Symonides, dz. cyt., s. 156.

¹⁸ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [14.10.2022].

¹⁹ Pełne brzmienie art. 2 ust. 4 Karty NZ – *Wszyscy członkowie powinni w swych stosunkach międzynarodowych powstrzymać się od stosowania groźby lub użycia siły przeciwko nietykalności terytorium albo niepodległości politycznej któregokolwiek państwa, lub wszelkiego innego sposobu, niezgodnego z zasadami Narodów Zjednoczonych*.

²⁰ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, dz. cyt., s. 103–104.

²¹ Tamże, s. 103.

²² P. Daranowski, J. Połatyńska (red.), *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór orzecznictwa*, Warszawa 2011, s. 160–161.

²³ Tamże.

²⁴ Zagadnienie to zostało również poruszone przez Izbę Apelacyjną Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii w sprawie Tadicia, gdzie zastosowano bardziej liberalne podejście do poziomu kontroli państwa, iż może różnić się w zależności od okoliczności faktycznych, a tym samym obejmować więcej

Pomijając normy zwyczajowe w zakresie odpowiedzialności państwa, trzeba także zwrócić uwagę, że Rosja, jako strona wszystkich czterech konwencji genewskich z 1949 roku, jest zobowiązana (na podstawie wspólnego art. 1) do przestrzegania oraz zapewniania przestrzegania norm konwencji genewskich we wszystkich możliwych przypadkach²⁵. To powoduje, że obowiązek rozciąga się także na prywatnych kontraktorów z Grupy Wagnera, zakładając, że Rosja sprawuje władzę nad nimi. Co więcej, generuje także zobowiązanie do monitorowania, żeby wszystkie jednostki, które podlegają władzy lub jurysdykcji, nie naruszały norm konwencji²⁶. Idąc jeszcze dalej, do art. 3 Regulaminu haskiego²⁷ i art. 91 I Protokołu Dodatkowego²⁸, do których przestrzegania Rosja również jest zobowiązana, wskazują one, że państwo odpowiada za naruszenia norm wspomnianych konwencji, nawet jeśli jednostki wchodzące w skład sił zbrojnych dopuściły się takich naruszeń, co mogłoby dotknąć Grupy Wagnera, o ile byłaby włączona w struktury wojskowe sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej²⁹.

Odpowiedzialność na poziomie osoby prawnej – Grupa Wagnera

Współczesne PMC często działają jawnie oraz legalnie, będąc zarejestrowane jako podmioty gospodarcze, które oferują usługi wojskowe zarówno na rzecz państw, jak i osób fizycznych, a nawet organizacji międzynarodowych³⁰. Wyprowadzone wcześniej wnioski w zakresie odpowiedzialności państwa pokazują, że Rosja może ponosić odpowiedzialność za działalność i korzystanie z PMC. Jednak zastanawiające jest, w jakim stopniu Grupa Wagnera jako osoba prawna jest w stanie ponosić odpowiedzialność za swoje dzia-

przypadków – zob. więcej A. Wojciechowski, *Prywatne firmy wojskowe a międzynarodowa ochrona praw człowieka – stan obecny i perspektywy*, Warszawa 2014, s. 27.

²⁵ Pełne brzmienie art. 1 KG – *Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się przestrzegać i dopilnować przestrzegania niniejszej Konwencji we wszelkich okolicznościach*.

²⁶ J.A. Williamson, *Status and obligations of mercenaries and private military/security companies under humanitarian law*, <https://issafrika.org/chapter-7-status-and-obligations-of-mercenaries-and-private-military-security-companies-under-international-humanitarian-law-jamie-a-williamson> [14.10.2022].

²⁷ Pełne brzmienie art. 3 RH – *Strona wojująca, która by naruszyła postanowienia powyższego regulaminu, będzie pociągnięta do indemnizacji, jeśli tego zajdzie potrzeba. Strona ta będzie odpowiedzialną za każdy czyn osób, wchodzących w skład jej siły zbrojnej*.

²⁸ Pełne brzmienie art. 91 I PD – *Strona konfliktu, która narusza postanowienia Konwencji lub niniejszego protokołu, jest w uzasadnionych wypadkach zobowiązana do odszkodowania. Jest ona odpowiedzialna za wszystkie czyny popełnione przez osoby należące do jej sił zbrojnych*.

²⁹ W wyniku takiego naruszenia państwo ma obowiązek naprawić straty lub szkody, które powstały na skutek naruszenia, dodatkowo stanowi to przedmiot zasady 149 i 150 zwyczajowego MPH – zob. więcej J.M. Henckaerts, *Studium poświęcone zwyczajowemu międzynarodowemu prawu humanitarnemu: wkład w zrozumienie i poszanowanie zasad prawa dotyczących konfliktu zbrojnego*, Warszawa 2006, s. 28, 44.

³⁰ PMC przybierają różnorodne formy organizacyjne, niektóre firmy przyjmują nawet postać spółek akcyjnych – zob. więcej J. Jabłońska-Bonca, *Prywatna ochrona bezpieczeństwa. Koncepcje, podmioty, zadania, normy, konteksty*, Warszawa 2017, s. 627–635.

łania³¹. Przykład Grupy Wagnera już na wstępie jest wyróżniający, ponieważ w przeciwieństwie do zachodnich PMC, takich jak *Academi* (wcześniej *Blackwater*), czy *Military Professional Resources Incorporated* (MPRI), rosyjskie PMC ma nietransparentny sposób funkcjonowania jako prywatne przedsiębiorstwo wojskowe ze względu m.in. na brak rejestracji. Dlatego też dla przeprowadzenia analizy krytycznej należy przyjąć hipotetycznie, że Grupa Wagnera występuje jako osoba prawna pod postacią przedsiębiorstwa, aby móc rozważyć potencjalną odpowiedzialność takiej jednostki.

Na podstawie norm prawa międzynarodowego dostrzegalne jest, że osoby prawne nie posiadają podmiotowości prawnomiędzynarodowej, a tym samym nie ma reguł określających ich odpowiedzialność oraz możliwości pociągnięcia takich jednostek do odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej³². Co najwyżej na gruncie prawa międzynarodowego mogą pojawić się zobowiązania, które będą wiążące dla osób prawnych poprzez zaimplementowanie ich do porządku krajowego, co może skutkować pociągnięciem do odpowiedzialności osób prawnych za naruszenie norm na płaszczyźnie krajowej³³. Obecnie brakuje uregulowań prawnomiędzynarodowych typu *hard law*, gdyż istniejące są albo *soft law* albo mają charakter prawa krajowego³⁴. Nie można zapominać także o kontraktach, które mogą być skutecznym sposobem regulowania i egzekwowania odpowiedzialności na PMC, w tym Grupie Wagnera. Jak pokazuje historia, wiele państw korzystało z usług zagranicznych PMC. W kontrakcie można zawrzeć odpowiednie postanowienia, np. kary umowne, ustalenie jurysdykcji oraz wymaganych przeszkoleń i licencji, które dane PMC musi spełnić, aby móc wykonywać zawartą umowę³⁵. Odnosząc to do Grupy Wagnera, która ma silne powiązania z władzami rosyjskimi oraz ich protekcję, skutkuje to tym, że ścieżka regulacji odpowiedzialności za pomocą kontraktów staje się symboliczna. Inną opcją jest możliwość wyegzekwowania od PMC jako osoby prawnej odpowiedzialności cywilnej zamiast karnej, która może być ścieżką łatwiejszą, a co najważniejsze dostępną, ponieważ wiele państw nie uznaje odpowiedzialności karnej osób prawnych³⁶. Wysokie sumy odszkodowań w proce-

³¹ W międzynarodowym prawie karnym można dostrzec nowe tendencje dotyczące zagadnienia odpowiedzialności podmiotów gospodarczych, korporacji, PMC – zob. więcej M. Królikowski, *Odpowiedzialność karna jednostki za sprawstwo zbrodni międzynarodowej*, Warszawa 2011, s. 292–293.

³² Na temat problemu podmiotowości prawnomiędzynarodowej osób prawnych – zob. więcej W. Góralczyk, S. Sawicki, dz. cyt., s. 139–141.

³³ A. Wojciechowski, dz. cyt., s. 25.

³⁴ Najważniejszym dokumentem typu *soft law* próbującym regulować pozycję PMC w prawie międzynarodowym jest tzw. Dokument Montreux o międzynarodowych zobowiązaniach prawnych i dobrych praktykach państw związanych z działalnością prywatnych firm wojskowych oraz ochroniarskich w czasie konfliktu zbrojnego, którego stroną jest Ukraina, natomiast Rosja nie.

³⁵ Na temat konstruowania umów z PMC i opcji ich regulacji – zob. więcej M. Cottier, *Elements for contracting and regulating private security and military companies*, „International Review of the Red Cross”, 2006, nr 863.

³⁶ Dodatkowo taka ścieżka pozwala uzyskać materialną rekompensatę za doznane krzywdy, jako że przy rozstrzygnięciu sądowym w postępowaniu cywilnym kluczowa jest przewaga dowodów, podczas gdy w procesie karnym pojawienie się uzasadnionych wątpliwości może zapobiec orzeczeniu kary – zob. więcej E. Mongelard, *Corporate civil liability for violations of international humanitarian law*, „International Review of the Red Cross”, 2006, nr 863, s. 667.

się cywilnym mogłyby wywoływać efekt odstrasżający dla PMC, które nie byłyby w stanie zapewnić odpowiedzialnego przestrzegania norm MPH. Jednakże na ten temat nie ma zbyt wiele orzecznictwa i utrwalonej praktyki, dlatego też biorąc pod uwagę specyfikę Grupy Wagnera wyegzekwowanie odpowiedzialności cywilnej w warunkach nihilizmu prawnego państwa rosyjskiego byłoby niemożliwe³⁷.

Ostatnim aspektem na gruncie międzynarodowego prawa karnego, który można rozważyć, aby pociągnąć do odpowiedzialności Grupę Wagnera jako osobę prawną, jest możliwość zastosowania Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (MTK). Nie sposób dostrzec, że PMC może popełnić zbrodnię międzynarodową, np. poprzez dostarczanie swoich usług w celu podtrzymywania systemu represji, a nawet czerpania z tego zysku³⁸. Grupa Wagnera w trwającym konflikcie zbrojnym rosyjsko-ukraińskim wspiera i podtrzymuje rosyjski system represji na terenach okupowanych, dlatego można przypisać jej uczestniczenie w popełnianiu zbrodni międzynarodowych³⁹, azkolwiek nawet w tej materii pojawia się problem z przypisaniem oraz ustaleniem warunków atrybucji odpowiedzialności⁴⁰.

Zgodnie ze Statutem Rzymskim MTK, podstawową normą funkcjonowania tego Trybunału jest zastosowanie zasady indywidualnej odpowiedzialności karnej, która powoduje, że osoba prawna nie może ponosić odpowiedzialności przed MTK⁴¹. Niemniej jednak na gruncie międzynarodowych sądów karnych można było zaobserwować inne podejścia niż prezentowane w Statucie Rzymskim, np. koncepcję *Joint Criminal Enterprise* wypracowaną w orzecznictwie Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii⁴². W obecnym kształcie nawet, jeśli Statut Rzymski uległby zmianie na podstawie art. 121 Statutu i rozciągnięto jurysdykcję z osób fizycznych na osoby prawne, to nadal pojawiłby się inny problem związany z fundamentalną zasadą tego systemu, czyli komplementarnością MTK w relacji do jurysdykcji krajowych⁴³. Nie każde państwo posiada w swoim

³⁷ Warto dodać, że orzeczenia amerykańskich trybunałów wojskowych w Norymberdze i wyrok w sprawie Talisman potwierdzają istnienie możliwości ponoszenia odpowiedzialności przez osoby prawne za naruszenia MPH – zob. więcej tamże, s. 673–682.

³⁸ Za przykład może posłużyć sprawa Frans Cornelis Adrianus van Anraat z 2005 r., który za pośrednictwem wielu przedsiębiorstw sprzedawał reżimowi Saddama Husejna substancje chemiczne, konieczne do produkcji gazu musztardowego, następnie użytego przeciwko Kurdom, w związku z czym został skazany za współudział w zbrodniach wojennych na 15 lat pozbawienia wolności – zob. więcej District Court of The Hague, *Public Prosecutor v. Frans Cornelis Adrianus van Anraat*, <https://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/178/Van-Anraat/> [14.10.2022].

³⁹ *Alleged Wagner Group fighters accused of murdering civilians in Ukraine*, „The Guardian”, 25.05.2022.

⁴⁰ Na temat problemu odpowiedzialności podmiotów gospodarczych i korporacji za zbrodnie międzynarodowe – zob. więcej M. Królikowski, dz. cyt., s. 292–303.

⁴¹ Art. 25 Statutu Rzymskiego, stanowi, że: „Jurysdykcja Trybunału określona statutem ma zastosowanie do osób fizycznych” – *Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego z dnia 17 lipca 1998 r.*, Dz.U. 2003, Nr 78, poz. 708.

⁴² Koncepcja *Joint Criminal Enterprise* zakładała, że określona grupa ludzi, o ile łączy ich wspólny cel i wiąże się ze świadomym kryminalnym działaniem, mogą być pociągnięci do odpowiedzialności karnej za zbrodnie w ramach takiej grupy – zob. więcej P. Hofmański, H. Kuczyńska, *Międzynarodowe prawo karne*, Warszawa 2020, s. 92.

⁴³ Na temat zasady komplementarności jurysdykcji MTK – zob. więcej tamże, s. 64–69.

porządku prawnym odpowiednią jurysdykcję karną nad osobami prawnymi, co mogłoby prowadzić do naruszenia zasady komplementarności⁴⁴.

Problem z pociągnięciem do odpowiedzialności międzynarodowej osoby prawnej nie oznacza, że nie można spróbować pociągnąć do takiej odpowiedzialności kierownictwa, czy też przedsiębiorców, którzy są właścicielami PMC i kierują jego działaniami⁴⁵. Co prawda jest to zagadnienie hipotetyczne na gruncie MTK, ponieważ od początku istnienia tego Trybunału nie odbyła się sprawa, która dotyczyłaby przedsiębiorcy, jednakże na gruncie doktryny i innych sądów międzynarodowych wątek był rozwijany. Przepisanie odpowiedzialności przedsiębiorcy według doktryny wymagałoby spełnienia takich kryteriów, jak wykazanie bliskiej współpracy z osobą sprawcy lub miejscem sprawstwa, a także co najmniej świadomości, że bezpośredni sprawca ma zamiar popełnić zbrodnię międzynarodową⁴⁶. W przypadku sądów międzynarodowych wątek przedsiębiorców pojawiał się przed Amerykańskim Trybunałem Wojskowym w Norymberdze, gdzie osobami oskarżonymi byli niemieccy przemysłowcy, np. z *I.G. Farben*, których, jako osoby kierujące, jurysdykcja objęła za nieprzestrzeganie przepisów MPH na podstawie tzw. *Control Council Law No. 10*⁴⁷. Współcześnie w ramach Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Rwandy pojawiły się procesy, w których oskarżonymi byli przedsiębiorcy⁴⁸. Pociągnięcie do odpowiedzialności Grupy Wagnera poprzez ich przedsiębiorców lub inaczej kierownictwo, zdaje się jedyną możliwą opcją na tym poziomie odpowiedzialności, aczkolwiek nadal niełatwą do zrealizowania, bo nowatorską. Mimo że w MTK nigdy nie było takiej sprawy, a Statut Rzymski nie ma bezpośredniego odniesienia, to opcję pociągnięcia do odpowiedzialności przedsiębiorców, którzy wspomagają popełnianie zbrodni międzynarodowej daje art. 25 ust. 3 lit. c) i d) Statutu Rzymskiego⁴⁹.

⁴⁴ W temacie MTK należy odnotować, że żadna ze stron konfliktu zbrojnego rosyjsko-ukraińskiego nie jest stroną Statutu Rzymskiego, ale rząd Ukrainy w 2015 r. złożył deklarację na podstawie której przyjął jurysdykcję MTK w zakresie przestępstw popełnionych na terytorium Ukrainy od 20.02.2014 bez terminu końcowego – zob. więcej tamże, s. 73–74.

⁴⁵ Pojęcie „przedsiębiorców” należy rozumieć jako osoby, które mają rzeczywiste znaczenie dla kierowania przedsiębiorstwem, dlatego też termin ten dotyczy nie tylko właścicieli, ale także członków organów korporacyjnych, np. zarządu. W 2003 r. na konferencji prasowej prokurator MTK Luis Moreno Ocampo stwierdził, że możliwe jest potraktowanie przedsiębiorców zaangażowanych w miejscach konfliktów zbrojnych lub systemach przemocy jako pomocników w zbrodni międzynarodowej – zob. więcej Konferencja prasowa z 16 lipca 2003 r. ICC-OPT-20030724-28, <https://www.icc-cpi.int/news/press-conference-prosecutor-communications> [14.10.2022].

⁴⁶ M. Królikowski, dz. cyt., s. 297.

⁴⁷ E. Mongelard, dz. cyt., s. 673–676.

⁴⁸ Przykładowo sprawa (ICTR-99-52) Jeana-Bosco Barayagwiza, który kierował *Radio-Télévision Libre des Mille Collines*, podlegając do ludobójstwa oraz sprawa (ICTR-96-17) Gérada Ntakirutimana, dyrektora szpitala w Mugonero, który pomógł sprawcom, dostarczając broń do dokonania masakry na terenie szpitala, którym zarządzał.

⁴⁹ Pełne brzmienie art. 25 ust. 3 lit. c) i d) Statutu Rzymskiego – *Odpowiedzialności karnej i karze za zbrodnie objęte jurysdykcją Trybunału podlega na podstawie niniejszego statutu osoba, która: (c) w celu ułatwienia popełnienia takiej zbrodni pomaga, podlega bądź w inny sposób przyczynia się do dokonania lub usiłowania, włącznie z dostarczeniem środków do jej popełnienia; (d) w jakikolwiek inny sposób przyczynia się do dokonania lub usiłowania takiej zbrodni przez grupę osób działających we wspólnym celu;*

Odowiedzialność na poziomie osoby fizycznej – prywatni kontraktorzy

Przechodząc do odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej na płaszczyźnie osoby fizycznej należy zaznaczyć, że w przeciwieństwie do poziomu osób prawnych jest ona lepiej uregulowana poprzez większą liczbę reguł potwierdzonych praktyką orzecznictw, będąc jednocześnie zagadnieniem tak samo nowym jak odpowiedzialność osób prawnych⁵⁰. Prywatni kontraktorzy z Grupy Wagnera, jako osoby fizyczne, mogą ponosić odpowiedzialność prawną za naruszenie zwyczajowych norm międzynarodowych, jak i postanowień traktatowych, np. z zakresu MPH, przed międzynarodowymi trybunałami karnymi na podstawie zasady komplementarności, jak również przed sądami krajowymi⁵¹. Na gruncie rosyjskiego systemu prawnego może być to zdecydowanie utrudnione ze względu na protekcję władz na Kremlu, jednakże w przypadku prywatnych kontraktorów ujętych na Ukrainie, wyegzekwowanie odpowiedzialności przed ukraińskimi sądami jest o wiele bardziej prawdopodobne i już zaczyna mieć miejsce⁵².

Możliwość poniesienia takiej odpowiedzialności przez prywatnych kontraktorów jest ściśle związana z pojęciem uniwersalnej jurysdykcji, która w przeciwieństwie do tradycyjnie rozumianej jurysdykcji terytorialnej i personalnej, umożliwia karanie osób fizycznych sprawców zbrodni międzynarodowych niezależnie od obywatelstwa i miejsca popełnienia czynu⁵³. Zasada powszechnej represji jest interpretowana przez doktrynę w sposób wąski i szeroki. Według wąskiego rozumienia źródłem uniwersalnej jurysdykcji jest tylko prawo zwyczajowe, wobec czego wykonuje się tę zasadę tylko do zbrodni międzynarodowych, co do których nie ma wątpliwości, że nimi są, np. ludobójstwo⁵⁴. Natomiast szeroka interpretacja tej zasady uznaje, że uniwersalna jurysdykcja dotyczy tylko tych zbrodni międzynarodowych, które zostały ukonstytuowane w umowach międzynarodowych, a następnie państwa-strony na podstawie takich umów dokonały przełożenia karalności tych zbrodni

takie przyczynienie się musi być zamierzone oraz musi: (I) zostać podjęte w celu ułatwienia działalności przestępczej lub przestępczego celu grupy, jeżeli działalność lub cel obejmuje popełnienie zbrodni podlegającej jurysdykcji Trybunału; albo (II) zostać podjęte ze świadomością zamiaru popełnienia zbrodni przez grupę; M. Królikowski, dz. cyt., s. 302–303.

⁵⁰ Na gruncie doktryny prawa międzynarodowego obecny jest spór co do podmiotowości międzynarodowej osoby fizycznej, jednakże nie można odmówić, że osoba fizyczna jest często przedmiotem ochrony na podstawie prawa międzynarodowego i jednocześnie może ponosić odpowiedzialność karną np. z mocy norm, zawartych w umowach międzynarodowych – zob. więcej E. Socha, *Karna odpowiedzialność jednostki w prawie międzynarodowym*, „Kwartalnik Prawa Publicznego”, 2002, nr 4, s. 119–124.

⁵¹ Należy zaznaczyć, że wiele konwencji w szczególności z zakresu MPH zobowiązuje państwa-strony do ścigania ciężkich naruszeń tego prawa, czego przykładami są: art. 49 KG I, art. 50 KG II, art. 129 KG III czy art. 146 KG IV. Co więcej, w ramach zwyczajowego MPH ustanowiona jest zasada osobistej odpowiedzialności karnej dla wszystkich osób będących odpowiedzialnymi za zbrodnie wojenne, zarówno w zakresie międzynarodowego konfliktu zbrojnego, jak i niemiędzynarodowego – zob. więcej J.M. Hencckaerts, dz. cyt., s. 28, 44–45.

⁵² *In Ukraine, a Russian mercenary group steps out of the shadows*, „The Washington Post”, 18.08.2022.

⁵³ B. Janusz-Pawletta, *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2012, s. 140.

⁵⁴ M. Marcinko, M. Kolaj, M. Stefańska, *Międzynarodowe Prawo Humanitarne – odpowiadamy na twoje pytania. Kompendium dla słuchaczy Polskiej Szkoły Międzynarodowego Prawa Humanitarnego*, Warszawa 2019, s. 68.

do własnych porządków ustawodawczych⁵⁵. W związku z tym należy również wyróżnić Zasady Norymberskie, które uregulowały kwestię odpowiedzialności osoby fizycznej za zbrodnie międzynarodowe, zdefiniowane w Karcie Trybunału Norymberskiego, a później zostały potwierdzone w rezolucjach ZO ONZ w latach 1946–1947⁵⁶. Zasady Norymberskie stały się wzorem dla ustanowienia statutów międzynarodowych trybunałów *ad hoc* i statutu MTK⁵⁷.

Wydawać by się mogło, że pociągnięcie do odpowiedzialności karnej prywatnego kontraktora nie stanowi problemu, ale trzeba zdawać sobie sprawę z potencjalnych przeszkód, jakie mogą wystąpić, w szczególności proceduralnych. Wśród nich można wskazać problemy z jurysdykcją i aspektami dowodowymi, jak również identyfikacją PMC, dla której pracuje wskazany prywatny kontraktor⁵⁸. Nadal także, pomimo możliwości ścigania prywatnych kontraktorów za zbrodnie międzynarodowe oraz naruszenia MPH, nie ma odpowiedniego orzecznictwa sądów międzynarodowych w tym zakresie, co najwyżej można się z tym zetknąć na poziomie krajowym⁵⁹.

Pomijając sądy krajowe, prywatni kontraktorzy z Grupy Wagnera mogą także odpowiadać karne za przestępstwa, które obejmuje jurysdykcja MTK na podstawie art. 5 Statutu Rzymskiego⁶⁰. Do tej pory nie było jeszcze postępowania przed MTK, w którym oskarżonym byłby prywatnym kontraktorem, ale przedstawiciele Trybunału już wyrażali zdanie o takiej możliwości w kontekście konfliktu zbrojnego rosyjsko-ukraińskiego⁶¹. Należy oczywiście uwzględnić fakt, że zgodnie z zasadą komplementarności Trybunał jest przede wszystkim uzupełnieniem jurysdykcji krajowej państwa-strony Statutu Rzymskiego⁶². Rosja była sygnatariuszem Statutu Rzymskiego, ale go nie ratyfikowała, a w 2016 roku wycofała swój podpis. Natomiast Ukraina, nie będąc stroną tego dokumentu, dokonała

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Rezolucja ZO ONZ z dnia 11 grudnia 1946 r., A/RES/95 (I); Rezolucja ZO ONZ z dnia 21 listopada 1947 r., A/RES/177 (II).

⁵⁷ P. Hofmański, H. Kuczyńska, dz. cyt., s. 25.

⁵⁸ E.C. Gillard, *Business goes to war: private military/security companies and international humanitarian law*, „International Review of the Red Cross”, 2006, nr 863, s. 561–562.

⁵⁹ Dodatkowo na poziomie krajowym wiele państw penalizuje najemnictwo bądź reguluje odpowiedzialność prywatnych kontraktorów, jak również można się zetknąć z występującym, lecz skromnym orzecznictwem np. Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Francja, Gruzja, Irlandia, Kazachstan, Mołdawia, Norwegia, Polska, Rosja, Tadżykistan, Ukraina, Uzbekistan, czy Wietnam – to państwa, które kryminalizują w swoich kodeksach karnych najemnictwo – zob. więcej J.M. Henckaerts, L. Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law. Volume II: Practice*, Cambridge 2005, s. 2583.

⁶⁰ Pełna treść art. 5 Statutu Rzymskiego – I. *Jurysdykcja Trybunału jest ograniczona do najpoważniejszych zbrodni wagi międzynarodowej. Jurysdykcja Trybunału na podstawie niniejszego statutu obejmuje następujące zbrodnie: (a) zbrodnię ludobójstwa; (b) zbrodnie przeciwko ludzkości; (c) zbrodnie wojenne; (d) zbrodnie agresji.*

⁶¹ *Główny prokurator MTK: Ukraina będzie mogła dokonać ekstradycji do Hagi Rosjan podejrzanych o zbrodnie wojenne*, „Polska Agencja Prasowa”, 13.10.2022.

⁶² W art. 12 Statutu Rzymskiego znajdują się przesłanki wykonywania jurysdykcji MTK, jednakże ograniczenia zawarte w tym przepisie nie obowiązują, gdy popełnienie zbrodni przedstawi Prokuratorowi Rada Bezpieczeństwa ONZ. Wtedy zastosowanie ma jurysdykcja uniwersalna i wówczas indyferentne jest, czy dane państwo uznaje jurysdykcję MTK.

w 2014 roku uznania jurysdykcji MTK. W związku z czym Trybunał może wykonywać swoją jurysdykcję na terytorium Ukrainy, a tym samym zbrodnie międzynarodowe objęte jego jurysdykcją popełniane przez prywatnych kontraktorów z Grupy Wagnera także wchodzą w zakres MTK.

Podsumowanie

Odpowiedzialność prywatnych kontraktorów z Grupy Wagnera w ramach trwającego konfliktu zbrojnego rosyjsko-ukraińskiego okazuje się możliwa na podłożu teoretycznym. W praktyce jest trudna do wyegzekwowania, ale niewykluczona. Odpowiadając na postawione pytanie badawcze należy stwierdzić, że zakres odpowiedzialności na podstawie obecnych unormowań prawnomiędzynarodowych jest hipotetycznie szeroki, ale brakuje w kontekście PMC i prywatnych kontraktorów ugruntowanej praktyki na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym. Tym samym hipotezę postawioną we wstępie artykułu, zgodnie z którą aktualny system norm prawnomiędzynarodowych uniemożliwia skuteczne pociągnięcie do odpowiedzialności prywatnych kontraktorów można częściowo potwierdzić, ponieważ na każdym poziomie możliwe jest przypisanie odpowiedzialności, ale tylko na płaszczyźnie osoby fizycznej jest to najskuteczniejsze, co potwierdza przede wszystkim fakt wszczynania postępowań przeciwko prywatnym kontraktorom z Grupy Wagnera w ramach ukraińskiego wymiaru sprawiedliwości w ostatnich miesiącach 2022 roku. Z drugiej strony trzeba mieć na uwadze, że konflikt zbrojny rosyjsko-ukraiński jest wydarzeniem bieżącym i dynamicznym co powoduje, że należy się spodziewać w przyszłości kolejnych procesów prywatnych kontraktorów, gdyż na pozostałych poziomach w przypadku Grupy Wagnera wyegzekwowanie odpowiedzialności może być niewykonalne.

Tytuł pracy w języku angielskim:
RESPONSIBILITY OF PRIVATE CONTRACTORS.
THE EXAMPLE OF THE WAGNER GROUP
IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN ARMED CONFLICT

Bibliografia

Materiały źródłowe

District Court of The Hague, *Public Prosecutor v. Frans Cornelis Adrianus van Anraat*, <https://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/178/Van-Anraat/>.

Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>.

Protokoły dodatkowe do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) oraz dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II) z dnia 8 czerwca 1977 r., Dz.U. 1992, Nr 41, poz. 175.

Rezolucja ZO ONZ z dnia 11 grudnia 1946 r., A/RES/95 (I).

Rezolucja ZO ONZ z dnia 21 listopada 1947 r., A/RES/177 (II).

Rezolucja ZO ONZ z dnia 12 grudnia 2001 r., A/RES/56/83.

Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego z dnia 17 lipca 1998 r., Dz.U. 2003, Nr 78, poz. 708.

Publikacje zwarte

Aust A., *Handbook of International Law*, Cambridge 2010.

Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2004.

Daranowski P., Połatyńska J. (red.), *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór orzecznictwa*, Warszawa 2011.

Falkowski Z., Marcinko M. (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2014.

Góralczyk W., Sawicki S., *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2015.

Henckaerts J.M., *Studium poświęcone zwyczajowemu międzynarodowemu prawu humanitarnemu: wkład w zrozumienie i poszanowanie zasad prawa dotyczących konfliktu zbrojnego*, Warszawa 2006.

Henckaerts J.M., Doswald-Beck L., *Customary International Humanitarian Law. Volume II: Practice*, Cambridge 2005.

Hofmański P., Kuczyńska H., *Międzynarodowe prawo karne*, Warszawa 2020.

Jabłońska-Bonca J., *Prywatna ochrona bezpieczeństwa. Koncepcje, podmioty, zadania, normy, konteksty*, Warszawa 2017.

Janusz-Pawletta B., *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2012.

Królikowski M., *Odpowiedzialność karna jednostki za sprawstwo zbrodni międzynarodowej*, Warszawa 2011.

Marcinko M., Kolaj M., Stefańska M., *Międzynarodowe Prawo Humanitarne – odpowiadamy na twoje pytania.*

Kompendium dla słuchaczy Polskiej Szkoły Międzynarodowego Prawa Humanitarnego, Warszawa 2019.

Musah A., Fayemi J.K. (red.), *Mercenaries: An African Security Dilemma*, London 2000.

Percy S., *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*, Oxford 2007.

Wojciechowski A., *Prywatne firmy wojskowe a międzynarodowa ochrona praw człowieka – stan obecny i perspektywy*, Warszawa 2014.

Artykuły

Cottier M., *Elements for contracting and regulating private security and military companies*, „International Review of the Red Cross”, 2006, nr 863.

Gillard E.C., *Business goes to war: private military/security companies and international humanitarian law*, „International Review of the Red Cross”, 2006, nr 863.

Kinsey C., *International Law and the Control of Mercenaries and Private Military Companies*, „Cultures & Conflicts”, 2003, nr 52.

Mongelard E., *Corporate civil liability for violations of international humanitarian law*, „International Review of the Red Cross”, 2006, nr 863.

Socha E., *Karna odpowiedzialność jednostki w prawie międzynarodowym*, „Kwartalnik Prawa Publicznego”, 2002, nr 4.

Źródła internetowe

Alleged Wagner Group fighters accused of murdering civilians in Ukraine, „The Guardian”, 25.05.2022.

Band of Brothers: The Wagner Group and the Russian State, „Center for strategic & international studies”, 21.09.2022.

Główny prokurator MTK: Ukraina będzie mogła dokonać ekstradycji do Hagi Rosjan podejrzanych o zbrodnie wojenne, „Polska Agencja Prasowa”, 13.10.2022.

In Ukraine, a Russian mercenary group steps out of the shadows, „The Washington Post”, 18.08.2022.

Konferencja prasowa z 16 lipca 2003 r. ICC-OPT-20030724-28, <https://www.icc-cpi.int/news/press-conference-prosecutor-communications>.

Mackinnon A., *Russia's Wagner Group Doesn't Actually Exist*, <https://foreignpolicy.com/2021/07/06/what-is-wagner-group-russia-mercenaries-military-contractor/>.

Putin ally Yevgeny Prigozhin admits founding Wagner mercenary group, „The Guardian”, 26.09.2022.

Williamson J.A., *Status and obligations of mercenaries and private military/security companies under humanitarian law*, <https://issafrica.org/chapter-7-status-and-obligations-of-mercenaries-and-private-militarysecurity-companies-under-international-humanitarian-law-jamie-a-williamson>.

PIOTR WÓJCIK*

KORYTARZ GAZOWY PÓŁNOC-POŁUDNIE – PROJEKT ENERGETYCZNY INICJATYWY TRÓJMORZA. ZNACZENIE INWESTYCJI W KONTEKŚCIE BEZPIECZEŃSTWA ENERGETYCZNEGO W EUROPIE ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ I JEJ REALIZACJA DO 2021 ROKU

Abstrakt

W artykule skupiono się na wyjaśnieniu najważniejszych zagadnień odnoszących się do Korytarza Gazowego Północ-Południe, najbardziej priorytetowego przedsięwzięcia energetycznego Trójmorza. Dokonano analizy odnoszącej się do ewolucji inwestycji i jej możliwego wpływu na bezpieczeństwo energetyczne państw Europy Środkowo-Wschodniej. Geneza projektu związana jest z intensyfikacją wyzwań w sektorze energii, przed którymi stoją kraje regionu. Przeanalizowana została także realizacja Korytarza ze względu na państwa potencjalnie zaangażowane w projekt do 2021 roku. Dostrzeżono odmienne etapy zaawansowania prac przy konstrukcji poszczególnych połączeń gazowych ze względu na kraje włączone w jego realizację.

Słowa kluczowe: Korytarz Gazowy Północ-Południe, Inicjatywa Trójmorza, bezpieczeństwo energetyczne, budowa połączeń energetycznych.

Wstęp

Artykuł ma dostarczyć odpowiedzi na następujące pytanie badawcze – jak ewoluowała budowa Korytarza Gazowego Północ-Południe do 2021 roku ze względu na specyfikę

* Artykuł powstał na podstawie pracy dyplomowej autora pt. Inicjatywa Trójmorza jako forma współpracy gospodarczej w Europie Środkowo-Wschodniej. Magisterium na kierunku: stosunki międzynarodowe (WNPiSM UW). Autor (ORCID 0000-0003-3624-4181) interesuje się współpracą międzynarodową w Europie Środkowo-Wschodniej, w szczególności Inicjatywą Trójmorza, jak również stosunkami międzynarodowymi na Bałkanach Zachodnich i w Kaukazie Południowym. Kontakt: w.piotr9805@gmail.com.

bezpieczeństwa energetycznego Europy Środkowo-Wschodniej i poziom zaawansowania realizacji inwestycji przez poszczególne kraje regionu? W tekście analizuje się literaturę naukową, raporty, strony rządowe i artykuły prasowe poświęcone współpracy krajów środkowoeuropejskich w wymiarze gospodarczym.

Dokonując analizy szeregu wątków związanych z omawianą inwestycją gazową w Europie Środkowo-Wschodniej (EŚW), niezbędne jest odniesienie się do teorii realizmu. Zakłada ona między innymi prymat państwa w podejmowaniu decyzji i działań na arenie międzynarodowej i wpływ zachodzących procesów ponadnarodowych na proces decyzyjny (w tym zmiany w układzie sił i pozycji kraju w strukturze porządku światowego). Wedle doktryny realistycznej, współpraca gazowa krajów regionu w ramach Korytarza służyć ma zwiększeniu ich bezpieczeństwa energetycznego oraz wzmocnieniu pozycji na europejskim rynku energetycznym¹.

Niniejsza publikacja porządkuje pewne kwestie dotyczące rozpatrywanego przedsięwzięcia (znaczenie inwestycji i jej genezę), dość rozproszone i pojedynczo omawiane w dostępnych źródłach. Ponadto artykuł ten uzupełnia dotychczas prowadzone badania poprzez dostarczenie analizy szczegółowej realizacji projektu ze względu na stan zaawansowania budowy krajowych odcinków gazowych. Praca wzbogaca dotychczasową literaturę, bowiem uwzględnia nie tylko transregionalny charakter Korytarza (kilka inwestycji w ramach listy priorytetowych projektów Trójmorza wpisujących się w całe przedsięwzięcie gazowe), ale też jego potencjalne znaczenie dla poszczególnych krajów włączonych w tę inwestycję.

W pierwszej części tekstu zdefiniowano pojęcie Korytarza Gazowego Północ-Południe i dokonano analizy odnoszącej się do potencjalnej roli tej inwestycji dla państw EŚW. W dalszej kolejności wyjaśniono, w jakich okolicznościach powstawał omawiany projekt i jakie decyzje podjęto w celu jego urzeczywistnienia. W końcowej części natomiast wnikliwie zbadano stan realizacji inwestycji, biorąc pod uwagę zaawansowanie budowy odcinków krajowych wpisujących się w Korytarz ze względu na planowaną długość (w kilometrach, km), liczbę wybudowanych i budowanych km.

Pojęcie i przeznaczenie Korytarza Gazowego Północ-Południe

Korytarz Północ-Południe (North-South Gas Corridor, NSGC) stanowi szereg krajowych i międzynarodowych połączeń gazowych będących na różnych etapach realizacji, przez które transportowany ma być gaz ze źródeł zlokalizowanych w Norwegii przez Gazociąg Bałtycki (*Baltic Pipe*) do Danii i Polski oraz dalej do Czech, Słowacji, Węgier, Austrii, Słowenii i Chorwacji². Jest to jedna ze sztandarowych inwestycji infrastrukturalnych Trójmorza³ i jed-

¹ A. Orzelska-Stączek, *Inicjatywa Trójmorza w świetle teorii realizmu. Polityczne aspekty nowej formy współpracy dwunastu państw*, „Sprawy Międzynarodowe”, 2019, nr 1, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=950569>, s. 4, 6–8 [11.11.2021].

² *Korytarz Północ-Południe*, „Gaz System”, <https://www.gaz-system.pl/our-investments/integration-with-european-gas-transmission-system/north-south-gas-corridor/> [3.02.2022].

³ P. Ukielski, *Inicjatywa Trójmorza w polskiej polityce zagranicznej*, „Studia Europejskie – Studies in European Affairs”, 2018, t. 2, nr 86, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=730620>, s. 8 [2.02.2022].

nocześnie najistotniejszy projekt energetyczny tego formatu współpracy⁴. Przedsięwzięcie to ma na celu połączenie elementów infrastruktury gazowej – krajowych rurociągów oraz terminali LNG (w Świnoujściu i na chorwackiej wyspie Krk) należących do państw zaangażowanych w realizację omawianego korytarza energetycznego, co umożliwić ma dostawę gazu z północy na południe Europy, przez środkową część tego kontynentu. Realizacja Korytarza ma również przyczynić się do stworzenia jednolitych zasad handlu gazem w EŚW oraz zmniejszenia zależności od surowców energetycznych z Rosji. Jak podkreśla się w literaturze przedmiotu, wyżej wymienione działania mają doprowadzić do jednego głównego celu, jakim ma być dywersyfikacja rynku gazowego w Europie Środkowej⁵. Ma on stać się bardziej nowoczesny i konkurencyjny oraz wzmocnić bezpieczeństwo energetyczne regionu pod względem dostaw, dostępu do nowych źródeł dostaw, ujednoczenia obowiązujących zasad na rynku oraz implementacji regionalnych przepisów awaryjnych i zapobiegawczych w razie ewentualnych sytuacji kryzysowych⁶. Ukończona inwestycja energetyczna może w przyszłości uzyskać połączenie z innymi przedsięwzięciami z sektora gazu w Europie, takimi jak Południowy Korytarz Gazowy (*Southern Gas Corridor*)⁷ i Gazociąg Wschodniośroziemnomorski (*EastMed*)⁸. Dzięki integracji tych elementów infrastruktury gazowej, błękitne paliwo może być w przyszłości transportowane nie tylko ze złóż norweskich rurociągami i w postaci skroplonego gazu ze Stanów Zjednoczonych lub Kataru, ale też z regionu kaspijskiego i wschodniej części Morza Śródziemnego⁹. Ponadto rozwój połączeń gazowych w ramach NSGC ma na celu wzmocnienie współpracy w ramach formatu V4+¹⁰.

Omawiane przedsięwzięcie gazowe posiada status Projektu o znaczeniu wspólnotowym (*Project of Common Interest, PCI*)¹¹, co świadczy o szczególnej wadze korytarza gazowego biegnącego z Norwegii do Chorwacji dla realizacji polityki energetycznej i klimatycznej Unii Europejskiej. Wpisanie tego projektu na listę PCI oznacza, iż Korytarz oprócz wcześniej wspomnianych celów, także przyczynia się do rozwoju niskoemisyjnych

⁴ T. Dąborowski, *Przelamując bariery. Transformacja środkowoeuropejskich rynków gazu*, „Ośrodek Studiów Wschodnich”, 2014, nr 45, <https://www.ceeol.com/search/book-detail?id=551401>, s. 31 [2.02.2022].

⁵ A. Piziak-Rapacz, *Bezpieczeństwo energetyczne Rumunii*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka”, 2014, t. 16, nr 3, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=700115>, s. 6 [3.02.2022].

⁶ J.B. Grabowska, *Unia Europejska i gaz. Budując prawdziwą wspólnotę*, „New Direction”, 2020, https://newdirection.online/2018-publications-pdf/Unia_Europejska_i_gaz_Buduj%C4%85c_prawdziw%C4%85_wsp%C3%B3lnot%C4%99_-_Raport_ND_-_Joanna_Berenika_Grabowska.pdf, s. 40 [3.02.2022].

⁷ Tamże, s. 43. Korytarz ten ma umożliwić w przyszłości dostawę gazu z Azerbejdżanu przez Turcję do Bułgarii i dalej do pozostałych państw europejskich o całkowitej planowanej przepustowości 20–30 mld m³ – aut.

⁸ Tamże, s. 47. Eastmed mógłby dostarczać błękitne paliwo z Izraela przez Cypr, a następnie do Grecji i Włoch. Planowana maksymalna przepustowość ma wynieść 20 mld m³ gazu – aut.

⁹ Tamże, s. 40.

¹⁰ M. Gniazdowski, *Trójmorze – nowy instrument w polskiej polityce zagranicznej*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, 2017, nr 4, [w:] B. Wiśniewski, O. Popescu, M. Ehl, O. Milewski, D. Héjj, M. Gniazdowski, *Trójmorze – nowy instrument w polskiej polityce zagranicznej*, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=611500>, s. 58 [3.02.2022]. Format V4+ obejmuje państwa Grupy Wyszehradzkiej (Polskę, Czechy, Słowację i Węgry), ale też inne kraje regionu, jak Rumunię, Bułgarię, czy Słowenię – aut.

¹¹ P. Ukielski, *Inicjatywa Trójmorza...*, dz. cyt., s. 8.

źródeł energii w Europie Środkowej¹². Oprócz realizacji wspólnych interesów energetycznych w ramach Trójmorza, rozpatrywany korytarz gazowy zapewniać ma możliwość urzeczywistnienia narodowych interesów poszczególnych państw regionu. Takim priorytetem krajów potencjalnie włączonych w realizację Korytarza Północ-Południe jest między innymi dążenie do stworzenia hubów gazowych w regionie środkowoeuropejskim (Polska, Chorwacja, Bułgaria). Innym państwom (Litwie, Łotwie i Estonii) może w szczególności zależeć na realizacji strategicznych interesów energetycznych, takich jak zapewnienie stabilnego transportu surowców energetycznych przy jednoczesnym zmniejszeniu zależności od nich z Rosji (także w przypadku potencjalnej awarii terminalu LNG w Kłajpedzie lub podziemnych magazynów gazu w Inčukalns)¹³. Uruchomienie Gazociągu Bałtyckiego, stanowiącego północną część Korytarza, może przynieść wymierne korzyści finansowe krajom zaangażowanym w budowę tego rurociągu. Dotyczy to między innymi Danii, której *Baltic Pipe* przyniesie 270 mln euro oszczędności duńskim konsumentom odbierającym gaz, dzięki niższym taryfom¹⁴. Beneficjentami rozwoju Korytarza Gazowego Północ-Południe mogą być także państwa jego południowej części. Zwiększenie przepustowości istniejących gazociągów i budowa brakujących interkonektorów między krajami wyszehradzkimi (Polską, Czechami, Słowacją i Węgrami) przyczyni się do stworzenia nowej trasy dostaw gazu z południa (Bałkany, Morze Czarne, Azerbejdżan) na zachód i północ Europy¹⁵. Na realizacji wymienionych oraz odtworzeniu dodatkowych, planowanych międzysystemowych połączeń gazowych, skorzystać mogą również pozostałe kraje potencjalnie włączone w Korytarz – Austria, Ukraina oraz Słowenia, które także uzyskają możliwość dywersyfikacji dotychczasowych źródeł i kierunków dostaw¹⁶.

Geneza projektu

Jak wskazuje się w opracowaniach naukowych, projekt Korytarza Gazowego Północ-Południe zaczął być rozważany w 2009 roku, kiedy wybuchł rosyjsko-ukraiński kryzys gazowy. W związku z ówczesnym zakłóceniem dostaw gazu na Ukrainę i dążeniem Rosji do zwiększania swojej pozycji poprzez szantaż energetyczny, państwa środkowoeuropejskie zaczęły podejmować starania na rzecz budowy nowych połączeń gazowych (w tym interkonektorów, które umożliwiają transport gazu między państwami w dwóch kierunkach), terminali LNG (w Polsce i Chorwacji) i rozbudowy magazynów

¹² *Projekty o statusie PCI (PCI – PROJECT OF COMMON INTEREST)*, „Gaz System”, <https://www.gaz-system.pl/ue-support/project-of-common-interest-pci-status-projects/> [3.02.2022].

¹³ J. Reginia-Zacharski, *Obszary bezpieczeństwa Inicjatywy Trójmorza*, „Sprawy Międzynarodowe”, 2020, t. 73, nr 2, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=950533>, s. 9–10, 13 [3.02.2022].

¹⁴ *Energinet expects increased cost for Baltic Pipe construction*, „Energinet”, 4.10.2021, <https://en.energinet.dk/About-our-news/News/2021/10/01/Energinet-expects-increased-cost-for-Baltic-Pipe-construction> [5.09.2022].

¹⁵ *North-South Gas Corridor – Expansion of existing capacity between Hungary and Slovakia*, „Three Seas”, <https://projects.3seas.eu/projects/north-south-gas-corridor-expansion-of-existing-capacity-between-hungary-and-slovakia> [5.09.2022].

¹⁶ Tamże; *HU-SI gas interconnector*, „Three Seas”, <https://projects.3seas.eu/projects/hu-si-gas-interconnector-submitted-by-slovenia> [5.09.2022].

gazu¹⁷. 24 lutego 2010 roku w Budapeszcie odbył się – zainicjowany przez kraje wyszehradzkie – szczyt Grupy V4 dotyczący bezpieczeństwa energetycznego. W wydarzeniu udział wzięli premierzy Polski, Czech, Słowacji, Węgier, Rumunii, Bułgarii, Słowenii, Chorwacji i Serbii. Obecni byli także reprezentanci Austrii, Bośni i Hercegowiny, Komisji Europejskiej, Stanów Zjednoczonych i Międzynarodowej Agencji Energii. Podczas szczytu została przyjęta deklaracja o bezpieczeństwie energetycznym. Na mocy tego dokumentu zapowiedziano pogłębioną współpracę energetyczną w EŚW, która powinna opierać się na pokonywaniu barier wynikających z niewystarczającej integracji sieci przesyłowych w państwach regionu (w związku z czym niemożliwe jest udzielenie pomocy w kryzysowych sytuacjach) i zbyt dużego uzależnienia od jednego dostawcy (uwzględniając przy tym brak alternatywnych tras transportu surowców). Do przedsięwzięć energetycznych, które mają przyczynić się do realizacji wyżej wymienionych celów należą: rozbudowa interkonektorów przygranicznych na osi Północ-Południe i wybudowanie połączenia gazowego między terminalami LNG w Polsce i Chorwacji. Wyrażono także gotowość do stworzenia Instrumentu Bezpieczeństwa Energetycznego i Infrastruktury – nowego narzędzia finansowego UE na rzecz nowych inwestycji energetycznych, który powinien być uzupełniony innymi instrumentami pieniężnymi¹⁸. W 2013 roku Korytarz uzyskał status Projektu o znaczeniu wspólnotowym (*Project of Common Interest, PCI*)¹⁹ i był umiejscowiony na liście tychże przedsięwzięć w kolejnych latach²⁰. Przy realizacji inwestycji istnieje możliwość korzystania z takich rozwiązań jak szybsze uzyskiwanie wymaganych pozwoleń i pozyskanie wsparcia finansowego z instrumentu „Łącząc Europę” (spełniając odpowiednie warunki)²¹. W 2017 roku wszystkie państwa Trójmorza zadeklarowały konieczność kontynuacji rozwoju rynku gazu w Europie Środkowej, która ma dokonać się poprzez ściślejsze zintegrowanie sieci przesyłowych oraz dążenie do zróżnicowania tras i źródeł dostaw. Ponadto kraje trójmorskie zobowiązały się do upowszechniania rozwoju

¹⁷ B. Wiśniewski, O. Popescu, M. Ehl, O. Milewski, D. Héjj, M. Gniazdowski, *Trójmorze – nowy instrument w polskiej polityce zagranicznej*, „Przegląd Dyplomatyczny”, 2017, nr 4, <https://www.cecol.com/search/article-detail?id=611500>, s. 7 [4.02.2022].

¹⁸ S. Dębski, Ł. Adamski, M. Gniazdowski, B. Górka-Winter, L. Jesień, A. Kondek, Ł. Kulesa, M. Madej, E. Wyciszkievicz, *Energy Summit in Budapest*, „Polski Instytut Stosunków Międzynarodowych”, 5.03.2010, t. 114, nr 38, <https://www.files.ethz.ch/isn/114380/a114-2010.pdf> [4.02.2022].

¹⁹ P. Ukielski, *Inicjatywa Trójmorza...*, dz. cyt., s. 8.

²⁰ *Projekty o statusie PCI (PCI – Project of common interest)*, „Gaz System”, <https://www.gaz-system.pl/ue-support/project-of-common-interest-pci-status-projects/> [3.02.2022]; *Annex to Commission delegated regulation (EU) mending Regulation (EU) No 347/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the Union list of projects of common interest*, „European Commission”, 19.11.2021, https://ec.europa.eu/energy/sites/default/files/fifth_pci_list_19_november_2021_annex.pdf, s. 7 [3.02.2022]. Lista PCI sporządzana jest co dwa lata na mocy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 347/2013 z dnia 17 kwietnia 2013 r. w sprawie wytycznych dotyczących transeuropejskiej infrastruktury energetycznej. Ostatni raz lista tychże przedsięwzięć została przedstawiona 19 listopada 2021 roku. Korytarz Gazowy Północ-Południe ponownie się na niej znalazł jako *Priority Corridor North-South Gas Interconnections in Central Eastern and South Eastern Europe* („NSI East Gas”) – aut.

²¹ J.B. Grabowska, *Unia Europejska i gaz...*, dz. cyt., s. 37. Szczegółowe warunki określone są w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 347/2013 z dnia 17 kwietnia 2013 r. w sprawie wytycznych dotyczących transeuropejskiej infrastruktury energetycznej – aut.

infrastruktury gazowej na linii Północ-Południe między terminalami LNG w Świnoujściu i Krk oraz promowania i implementacji inwestycji z zakresu LNG i CNG na obszarze czarnomorskim²².

Państwa zaangażowane

Poniżej przedstawiona tabela 1. i rysunki wskazują, które państwa są potencjalnie włączone w ramach Korytarza Gazowego Północ-Południe.

Tabela 1. Państwa zaangażowane w ramach Korytarza Gazowego Północ-Południe jako przedsięwzięcia energetycznego Trójmorza

Państwa proponujące projekt	Polska, Węgry
Państwa uczestniczące	Polska, Litwa, Czechy, Słowacja, Węgry, Austria, Chorwacja
Państwa partnerskie	Dania, Norwegia, Ukraina

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Diversification of gas supply sources and integration of gas infrastructure in the Three Seas Region*, „Three Seas”, <https://projects.3seas.eu/projects/diversification-of-gas-supply-sources-and-integration-of-gas-infrastructure-in-the-three-seas-region-diversification-of-gas-supply-sources-and-integration-of-gas-infrastructure-in-the-three-seas-region-with-the-implementation-of-the-altic-pipe-project-and-cross-border-interconnections-republic-of-poland-slovak-republic-and-republic-of-poland-ukraine> [5.02.2022]; *North-South Gas Corridor – Expansion of existing capacity between Hungary and Slovakia*, „Three Seas”, <https://projects.3seas.eu/projects/north-south-gas-corridor-expansion-of-existing-capacity-between-hungary-and-slovakia> [5.02.2022].

Rysunek 1. Przebieg gazociągów w ramach północnej części Korytarza Gazowego Północ-Południe wraz z infrastrukturą towarzyszącą

Źródło: *Baltic Pipe – od koncepcji do decyzji*, „Warsaw Institute”, 21 maja 2018, <https://warsawinstitute.org/pl/baltic-pipe-od-koncepcji-decyzji/> [5.02.2022].

²² *Gazowy Korytarz Północ-Południe*, „Gaz System”, Warszawa 2021, https://www.gaz-system.pl/fileadmin/centrum_prasowe/wydawnictwa/PL/Album_Korytarz_Polnoc_Poludnie_-_interaktywny.pdf, s. 5–6 [4.02.2022].

Rysunek 2. Przebieg gazociągów w ramach południowej części Korytarza Gazowego Północ-Południe wraz z infrastrukturą towarzyszącą

Źródło: W. Jakóbiak, *Polska część Korytarza Północ-Południe będzie gotowa w 2022 roku*, „BiznesAlert”, 25.09.2019, <https://biznesalert.pl/polska-czesc-korytarza-polnoc-poludnie-bedzie-gotowa-w-2022-roku/> [7.02.2022].

Stan realizacji

Zaprezentowana poniżej tabela 2. ukazuje stan realizacji elementów infrastruktury Korytarza Gazowego Północ-Południe, które włączone są w ramach tego szlaku energetycznego (Dania, Polska, Litwa, Ukraina, Czechy, Słowacja, Węgry, Austria, Słowenia i Chorwacja).

Tabela 2. Realizacja budowy krajowych odcinków gazociągów w ramach Korytarza Gazowego Północ-Południe w państwach Trójmorza (do 2021 roku)

Państwa	Elementy infrastruktury rurociągowej	Planowana całkowita długość (km)	Liczba całkowicie wybudowanych km	Liczba budowanych km
Dania	Gazociąg Bałtycki (część lądowa i podwodna)	315	191	124
Polska	Gazociąg Bałtycki (część lądowa i podwodna)	506	475	31
	krajowe odcinki południowej części korytarza	862,5	862,5	zbudowano
	krajowy odcinek (interkonektor PL-CZ)	55	0	0
	krajowy odcinek (interkonektor PL-UA)	1,5	0	0
	krajowe odcinki (interkonektor PL-LT)	343	308,5	34,5
Litwa	krajowe odcinki (interkonektor PL-LT)	165	157	8

Tabela 2 cd.

Państwa	Elementy infrastruktury rurociągowej	Planowana całkowita długość (km)	Liczba całkowicie wybudowanych km	Liczba budowanych km
Ukraina	krajowy odcinek (interkonektor PL-UA)	110	0	0
Czechy	krajowy odcinek (interkonektor PL-CZ)	52	0	0
	krajowy odcinek (interkonektor CZ-AT)	12	0	0
Słowacja	krajowe odcinki Veľké Kapušany–Baumgarten/Lanžhot	400	400	zbudowano
	krajowy odcinek (interkonektor PL-SK)	103	103	zbudowano
Węgry	krajowy odcinek Győr–Mosonmagyaróvár–granica HU/AT	188	0	0
	krajowy odcinek Városföld–Eresi–Győr	210	0	0
Austria	krajowy odcinek (interkonektor CZ-AT)	49	49	zbudowano
Słowenia	krajowy odcinek (interkonektor AT-SLOHR)	35,5	35,5	zbudowano
	krajowy odcinek Rogaška Slatina–Vodice	104	104	zbudowano
	krajowy odcinek Vodice–Jarše–Novo mesto	66	0	0
Chorwacja	krajowy odcinek Omišalj–Zlobin	18	18	zbudowano
	krajowy odcinek Zlobin–Bosilijevo	58	58	zbudowano
Suma km		3653,5	2761,5	197,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji znajdujących się w załączniku na końcu artykułu.

Z tabeli 2. wynika, iż całkowita długość Korytarza Gazowego Północ-Południe ma mieć długość około 3700 km. Do 2021 roku wybudowano około 2800 km, a w realizacji było około 200 km planowanego szlaku energetycznego. W Polsce i na Litwie ukończono budowę prawie wszystkich odcinków włączonych w ramach Korytarza. Z kolei po stronie duńskiej wybudowano około 60% kilometrów całej infrastruktury energetycznej, która składa się z lądowej i podwodnej części Gazociągu Bałtyckiego. Austriacka część międzynarodowej infrastruktury gazowej natomiast została zrealizowana w całości w 2020 roku (interkonektor Czechy-Austria). Na Słowacji natomiast rurociąg ciągnący się od Veľké Kapušany w dwóch kierunkach (Baumgarten i Lanžhot) był częścią rurociągu Przyjaźń, jednakże do 2021 roku ukończono w całości realizację interkonektora Polska-Słowacja. Postępy w budowie krajowych odcinków widoczne są również w przypadku Słowenii i Chorwacji, w których wybudowano odpowiednio około 75% i ponad 50% planowanej infrastruktury gazowej. Z drugiej strony widać brak realizacji krajowych odcinków Korytarza w Czechach, na Węgrzech i Ukrainie.

Dania

Budowa odcinka Korytarza Gazowego na terenie Danii ma zostać ukończona w 2022 roku. W październiku tego samego roku ruszyć ma transport gazu z Norwegii przez *Baltic Pipe*. Jednak z powodu opóźnień w realizacji inwestycji po stronie duńskiej²³, do grudnia 2022 roku dostawy gazu do południowej części Korytarza mają wynieść maksymalnie 3 mld m³. Pełna przepustowość 10 mld m³ ma zostać osiągnięta na początku 2023 roku²⁴. Do 2021 roku budowa brakujących odcinków przebiegała na Jutlandii, Fionii i na Morzu Północnym (odcinek między norweskim gazociągiem Europipe II a zachodnim wybrzeżem Danii). Obecnie planowana jest także rozbudowa już istniejącej duńskiej infrastruktury gazowej w ramach *Baltic Pipe* (z wyjątkiem gazociągów łączących Nybro i Egtved i przebiegających pod cieśniną Wielki Bełt) i budowa tłoczni gazu na Zelandii²⁵. Omawiane przedsięwzięcie ma zapewnić Danii dostęp do nowych źródeł dostaw gazu (przede wszystkim bezpośredni dostęp do błękitnego paliwa z Norwegii) i światowego rynku LNG poprzez gazoport w Świnoujściu, po niższych cenach²⁶. Co więcej, Gazociąg Bałtycki ma zapewnić integrację duńsko-szwedzkiego rynku gazu (w związku ze zwiększeniem konkurencji w zakresie dwustronnego transportu i handlu oraz większej konwergencji cen)²⁷. Projekt *Baltic Pipe* jest częścią Planu Międzysystemowego Połączenia Rynku Energii (*Baltic Energy market interconnection plan*, BEMIP), który ma na celu stworzenie otwartego i zintegrowanego rynku energii elektrycznej i gazu ziemnego w regionie bałtyckim między Polską, Litwą, Łotwą, Estonią, Danią, Szwecją, Finlandią a Niemcami²⁸. Ponadto w literaturze naukowej wskazuje się, iż budowie Gazociągu Bałtyckiego towarzyszy także

²³ A. Łoskot-Strachota, P. Szymański, *Czasowe wstrzymanie budowy Baltic Pipe w Danii*, dz. cyt. [14.02.2022]. Opóźnienia te wynikają z unieważnienia zgody środowiskowej na budowę lądowej części *Baltic Pipe* w Danii 31 maja 2021 roku przez Duńską Radę Odwoławczą ds. Środowiska i Żywności. Rada ta uchyliła pozwolenie na realizację Gazociągu Bałtyckiego na lądowej części terytorium Danii, które zostało wydane dwa lata wcześniej w 2019 roku. Po rozpatrzeniu odwołań z sierpnia 2019 roku, Komisja Odwoławcza stwierdziła, iż na odcinku *Baltic Pipe* przebiegającym przez Fionię nie została zapewniona odpowiednia ochrona myszy i nietoperzy. Skutkiem decyzji duńskiego urzędu było opóźnienie realizacji przedsięwzięcia o trzy miesiące w stosunku do wcześniejszego harmonogramu. W tym czasie budowę na terenie Danii ograniczono do części terenów.

²⁴ W. Jakóbk, *Problemy Baltic Pipe w Danii mają skończyć się w marcu, by dostawy gazu ruszyły pełną mocą do końca 2022 roku*, „Biznesalert”, 21 grudnia 2021, <https://biznesalert.pl/problemy-baltic-pipe-w-danii-maja-skonczyc-sie-w-marcu-by-dostawy-gazu-ruszyly-pelna-moca-do-konca-2022-roku/> [14.02.2022].

²⁵ *Rozbudowa duńskiego systemu przesyłowego*, „Baltic Pipe Project”, <https://www.baltic-pipe.eu/pl/o-projekcie/dunski-system-przesylowy/> [14.02.2022].

²⁶ *Korzyści z realizacji projektu Baltic Pipe*, „Baltic Pipe Project”, <https://www.baltic-pipe.eu/pl/o-baltic-pipe/korzysci/> [14.02.2022]; Pozostałe państwa skandynawskie również uzyskają dostęp do światowego rynku skroplonego gazu ziemnego – aut.

²⁷ *Baltic Pipe*, „Gaz System”, <https://en.gaz-system.pl/our-investments/integration-with-european-gas-tramsmision-system/baltic-pipe/> [14.02.2022].

²⁸ *Baltic energy market interconnection plan*, „European Commission”, https://energy.ec.europa.eu/topics/infrastructure/high-level-groups/baltic-energy-market-interconnection-plan_en [14.02.2022].

realizacja równoległych projektów energetycznych (takich jak między innymi budowa farm wiatrowych na Bałtyku), co skutkuje przyciąganiem krajów skandynawskich do formatów współpracy regionalnej, w tym do Trójmorza²⁹.

Polska

Strona polska do 2021 roku ukończyła budowę wszystkich krajowych odcinków w ramach południowej części Korytarza. Z kolei do tego samego roku prawie w całości wybudowano polską część *Baltic Pipe* i interkonektora Polska-Litwa, których realizacja według planów ma zostać ukończona w 2022 roku³⁰. Z drugiej strony, do tej pory nie rozpoczęto budowy krajowych odcinków międzysystemowych połączeń z Czechami i Ukrainą. Konstrukcja tych elementów infrastruktury gazowej nie jest nawet uwzględniona w harmonogramie realizacji inwestycji energetycznych. Oprócz rurociągów uwzględnionych w tabeli odnoszącej się do realizacji rozpatrywanego szlaku energetycznego, polska część Korytarza obejmuje również terminal LNG w Świnoujściu i pływający terminal regazyfikacyjny gazu ziemnego (*floating storage regasification unit*, FSRU) w Gdańsku.

Na podstawie Strategii Bezpieczeństwa Narodowego z 12 maja 2020 roku, polska strategia odnosząca się do dywersyfikacji dostaw gazu obejmuje budowę terminalu FSRU w Zatoce Gdańskiej, rozbudowę terminalu LNG w Świnoujściu i krajowego systemu rurociągów i magazynowania gazu ziemnego oraz budowę *Baltic Pipe*, który w przyszłości pozwolić ma na import 10 mld m³ i eksport 3 mld m³ gazu ziemnego. W dokumencie tym wskazuje się także na konieczność zakończenia prac związanych z budową Korytarza Gazowego Północ-Południe, co stanowić ma podstawę do stworzenia hubu gazowego w Polsce. Oprócz tego, w Strategii stwierdzono, iż należy dążyć do rozbudowy maksymalnych zdolności przesyłania, zasięgu rurociągów naftowych i paliwowych oraz pojemności baz ropy i paliw. W Strategii postuluje się także kontynuację działań prawnych, administracyjnych i dyplomatycznych przyczyniających się do zmniejszenia zależności obszaru środkowoeuropejskiego od dostaw błękitnego paliwa z Rosji. Równocześnie podkreślono konieczność wzmacniania odporności Europy Środkowej na wykorzystywanie dostaw gazu ziemnego jako narzędzia politycznego nacisku³¹. Wyżej wymienione cele uwzględnione są także w Polityce Energetycznej Polski do 2040 roku (PEP 2040). Ponadto w dokumencie tym zaznacza się, iż ze względu na zakończenie obowiązywania kontraktu jamalskiego do 2022 roku realizowane są kompleksowe działania na rzecz dywersyfikacji dostaw kierunków i źródeł gazu ziemnego. Co więcej, w PEP 2040 można znaleźć informacje na temat terminali gazowych w Polsce. W kontekście gazoportu w Świnoujściu wskazuje się, iż jest to jedyny tego typu element

²⁹ J. Reginia-Zacharski, *Obszary bezpieczeństwa Inicjatywy Trójmorza*, dz. cyt., s. 13–14 [14.02.2022].

³⁰ W tym samym roku mają zostać ukończone następujące inwestycje w ramach polskiego odcinka *Baltic Pipe*: 1. rozbudowa obecnie istniejących Tłocznicy Gazu w Goleniowie Odolanowie, przy jednoczesnym poszerzeniu węzła przesyłowego tamże i połączenie z obecną infrastrukturą rurociągową; 2. budowa tłoczni gazu w Gustorzynie z równoczesną rozbudową instalacji, która wchodzi w zakres obecnie istniejącego węzła gazu tamże.

³¹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, „Biuro Bezpieczeństwa Narodowego”, 2020, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf, s. 34 [15.02.2022].

infrastruktury gazowej na obszarze środkowoeuropejskim³². Obiekt ten odgrywa istotną rolę dla bezpieczeństwa energetycznego Polski i innych państw regionu. Terminal ten umożliwia od 2016 roku dostawy błękitnego paliwa z najodleglejszych rynków na świecie (między innymi ze Stanów Zjednoczonych i Kataru). Planowana jest rozbudowa terminalu LNG w Świnoujściu z przepustowości 5 na 8,3 mld m³/rok. W dokumencie podkreśla się także intensywny wzrost zapotrzebowania na zużycie gazu ziemnego, dlatego też planuje się też budowę terminalu FSRU w Gdańsku, który w etapie pierwszym – po 2025 roku – ma osiągnąć przepustowość wynoszącą co najmniej 4,5 mld m³. Oprócz stworzenia jednolitych zasad handlu gazem, dywersyfikacji źródeł i kierunków dostaw tego surowca, czy budowy konkurencyjnej pozycji na rynku błękitnego paliwa w EŚW, Polsce zależy również na likwidacji miejsc niemających dostępu do gazu (między innymi na obszarze między Braniewem, Bydgoszczą a Koszalinem i w północno-wschodniej Polsce, której tereny włączone są w ramach Korytarza). W związku z planowaną gazyfikacją gmin zlokalizowanych w tych częściach Polski, przez które jednocześnie ma przebiegać planowany szlak energetyczny, samorządy uzyskują dodatkowe dochody z tytułu podatku od nieruchomości³³.

Litwa

Na Litwie, podobnie jak w Polsce, do 2021 roku wybudowano prawie całość krajowej części Korytarza (interkonektor PL-LT), której pełna konstrukcja także ma zostać zrealizowana w 2022 roku. Istotnym elementem litewskiej infrastruktury, będącej częścią Korytarza Północ-Południe, jest oddany do użytku w 2014 roku terminal FSRU w Kłajpedzie, który w kolejnych latach był rozbudowywany i osiągnął planowaną przepustowość 4 mld m³. Rozwój wyżej wskazanych elementów infrastruktury umożliwił ma zwiększenie transportu gazu z Litwy do innych państw regionu (Łotwy i Estonii) i także do Finlandii. W razie utworzenia połączenia gazowego łączącego polski i litewski system przesyłowy, możliwy będzie także transport gazu z Polski do krajów nadbałtyckich i dalej na północ. Urozmaicenie oraz rozszerzenie kierunków i źródeł dostaw błękitnego paliwa na Litwie, wpłynie na zmniejszenie zależności energetycznej regionu bałtyckiego od Rosji i wzmocnienie koncernów energetycznych państw tego obszaru w zawieraniu kontraktów handlowych ze stroną rosyjską. W publikacjach naukowych podkreśla się, iż nowopowstała litewska infrastruktura gazowa (w tym przede wszystkim terminal w Kłajpedzie) może odegrać wymierną rolę w budowie hubu gazu ziemnego w Polsce, gdyż obiekt ten będzie w stanie zapewnić większą dostępność błękitnego paliwa z innych kierunków. Ponadto powstanie i eksploatacja interkonektora Polska-Litwa przyczyni się do zwiększenia konkurencji między dostawcami gazu w regionie i obniżenia cen tego surowca³⁴.

³² Stan na 12 maja 2020 roku – aut.

³³ *Obwieszczenie Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 2 marca 2021 r. w sprawie polityki energetycznej państwa do 2040 r.*, „Monitor Polski”, <https://www.dziennikustaw.gov.pl/M2021000026401.pdf>, s. 37–39 [15.02.2022].

³⁴ M. Paszkowski, *Hub gazowy w Polsce: w kierunku budowy niezależności energetycznej regionu Morza Bałtyckiego*, „Instytut Europy Środkowej”, 25.03.2021, nr 357, <https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2021/03/ies-komentarze-357-54-2021.pdf> [15.02.2022].

Słowenia

Ze wszystkich trzech słoweńskich odcinków Korytarza Północ-Południe o długości około 200 km nie ukończono budowy w całości tylko jednego z nich – 66-kilometrowego szlaku przebiegającego od Vodice do Novo mesto (przy granicy). Do 2021 roku ruszyły jedynie prace budowlane, ale tylko na części tego brakującego szlaku (18,4 km na odcinku Vodice–Jarše). Z kolei prace nad innymi odcinkami Jarše–Grosuplje, Jarše–Novo mesto mają według planów rozpocząć się po 2023 roku. Wybudowanie w całości brakującego odcinka między Słowenią a Chorwacją pozwoli w przyszłości na odbiór skroplonego gazu z terminalu LNG z chorwackiej wyspy Krk (przepustowość 2,6 mld m³/rok), który zaczął funkcjonować na początku stycznia 2021 roku³⁵. Realizacja tego przedsięwzięcia gazowego umożliwi stronie słoweńskiej zwiększony transport błękitnego paliwa do państw sąsiednich (takich jak Austria i Włochy), co zwiększy znaczenie Słowenii w tranzycie surowców energetycznych. W dalszej perspektywie możliwy będzie także transport błękitnego paliwa z innych alternatywnych kierunków dostaw, między innymi poprzez planowany Południowy Korytarz Gazowy, który biegnie z regionu kaspijskiego i dalej do Europy Południowej czy Rurociąg Adriatyku Jońskiego, ciągnący się przez zachodnie wybrzeże regionu bałkańskiego (*Ionian Adriatic Pipeline, IAP*)³⁶.

Czechy

W publikacjach poświęconych realizacji połączeń gazowych w ramach Korytarza Północ-Południe wskazuje się na postępującą, zgodnie z harmonogramem, realizację planowanych rurociągów. Jednak w przypadku budowy niektórych interkonektorów brakuje postępów, co dotyczy między innymi połączenia międzysystemowego Polska-Czechy (o przepustowości 5 mld m³ na kierunku PL-CZ i 2,5 mld m³ na dystansie CZ-PL)³⁷. O ile ukończono budowę niektórych koniecznych odcinków do funkcjonowania gazociągu łączącego te dwa państwa (Czechów – Wierchowice, Czechów – Kielczów, Zdieszowice – Wrocław, Tworóg – Kędzierzyn-Koźle, tłocznia Kędzierzyn-Koźle), to brakuje jeszcze 107 km dwóch rurociągów (Kędzierzyn-Koźle-Hat’ o długości 55 km i 52 km odcinka Hat’ – Libhošť). Ponadto interkonektor PL-CZ po stronie czechkiej obejmuje również brakujący element, jakim jest gazociąg Tvrdonice – Libhošť. W 2019 roku inwestycja ta utraciła status PCI i nie uzyskała poparcia urzędu regulacyjnego w Republice Czeskiej (*Energy*

³⁵ B. Sawicki, *Chorwacki terminal LNG rozpoczął komercyjną pracę*, <https://biznesalert.pl/chorwacja-terminal-lng-krk-lng-hrvatska-gaz-energetyka/>, „Biznesalert”, 4.01.2021 [15.02.2022].

³⁶ *Integrated National Energy and Climate Plan for Slovenia*, „European Commission”, Grudzień 2018, https://ec.europa.eu/energy/sites/default/files/documents/ec_courtesy_translation_si_necp.pdf [15.02.2022].

³⁷ W. Jakóbiak, *Polska część Korytarza Północ-Południe będzie gotowa w 2022 roku*, dz. cyt. Przedmiotem analizy jest planowany interkonektor Stork II, a nie istniejący interkonektor Polska-Czechy funkcjonujący od 2011 roku o przepustowości wynoszącej zaledwie 0,5 mld m³/rok (gazociąg Tranovice–Cieszyn). Realizacja połączenia międzysystemowego Stork II ma na celu zwiększenie przepustowości w obu kierunkach i jednocześnie zwiększone dostawy na osi Północ-Południe – aut.

Regulatory Office, ERO). W związku z tym OGP Gaz-System pod koniec tego samego roku rozpoczął prace dotyczące modyfikacji tego przedsięwzięcia tak, aby zapewnić możliwość transportu większej ilości gazu przez omawiany interkonektor³⁸.

Ukraina

Podobnie jak w przypadku wcześniej rozpatrywanego rurociągu, także przy budowie połączenia międzysystemowego Polska-Ukraina (którego przepustowość miałyby wynieść 508 mld m³) nie widać postępów. Pomimo, iż ukończono budowę gazociągu Hermanowice-Strachonina (w 2020) i tłoczni Strachonina (w 2021 roku), brakuje rurociągu Hermanowice-granica Polski ze stacją pomiarową, którego realizacja została wstrzymana. W 2019 roku wydane zostało pozwolenie na terenie Polski, na budowę polskiej części interkonektora. Jednak w tym samym roku strona ukraińska nie wydała identycznej decyzji na swoim terytorium. Ze względu na brak pozwolenia na Ukrainie, toczyły się dwustronne rozmowy na szczeblu rządowym i operatorów, które miały na celu uzyskania ostatecznej decyzji po stronie ukraińskiej. Na początku 2020 roku prezes nowego operatora ukraińskiego gazowego systemu przesyłowego zakomunikował, iż Ukraina nie jest zainteresowana realizacją tego przedsięwzięcia. Inwestycja ta jeszcze w 2019 roku znajdowała się na liście projektów będących przedmiotem wspólnego zainteresowania pomiędzy Wspólnotą Energetyczną a UE (*Projects of Mutual Interest, PMI*). W związku z brakiem poparcia strony ukraińskiej realizacji tego gazociągu zrezygnowano z ubiegania się o status PMI w 2020 roku³⁹. Jednak w publikacjach poświęconych rozbudowie połączeń gazowych w EŚW zaznacza się, iż do zwiększenia tranzytu gazu z Polski na Ukrainę nie trzeba budować nowego interkonektora PL-UA, a można zwiększyć przepustowość obecnie funkcjonujących połączeń międzysystemowych (między innymi w Drozdowiczach)⁴⁰.

Węgry

Jest to kolejny kraj, na którego terytorium do 2021 roku nie zaczęto realizacji krajowej części Korytarza na jakimkolwiek odcinku (ani na Győr – Mosonmagyaróvár – granica HU/AT, ani na odcinku Városföld – Ercsi – Győr). Jednak na oficjalnej stronie poświęconej projektom infrastrukturalnym Trójmorza uwzględniony jest projekt zgłoszony przez Węgry, który dotyczy rozbudowy istniejącej przepustowości między Węgrami a Słowacją, w ramach Korytarza Gazowego Północ-Południe. Według planów, pojemność ta miałyby być zwiększona z obecnych 1,75 do 5,2 mld m³/rok (przy czym przepustowość w kierunku Słowacja-Węgry miałyby pozostać na niezmiennym poziomie

³⁸ B. Sawicki, *Inwestycje gazowe idą naprzód. Połączenie z Ukrainą i Czechami pozostaje w tyle (INFOGRAFIKA)*, dz. cyt. [16.02.2022].

³⁹ Tamże.

⁴⁰ W. Jakóbk, *Jakóbk: Gazociąg Polska-Ukraina – potrzebny, ale mało realny*, „Biznesalert”, 5.11.2014, <https://biznesalert.pl/jakobik-gazociag-polska-ukraina-potrzebny-ale-malo-realny/> [16.02.2022].

4,4 mld m³/rok). Potencjalna realizacja tego przedsięwzięcia dotyczy rozszerzenia obecnej pojemności, co umożliwiłoby transport gazu w obu kierunkach. Ukończenie i eksploatacja brakujących rurociągów zapewniłyby Węgrom dostęp do źródeł i kierunków dostaw z nowych rynków (w tym czarnomorskiego, bałkańskiego i kaspijskiego). Omawiany projekt został zarejestrowany w 2020 roku jako jedna z inwestycji energetycznych Trójmorza. Pomimo to, projekt do 2021 roku posiadał tylko status zarejestrowanego. W harmonogramie realizacji projektów rozpoczęcie prac inżynieryjno-budowlanych planowane jest na drugi kwartał 2021, a zakończenie budowy na trzecią część 2024 roku⁴¹.

Tytuł analizy w języku angielskim:

**NORTH–SOUTH GAS CORRIDOR – THE ENERGY PROJECT
OF THE THREE SEAS INITIATIVE.
THE SIGNIFICANCE OF THE INVESTMENT IN THE CONTEXT
OF ENERGY SECURITY IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE
AND ITS REALIZATION BY 2021**

Bibliografia

Materiały źródłowe

- CEF Energy Supported Actions 2014–2020*, „European Climate Infrastructure and Environment Executive Agency”, Maj 2021, https://cinea.ec.europa.eu/system/files/2021-05/CEF_Energy_supporting-actions_2021.pdf.
- Connecting Europe Facility (CEF)*, „European Commission”, https://ec.europa.eu/inea/sites/default/files/cefpub/cef_energy_factsheet_hr.pdf.
- Grabowska J.B., *Unia Europejska i gaz. Budując prawdziwą wspólnotę*, „New Direction”, 2020, https://newdirection.online/2018-publications-pdf/Unia_Europejska_i_gaz_Buduj%C4%85c_prawdziw%C4%85_wsp%C3%B3lnot%C4%99_-_Raport_ND_-_Joanna_Berenika_Grabowska.pdf.
- Integrated National Energy and Climate Plan for Slovenia*, „European Commission”, Grudzień 2018, https://ec.europa.eu/energy/sites/default/files/documents/ec_courtesy_translation_si_necp.pdf.
- National Energy and Climate Plan*, „Ministry of Innovation and Technology”, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/hu_final_necp_main_en.pdf.
- Natural Gas Reverse Flows in the Danube Strategy Region*, „Energy Danube Region”, Listopad 2014, https://energy.danube-region.eu/wp-content/uploads/sites/6/sites/6/2019/09/Natural_Gas_Reverse_Reverse_in_the_Danube_Region_Current_state_and_Outlook.pdf.
- Obwieszczenie Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 2 marca 2021 r. w sprawie polityki energetycznej państwa do 2040 r.*, „Monitor Polski”, <https://www.dziennikustaw.gov.pl/M2021000026401.pdf>.
- Projekt Baltic Pipe. Nowe źródło dostaw gazu do Polski*, „Gaz System”, https://www.gaz-system.pl/fileadmin/pliki/inwestycje/ulotki/24_18_05_2021_GS_Baltic_Pipe_A5_www.pdf.

⁴¹ *North–South Gas Corridor...*, dz. cyt. [16.02.2022].

- Raport zrównoważonego rozwoju 2018*, „Gaz System”, https://en.gaz-system.pl/fileadmin/centrum_prasowe/wydawnictwa/EN/AnnualRaport2018_www.pdf.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, „Biuro Bezpieczeństwa Narodowego”, 2020, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf.
- Ten-year gas transmission network development plan for the 2017–2026 period*, „Plinovodi Povezani z energijo”, wrzesień 2016, https://www.plinovodi.si/wp-content/uploads/2011/09/plinovodi-development-plan-2017-2026_ENG.pdf.
- Ten-year gas transmission network development plan for the 2021–2030 period*, „Plinovodi Povezani z energijo”, Luty 2021, <https://www.plinovodi.si/media/5303/development-plan-2021-2030.pdf>.
- Ten-year network development plan 2020. Annex A – Project details*, „Entsog”, https://www.entsog.eu/sites/default/files/2020-11/ENTSOG_TYNDP_2020_Annex_A_Projects_Details.pdf.

Artykuły

- Dąbowski T., *Przelamując bariery. Transformacja środkowoeuropejskich rynków gazu*, „Ośrodek Studiów Wschodnich”, 2014, nr 45, <https://www.ceeol.com/search/book-detail?id=551401>.
- Dębski S., Adamski Ł., Gniazdowski M., Górka-Winter B., Jesień L., Kondek A., Kulesa Ł., Madej M., Wyciszkiewicz E., *Energy Summit in Budapest*, „Polski Instytut Stosunków Międzynarodowych”, 5.03.2010, t. 114, nr 38, <https://www.files.ethz.ch/isn/114380/a114-2010.pdf>.
- Eustream creates its way into the future*, „Cepconsult”, 3.09.2020, <https://cepconsult.com/publications/eustream-creates-its-way-into-the-future/>.
- Loskot-Strachota A., Szymański P., *Czasowe wstrzymanie budowy Baltic Pipe w Danii*, „Ośrodek Studiów Wschodnich”, 8.06.2021, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-06-08/czasowe-wstrzymanie-budowy-baltic-pipe-w-danii>.
- Oravcová V., *Strategic Communication in Energy Sector in Slovakia*, „Visegrad Fund”, https://pulaski.pl/wp-content/uploads/2020/01/White_Paper-Veronica_Oravcova-Research-Center-of-the-Slovak-Foreign-Policy-Association.pdf.
- Paszkowski M., *Hub gazowy w Polsce: w kierunku budowy niezależności energetycznej regionu Morza Bałtyckiego*, „Instytut Europy Środkowej”, 25.03.2021, nr 357, <https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2021/03/ies-komentarze-357-54-2021.pdf>.
- Piziak-Rapacz A., *Bezpieczeństwo energetyczne Rumunii*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka”, 2014, t. 16, nr 3, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=700115>.
- Reginia-Zacharski J., *Obszary bezpieczeństwa Inicjatywy Trójmorza*, „Sprawy Międzynarodowe”, 2020, t. 73, nr 2, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=950533>.
- Ukielski P., *Inicjatywa Trójmorza w polskiej polityce zagranicznej*, „Studia Europejskie – Studies in European Affairs”, 2018, t. 2, nr 86, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=730620>.
- Wiśniewski B., Popescu O., Ehl M., Milewski O., Héjji D., Gniazdowski M., *Trójmorze – nowy instrument w polskiej polityce zagranicznej*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, 2017, nr 4, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=611500>.

Artykuły prasowe

- Daskalovic D., *Croatia's Plinacro plans to complete first phase of Zlobin-Slobodnica pipeline in 2019*, „SeeNews”, 17.12.2015, <https://seenews.com/news/croatias-plinacro-plans-to-complete-first-phase-of-zlobin-slobodnica-pipeline-in-2019-506035>.
- Jakóbiak W., *Jakóbiak: Gazociąg Polska-Ukraina – potrzebny, ale mało realny*, „Biznesalert”, 5.11.2014, <https://biznesalert.pl/jakobik-gazociag-polska-ukraina-potrzebny-ale-malo-realny/>.

- Jakóbiak W., *Nie ma decyzji o Gazociągu Polska-Ukraina. Kijów jest gotowy do integracji z rynkiem unijnym*, „Biznesalert”, 15.09.2020, <https://biznesalert.pl/gazociag-polska-ukraina-integracja-rynek-gazu-ue-energetyka-gaz/>.
- Jakóbiak W., *Polska część Korytarza Północ-Południe będzie gotowa w 2022 roku*, „Biznesalert”, 25.09.2019, <https://biznesalert.pl/polska-czesc-korytarza-polnoc-poludnie-bedzie-gotowa-w-2022-roku/>.
- Jakóbiak W., *Problemy Baltic Pipe w Danii mają skończyć się w marcu, by dostawy gazu ruszyły pełną mocą do końca 2022 roku*, „Biznesalert”, 21.12.2021, <https://biznesalert.pl/problemy-baltic-pipe-w-danii-maja-skonczyc-sie-w-marcu-by-dostawy-gazu-ruszyly-pelna-moca-do-konca-2022-roku/>.
- Już wkrótce ruszy budowa gazociągu Kędzierzyn-Koźle – Hat’, „nasz Wodzisław”, 17.10.2016, <https://www.naszwodzislaw.com/site/art/5-aktualnosc/0-/14854-juz-wkrotce-ruszy-budowa-gazociagu-kedzierzyn-kozle---hat--->.
- Kwinta W., *Ważny gazociąg do granicy ze Słowacją już gotowy do użytku*, „Akademia Inżynieria”, 26.11.2021, <https://inzynieria.com/paliwa/gazociagi/wiadomosci/62995,wazny-gazociag-do-granicy-ze-slowacja-juz-gotowy-do-uzytku>.
- Największy przewiert w Polsce przeprowadzi Baltic Pipe pod Wartą, „Biznesalert”, 9.12.2021, <https://biznesalert.pl/najwiekszy-przewiert-w-polsce-przeprowadzi-baltic-pipe-pod-warta/>.
- Przelamanie wieloletniego monopolu na dostawy gazu ze wschodu już w przyszłym roku, „24kurier.pl”, 28.12.2021, <https://24kurier.pl/akcje-kuriera/kurier-energetyczny/przelamanie-wieloletniego-monopolu-na-dostawy-gazu-ze-wschodu-juz-w-przyszlym-roku/>.
- Sawicki B., *Chorwacki terminal LNG rozpoczął komercyjną pracę*, „Biznesalert”, 4.01.2021, <https://biznesalert.pl/chorwacja-terminal-Ing-krk-Ing-hrvatska-gaz-energetyka/>.
- Sawicki B., *Inwestycje gazowe idą naprzód. Połączenie z Ukrainą i Czechami pozostaje w tyle (INFOGRAFIKA)*, „Biznesalert”, 4.08.2020, <https://biznesalert.pl/inwestycje-gazowe-w-polsce-gazociagi-gaz-energetyka/>.
- Złoty spaw na połączeniu gazowym Polski i Litwy, 22.10.2021, „Centrum Informacji o Rynku Energii”, <https://www.cire.pl/artykuly/serwis-informacyjny-cire-24/-zloty-spaw-na-interkonektorze-gazowym-polska-litwa>.
- Złoty spraw na interkonektorze gazowym Polska-Litwa, „Gaz System”, 22.10.2021, <https://www.gaz-system.pl/centrum-prasowe/aktualnosc/informacja/artikul/203408/>.

Źródła internetowe

- Annex to Commission delegated regulation (EU) mending Regulation (EU) No 347/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the Union list of projects of common interest*, „European Commission”, 19.11.2021, https://ec.europa.eu/energy/sites/default/files/fifth_pci_list_19_november_2021_annex.pdf.
- Baltic energy market interconnection plan*, „European Commission”, https://energy.ec.europa.eu/topics/infrastructure/high-level-groups/baltic-energy-market-interconnection-plan_en.
- Baltic Pipe*, „Gaz System”, <https://en.gaz-system.pl/our-investments/integration-with-european-gas-transmission-system/baltic-pipe/>.
- Connecting Europe Facility (CEF)*, „European Commission”, https://ec.europa.eu/inea/sites/default/files/cefpub/cef_energy_factsheet_hr.pdf.
- Diversification of gas supply sources and integration of gas infrastructure in the Three Seas Region*, „Three Seas”, <https://projects.3seas.eu/projects/diversification-of-gas-supply-sources-and-integration-of-gas-infrastructure-in-the-three-seas-region-diversification-of-gas-supply-sources-and-integration-of-gas-infrastructure-in-the-three-seas-region-with-the-implementation-of-the-baltic-pipe-project-and-cross-border-interconnections-republic-of-poland-slovak-republic-and-republic-of-poland-ukraine>.
- Energinet expects increased cost for Baltic Pipe construction*, „Energinet”, 4.10.2021, <https://en.energinet.dk/About-our-news/News/2021/10/01/Energinet-expects-increased-cost-for-Baltic-Pipe-construction>.

- Gas compressor station PCI 6.24.4*, „European Commission”, Wrzesień 2018, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/pci_6_24_4_en_2017.pdf.
- Gazociąg relacji Goleniów-Lwówek*, „Baltic Pipe Project”, <https://www.baltic-pipe.eu/pl/o-projekcie/polski-system-przesylowy/gazociag-relacji-goleniow-lwowek/>.
- Gazociąg w Danii*, „Baltic Pipe Project”, <https://www.baltic-pipe.eu/pl/budowa/gazociag-w-danii/>.
- Gazowy Korytarz Północ – Południe*, „Gaz System”, Warszawa 2021, https://www.gaz-system.pl/fileadmin/centrum_prasowe/wydawnictwa/PL/Album_Korytarz_Polnoc_Poludnie_-_interaktywny.pdf.
- Goleniów-Lwówek*, „Gaz System”, <https://www.gaz-system.pl/nasze-inwestycje/krajowy-system-przesylowy/goleniow-lwowek/>.
- HU-SI gas interconnector*, „Three Seas”, <https://projects.3seas.eu/projects/hu-si-gas-interconnector-submitted-by-slovenia>.
- Interconnection Croatia – Slovenia (Luko – Zabok – Rogatec)*, „European Commission”, Grudzień 2021, https://ec.europa.eu/energy/maps/pci_fiches/PciFiche_6.26.1.pdf.
- Korytarz Północ-Południe*, „Gaz System”, <https://www.gaz-system.pl/our-investments/integration-with-european-gas-transmission-system/north-south-gas-corridor/>.
- Korzyści z realizacji projektu Baltic Pipe*, „Baltic Pipe Project”, <https://www.baltic-pipe.eu/pl/o-baltic-pipe/korzysci/>.
- LNG Evacuation Pipeline Omišalj-Zlobin*, „European Commission”, https://ec.europa.eu/energy/sites/default/files/documents/omisalj-zlobin_february_2020.pdf.
- North-South Gas Corridor – Expansion of existing capacity between Hungary and Slovakia*, „Three Seas”, <https://projects.3seas.eu/projects/north-south-gas-corridor-expansion-of-existing-capacity-between-hungary-and-slovakia>.
- PCI 6.4 Bidirectional Austrian-Czech Interconnection (BACI) between Baumgarten (AT) – Reintal (CZ/AT) – Břeclav (CZ)*, „Net4gas”, 2016, https://www.net4gas.cz/files/en/projects/n4g_pci_info_leaflet_baci_en.pdf.
- Project of common interest (PCI)*, „Eustream”, https://www.eustream.sk/en_transmission-system/en_pl-sk-interconnector/en_project-of-common-interest-pci.
- Projekty o statusie PCI (PCI – Project of common interest), „Gaz System”, <https://www.gaz-system.pl/ue-support/project-of-common-interest-pci-status-projects/>.
- Rozbudowa duńskiego systemu przesyłowego*, „Baltic Pipe Project”, <https://www.baltic-pipe.eu/pl/o-projekcie/dunski-system-przesylowy/>.
- Slovak-Hungarian Gas Interconnector; Slovakia*, „Hydrocarbons Technology”, <https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/slovak-hungarian-gas-interconnector-slovakia/>.
- Zlobin-Bosiljevo-Sisak-Kozarac-Slobodnica*, „Plinacro”, https://www.plinacro.hr/UserDocsImages/PCI/Zlobin-Bosiljevo-Sisak-Kozarac-Slobodnica_ENG_10_3_17.pdf.

Załącznik

Lista publikacji wykorzystanych w celu opracowania tabeli 2

- Baltic Pipe Fyn*, <https://energinet.dk/BP-fyn> [10.02.2022].
- CEF Energy Supported Actions 2014–2020*, „European Climate Infrastructure and Environment Executive Agency”, Maj 2021, https://cinea.ec.europa.eu/system/files/2021-05/CEF_Energy_supporting-actions_2021.pdf [10.02.2022].
- Connecting Europe Facility (CEF)*, „European Commission”, https://ec.europa.eu/inea/sites/default/files/cefpub/cef_energy_factsheet_hr.pdf [10.02.2022].
- Daskalovic D., *Croatia's Plinacro plans to complete first phase of Zlobin-Slobodnica pipeline in 2019*, 17.12.2015, <https://seenews.com/news/croatias-plinacro-plans-to-complete-first-phase-of-zlobin-slobodnica-pipeline-in-2019-506035> [10.02.2022].
- Eustream creates its way into the future*, „Cepconsult”, 3.09.2020, <https://cepconsult.com/publications/eustream-creates-its-way-into-the-future/> [10.02.2022].
- Gas compressor station PCI 6.24.4*, „European Commission”, Wrzesień 2018, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/pci_6_24_4_en_2017.pdf [10.02.2022].
- Gazociąg relacji Goleniów-Lwówek*, „Baltic Pipe Project”, <https://www.baltic-pipe.eu/pl/o-projekcie/polski-system-przesylowy/gazociag-relacji-goleniow-lwowek/> [10.02.2022].
- Gazociąg w Danii*, „Baltic Pipe Project”, <https://www.baltic-pipe.eu/pl/budowa/gazociag-w-danii/> [10.02.2022];
- Goleniów-Lwówek*, „Gaz System”, <https://www.gaz-system.pl/nasze-inwestycje/krajowy-system-przesylowy/goleniow-lwowek/> [10.02.2022].
- https://www.gaz-system.pl/fileadmin/pliki/inwestycje/ulotki/24_18_05_2021_GS_Baltic_Pipe_A5_www.pdf [10.02.2022].
- <https://biznesalert.pl/wp-content/uploads/2019/09/2019-09-26-1.png> [10.02.2022].
- Interconnection Croatia – Slovenia (Luko – Zabok – Rogatec)*, „European Commission”, Grudzień 2021, https://ec.europa.eu/energy/maps/pci_fiches/PciFiche_6.26.1.pdf [10.02.2022].
- Jakóbk W., *Nie ma decyzji o Gazociągu Polska-Ukraina. Kijów jest gotowy do integracji z rynkiem unijnym*, „Biznesalert”, 15.09.2020, <https://biznesalert.pl/gazociag-polska-ukraina-integracja-rynek-gazu-ue-energetyka-gaz/> [10.02.2022].
- Jakóbk W., *Polska część Korytarza Północ-Południe będzie gotowa w 2022 roku*, „Biznesalert”, 25.09.2019, <https://biznesalert.pl/polska-czesc-korytarza-polnoc-poludnie-bedzie-gotowa-w-2022-roku/> [10.02.2022].
- Już wkrótce ruszy budowa gazociągu Kędzierzyn-Koźle – Hat’, „nasz Wodzisław”, 17.10.2016, <https://www.naszwodzislaw.com/site/art/5-aktualnosc/0-/14854-juz-wkrotce-ruszy-budowa-gazociagu-kedzierzyn-kozle----hat---> [10.02.2022].
- Kwinta W., *Ważny gazociąg do granicy ze Słowacją już gotowy do użytku*, „Akademia Inżynieria”, 26.11.2021, <https://inzynieria.com/paliwa/gazociagi/wiadomosci/62995,wazny-gazociag-do-granicy-ze-slowacja-juz-gotowy-do-uzytku> [10.02.2022].
- LNG Evacuation Pipeline Omišalj-Zlobin*, „European Commission”, https://ec.europa.eu/energy/sites/default/files/documents/omisalj-zlobin_february_2020.pdf [10.02.2022].
- Łoskot-Strachota A., Szymański P., *Czasowe wstrzymanie budowy Baltic Pipe w Danii*, „Ośrodek Studiów Wschodnich”, 8.06.2021, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-06-08/czasowe-wstrzymanie-budowy-baltic-pipe-w-danii> [10.02.2022].
- Największy przewiert w Polsce przeprowadzi Baltic Pipe pod Wartą*, „Biznesalert”, 9.12.2021, <https://biznesalert.pl/najwiekszy-przewiert-w-polsce-przeprowadzi-baltic-pipe-pod-warta/> [10.02.2022].

- National Energy and Climate Plan*, „Ministry of Innovation and Technology”, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/hu_final_necp_main_en.pdf [10.02.2022].
- Natural Gas Reverse Flows in the Danube Strategy Region*, „Energy Danube Region”, 11.2014, https://energy.danube-region.eu/wp-content/uploads/sites/6/sites/6/2019/09/Natural_Gas_Reverse_Reverse_in_the_Danube_Region_Current_state_and_Outlook.pdf [10.02.2022].
- Oravcová V., *Strategic Communication in Energy Sector in Slovakia*, „Visegrad Fund”, https://pulaski.pl/wp-content/uploads/2020/01/White_Paper-Veronica_Oravcova-Research-Center-of-the-Slovak-Foreign-Policy-Association.pdf [10.02.2022].
- PCI 6.4 Bidirectional Austrian-Czech Interconnection (BACI) between Baumgarten (AT) – Reintal (CZ/AT) – Břeclav (CZ)*, „Net4gas”, 2016, https://www.net4gas.cz/files/en/projects/n4g_pci_info_leaflet_baci_en.pdf [10.02.2022].
- Project of common interest (PCI)*, „Eustream”, https://www.eustream.sk/en_transmission-system/en_pl-sk-interconnector/en_project-of-common-interest-pci [10.02.2022].
- Przelamanie wieloletniego monopolu na dostawy gazu ze wschodu już w przyszłym roku*, „24kurier.pl”, 28.12.2021, <https://24kurier.pl/akcje-kuriera/kurier-energetyczny/przelamanie-wieloletniego-monopolu-na-dostawy-gazu-ze-wschodu-juz-w-przyszlym-roku/> [10.02.2022].
- Raport zrównoważonego rozwoju 2018*, „Gaz System”, https://en.gaz-system.pl/fileadmin/centrum_prasowe/wydawnictwa/EN/AnnualRaport2018_www.pdf [10.02.2022].
- Sawicki B., *Inwestycje gazowe idą naprzód. Połączenie z Ukrainą i Czechami pozostaje w tyle (INFOGRAFIKA)*, „Biznesalert”, 4.08.2020, <https://biznesalert.pl/inwestycje-gazowe-w-polsce-gazociagi-gaz-energetyka/> [10.02.2022].
- Slovak-Hungarian Gas Interconnector, Slovakia*, „Hydrocarbons Technology”, <https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/slovak-hungarian-gas-interconnector-slovakia/> [10.02.2022].
- Ten-year gas transmission network development plan for the 2017–2026 period*, „Plinovodi Povezani z energijo”, wrzesień 2016, https://www.plinovodi.si/wp-content/uploads/2011/09/plinovodi-development-plan-2017-2026_ENG.pdf [10.02.2022].
- Ten-year gas transmission network development plan for the 2021–2030 period*, „Plinovodi Povezani z energijo”, Luty 2021, <https://www.plinovodi.si/media/5303/development-plan-2021-2030.pdf> [10.02.2022].
- Ten-year network development plan 2020. Annex A – Project details*, „Entsog”, https://www.entsog.eu/sites/default/files/2020-11/ENTSOG_TYNDP_2020_Annex_A_Projects_Details.pdf [10.02.2022].
- Zlobin-Bosiljevo-Sisak-Kozarac-Slobodnica*, „Plinacro”, https://www.plinacro.hr/UserDocsImages/PCI/Zlobin-Bosiljevo-Sisak-Kozarac-Slobodnica_ENG_10_3_17.pdf [10.02.2022].
- Złoty spaw na interkonektorze gazowym Polska-Litwa*, „Gaz System”, 22.10.2021, <https://www.gaz-system.pl/centrum-prasowe/aktualnosci/informacja/arttykul/203408/> [10.02.2022].
- Złoty spaw na połączeniu gazowym Polski i Litwy*, 22.10.2021, „Centrum Informacji o Rynku Energii”, <https://www.cire.pl/arttykuly/serwis-informacyjny-cire-24/-zloty-spaw-na-interkonektorze-gazowym-polska-litwa> [10.02.2022].

PATRYCJA MAJKA*

KRYZYS NA PÓŁWYPIE KOREAŃSKIM A SYTUACJA BEZPIECZEŃSTWA W REGIONIE AZJI WSCHODNIEJ

Abstrakt

Artykuł dotyczy kryzysu na Półwyspie Koreańskim i sytuacji bezpieczeństwa w regionie Azji Wschodniej. W artykule przedstawiono analizę relacji panujących między głównymi politycznymi aktorami regionu oraz przeanalizowano perspektywy zjednoczenia obu państw koreańskich i szanse na osiągnięcie trwałego pokoju na Półwyspie.

Słowa kluczowe: Półwysep Koreański, Korea Północna, Korea Południowa, bezpieczeństwo, perspektywy zjednoczenia.

Wstęp

Region Azji Wschodniej jest istotny nie tylko ze względu na swój potencjał gospodarczy, ale także na toczący się tam od kilkudziesięciu lat konflikt między Republiką Korei (RK) a Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną (KRLD), w który zamieszane są również inne mocarstwa aspirujące do kontroli tego regionu świata. Problemem jest również posiadanie broni atomowej przez KRLD, nieprzewidywalność panującej tam od trzech pokoleń brutalnej dyktatury klanu Kimów, powszechna bieda społeczeństwa oraz łamanie wszelkich praw człowieka. Główną intencją Autorki jest analiza wpływu konfliktu na Półwyspie Koreańskim na poziom bezpieczeństwa w regionie Azji Wschodniej, między innymi poprzez określenie relacji panujących między KRLD i RK oraz głównymi politycznymi aktorami regionu. Ponadto Autorka podjęła próbę odpowiedzi na pytanie dotyczące perspektyw zjednoczenia Korei i szans na uzyskanie trwałego pokoju na Półwyspie.

* Artykuł powstał na podstawie pracy dyplomowej autorki pt. *Kryzys na Półwyspie Koreańskim a sytuacja bezpieczeństwa w regionie Azji Wschodniej*. Licencjat na kierunku: bezpieczeństwo wewnętrzne (WNPiSM UW). Autorka jest obecnie studentką na kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne (II stopień). Kontakt: pa.majka@student.uw.edu.pl.

Podłoże historyczne konfliktu

Aby w pełni zrozumieć istotę konfliktu koreańskiego trzeba cofnąć się aż do XIX wieku, kiedy Półwysep Koreański stał się miejscem rywalizacji między Rosją, Japonią i Chinami. Od 1910 roku aż do końca II wojny światowej Półwysep Koreański był okupowany przez Japonię. Japończycy przez 35 lat traktowali to miejsce jak swoją kolonię¹. Zakończenie II wojny światowej i wyzwolenie Korei spod okupacji japońskiej nie oznaczało końca zmagania w tym regionie. W sierpniu 1945 roku na Konferencji w Poczdamie przedstawiciele ZSRR oraz Stanów Zjednoczonych dokonali podziału Półwyspu Koreańskiego na dwie strefy wpływów. Rosjanie objęli kuratelą obecne tereny Korei Północnej, a Amerykanie Korei Południowej. W zamierzeniu miało to być czasowe rozwiązanie, którego celem było pozbycie się z Półwyspu okupanta japońskiego oraz stworzenie warunków pod rozwój przyszłego, niezależnego państwa koreańskiego. Jako linię rozgraniczającą obie strefy wpływu przyjęto, w sposób właściwie przypadkowy, 38 równoleżnik².

To, co miało być rozwiązaniem tymczasowym stało się czynnikiem utrwalającym podział Półwyspu Koreańskiego na dwa polityczne organizmy: na północy Koreańską Republikę Ludowo-Demokratyczną, a na południu Republikę Korei. Prawie dwuletnie negocjacje między Stanami Zjednoczonymi i ZSRR co do przyszłego charakteru zjednoczonej Korei nie przyniosły skutku i w roku 1948, na mocy przeprowadzonych wyborów, proklamowano dwa państwa: Koreańską Republikę Ludowo-Demokratyczną ze stolicą w Pyongyangu oraz Republikę Korei ze stolicą w Seulu. Rządy obu państw ogłosiły, że prawnie reprezentują cały naród koreański³.

Przywódcą KRLD, skupiającym niemal pełnię władzy i cieszącym się wsparciem ZSRR był Kim Il Sung, który w wyniku wyborów został formalnie premierem rządu. Stany Zjednoczone wsparły natomiast swojego zaufanego człowieka Rhee Syngman, który objął urząd prezydenta Republiki Korei. Ostatecznie utrwalił się podział Półwyspu wzdłuż 38 równoleżnika na dwa przeciwstawne politycznie bloki, kontrolowaną przez komunistów północ i demokratyzującą się południe. Różnice ideologiczne, podsycane przez animozje wielkich mocarstw, pchnęły ostatecznie obie Koree do wojny domowej, która wybuchła 25 czerwca 1950 roku. Z ujawnionych dotychczas dokumentów wynika, że agresji dokonały wojska północnokoreańskie, a atak cieszył się aprobatą zarówno przywódcy ZSRR, J. Stalina, jak i przywódcy ChRL, Mao Zedonga⁴. Po trzech latach wyniszczającej obie strony wojny, ogromnych stratach osobowych i całkowitym zniszczeniu Półwyspu, front działań wojennych zatrzymał się w okolicach 38 równoleżnika, czyli paradoksalnie w miejscu, od którego rozpoczął się konflikt. Żadna ze stron nie zdobyła przewagi wystarczającej do opanowania całego Półwyspu i zjednoczenia go w ramach jednego państwa. Efektem wojny, oprócz ogromnych strat materialnych, cierpień i ofiar ludzkich, było pogłębienie się wzajemnej

¹ O. Pietrewicz, *Krewetka między wielorybami. Półwysep Koreański w polityce mocarstw*, Warszawa 2016.

² The Cove, #KYR: *The Koreas – The Korean Divide and the Korean War*, <https://cove.army.gov.au/article/kyr-the-koreas-the-korean-divide-and-the-korean-war> [9.01.2022].

³ M. Burdelski, E. Jędraszczak, Ch. Birchmeier, *50-lecie Komisji Nadzorczej Państw Neutralnych w Korei*, Toruń 2003.

⁴ Tamże.

wrogości, antagonizmów i podziałów ideologicznych – antyamerykanizmu po stronie północnej i antykomunizmu po stronie południowej⁵. Stan wyczerpania po obu stronach osiągnął taki stopień, że przystąpiono do rokowań w sprawie zakończenia konfliktu. W ich wyniku 27 lipca 1953 roku podpisano Układ Rozejmowy. Należy podkreślić, że podpisano jedynie Układ Rozejmowy, a nie Układ Pokojowy. Zatem, z punktu widzenia prawa międzynarodowego stan wojny nie skończył się i trwa nadal. Pozostaje nadal niebezpiecznym źródłem możliwego konfliktu zbrojnego, destabilizacji w regionie Azji Wschodniej, a także zagrożeniem w wymiarze ogólnosiwiatowym.

Strategia militarna Korei Północnej (KRLD)

Podstawy militarnej strategii KRLD zostały sformułowane za czasów Kim Il Sung, dziadka obecnego dyktatora kraju Kim Jong Un i można je określić zgodnie z koreańskim nazewnictwem jako *juche*. Jest to konglomerat doświadczeń wynikających z wojny koreańskiej (1950–1953) oraz filozofii komunistycznej, bazującej na nieco zmodyfikowanych teoriach Marksa, Lenina i Mao Zedong’a⁶. Założeniem tej strategii było zagwarantowanie pełnego zwycięstwa komunizmu w północnej części Półwyspu oraz doprowadzenie do zjednoczenia całego narodu koreańskiego jako społeczeństwa utożsamiającego się z komunistyczną filozofią, co w ostatecznym rozrachunku miało zagwarantować niepodzielne panowanie dynastii Kimów na całym Półwyspie.

Przyjęta strategia zakładała osiągnięcie trzech rewolucyjnych celów: 1) zbudowanie w Korei Północnej silnej, rdzennie koreańskiej rewolucyjnej siły w oparciu o potęgę polityczną, militarną i ekonomiczną; 2) zbudowanie dla tej siły poparcia i sympatii wśród społeczeństwa Korei Południowej oraz szerszej sympatii dla wersji komunizmu lansowanej przez Kimów; 3) uzyskanie szerokiego międzynarodowego poparcia dla rewolucyjnych przemian na Północy, w pierwszym rządzie w oparciu o współpracę z Rosją i Chinami⁷.

Strategia *juche* stanowiła podstawy funkcjonowania reżimu Kim Il Sung oraz jego syna i następcy Kim Jong Il. Po śmierci tego ostatniego władzę w KRLD przejął w 2011 roku Kim Jong Un. Zmodyfikował on nieco strategię *juche*, kładąc większy nacisk na sprawy ekonomiczne oraz rozwój nowoczesnej armii. Jego strategię nazwano *byungjin*. Miała ona na celu wzmocnienie władzy młodego przywódcy poprzez wyeliminowanie starej kadry przywódczej, zbudowanie własnego politycznego i militarnego zaplecza, a także wykazanie większego zrozumienia i elastyczności dla współczesnych trendów ekonomicznych. To ostatnie wiązało się niewątpliwie z faktem, że Kim Jong Un przez wiele lat kształcił się w Szwajcarii i miał możliwość zapoznania się z Zachodem⁸.

⁵ Captivating History, *History of Korea: A Captivating Guide to Korean History, Including Events Such as the Mongol Invasions, the Split Into North and South, and the Korean War*, Sundsvall 2020.

⁶ T.J. Belke, *Juche: A Christian Study of North Korea's State Religion*, Bartlesville 1999.

⁷ Ch. In-bum, *North Korea's Military Strategy*, 2018, http://www.keia.org/sites/default/files/publications/jukas_4.4_north_koreas_military_strategy.pdf [2.02.2022].

⁸ Ch. Min Lee, *The Hermit King: The Dangerous Game of Kim Jong Un*, New York 2019.

Zarówno strategia *juche*, jak i zmodyfikowana jej wersja *byungjin*, bazowały, do mniej więcej końca lat 90., na zakładanej przewadze konwencjonalnych sił ofensywnych Północy. Doświadczenia z II wojny w Zatoce Perskiej, ataku koalicji sił międzynarodowych na Irak, wykorzystanie na tamtejszym polu walki nowych rodzajów uzbrojenia, przede wszystkim pocisków manewrujących, wpłynęły na zmodyfikowanie koncepcji militarnej Północy w stronę tzw. *strategii asymetrycznej*. Strategia ta zakłada rozbudowanie programu nuklearnego, produkcję własnej konstrukcji pocisków z głowicami atomowymi oraz środków ich przenoszenia na dalekie dystanse, zdolnych osiągnąć terytorium Stanów Zjednoczonych. Oprócz tego wdrożono programy budowy i wykorzystania broni biologicznej, chemicznej, cybernetycznej, konwencjonalnej artylerii dalekiego zasięgu oraz łodzi podwodnych zdolnych do wyrzucania rakiet dalekiego zasięgu⁹.

Strategia militarna Korei Południowej (RK)

Stolica Korei Południowej, Seul, leży około 50 km od Linii Demarkacyjnej oddzielającej obie Koree. W praktyce oznacza to, że miasto znajduje się w bezpośrednim zasięgu broni konwencjonalnej Korei Północnej. Konsekwencją tego faktu jest przyjęcie w doktrynie militarnej Korei Południowej i stacjonującego tam 28 tysięcznego kontyngentu wojsk amerykańskich stanu najwyższej gotowości do kontrataku na wypadek agresji z północy, określanego jako „gotowi do walki tej nocy” (*ready to fight tonight*)¹⁰. Aktualnie, zdaniem eksperta Bo Ram Kwon z Korea Institute for Defense Analysis, Korea Południowa kończy aktualizację swojej wojskowej doktryny, obowiązującej przez ostatnie 10 lat tak, aby stanowiła ona adekwatną odpowiedź na niekwestionowane osiągnięcia programów jądrowych, balistycznych i cybernetycznych KRLD¹¹. Strategia ta, podobnie jak poprzednie, jest wypracowywana wspólnie ze Stanami Zjednoczonymi, które są najbliższym militarnym partnerem RK i z którym armia południowokoreańska odbywa, co najmniej dwa razy do roku, wspólne manewry doskonalące wzajemne współdziałanie obu wojsk na wypadek konfliktu zbrojnego z KRLD. Wzrost zagrożenia wynikający z postępu w rozwoju programów zbrojeniowych KRLD znajduje bezpośrednie odzwierciedlenie w znaczącym wzroście wydatków RK na zbrojenie. Na okres budżetowania obejmujący lata 2022–2026 przewiduje się ponad 5% wzrost wydatków na zbrojenia w stosunku do poprzedniego budżetu. Gros środków budżetowych będzie przeznaczonych na rozwój zaawansowanych technologii militarnych w obszarach głównie cyberprzestrzeni, technologii kosmicznej oraz broni konwencjonalnej pod kątem precyzjności naprowadzania pocisków na cel¹².

⁹ P. Hayes, R. Cavazos, *North Korea in 2015: „Yes I Can!” Byungjin and Kim Jong Uns Strategic Patience*, „Asian Survey”, 2016, nr 56, s. 68–77.

¹⁰ Ch. In-bum, dz. cyt.

¹¹ J. Garamone, *U.S.*, *South Korean Defense Leaders Assess State of Alliance*, <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/2859149/us-south-korean-defense-leaders-assess-state-of-alliance/> [2.12.2021].

¹² B.R. Kwon, Korea Institute for Defense Analysis, *Putting South Korea’s proactive national defence strategy in perspective*, <https://www.eastasiaforum.org/2021/12/22/putting-south-koreas-proactive-national-defence-strategy-in-perspective/> [22.12.2021].

Relacje KRLD i RK z głównymi aktorami politycznymi w regionie

Unikalne położenie Półwyspu Koreańskiego sprawia, że krzyżują się na nim interesy czterech ważnych aktorów światowej politycznej sceny (Chin, Japonii, Rosji i Stanów Zjednoczonych), charakteryzujących się różnymi ideologicznymi podstawami funkcjonowania państwa. Już samo to stwarza wysokie prawdopodobieństwo rywalizacji supermocarstw i wybuchu militarnych konfliktów. Reżim Kimów dosyć sprawnie wykorzystuje istniejące dysproporcje między mocarstwami i zyskuje czas potrzebny na doskonalenie swoich zdolności militarnych, przede wszystkim prowadząc skryte programy zmierzające do ciągłego doskonalenia technologii nuklearnej pod kątem głowic jądrowych o większej mocy i zwiększania precyzji środków ich przenoszenia. Zdaniem wielu ekspertów, między innymi Victora Cha¹³, w chwili obecnej KRLD osiągnęła już taki poziom technologiczny oraz zapasy głowic jądrowych, że wszyscy najważniejsi gracze polityczni w regionie zaczynają zauważać niebezpieczeństwo wzrostu militarnego znaczenia KRLD, niezależne od istniejących między nimi różnic ideologicznych i interesów¹⁴. Innymi słowy, wzrost militarnego znaczenia KRLD w regionie, w połączeniu z nieprzewidywalnością samego reżimu, zaczyna być zagrożeniem dla całego regionu.

Jednym z mechanizmów, za pomocą którego zainteresowane mocarstwa próbowały rozwiązać problem denuklearyzacji Półwyspu, a konkretnie KRLD, był mechanizm negocjacji zwany Rozmowami sześciostronnymi (*6 Party Talks*). Obejmował on negocjacje dyplomacji USA, Rosji, Chin, Japonii, Republiki Korei i KRLD. Ideą przewodnią i głównym celem rozmów sześciostronnych było obniżenie zagrożenia w regionie poprzez zatrzymanie wszelkich programów rozwoju zdolności nuklearnych KRLD oraz w następnym kroku usunięcie z Półwyspu wszelkich zasobów głowic jądrowych w zamian za daleko idącą pomoc gospodarczą oraz energetyczną. Negocjacje przebiegały ze zmiennym szczęściem. Niemniej jednak, w roku 2005 doprowadziły do podpisania porozumienia między zainteresowanymi stronami, na mocy którego Pyongyang zobowiązał się porzucić swój program nuklearny w zamian za szeroką pomoc gospodarczą i zniesienie wszelkich sankcji¹⁵. Niestety, porozumienie okazało się bardzo kruche i w ostatecznym rozrachunku zakończyło się fiaskiem. Reżim Kimów praktycznie nadal, bez większych ograniczeń prowadzi swój nuklearny program i od czasu do czasu przeprowadza nuklearne testy, zarówno w powietrzu jak i pod ziemią. Traktuje on zdolności nuklearne jako gwarancję swojego przetrwania.

Najbliższym protektorem reżimu Kimów jest administracja Chin. Sytuacja taka ma miejsce od czasu wojny koreańskiej, kiedy chińskie oddziały walczyły po stronie KRLD przeciwko siłom Korei Południowej, wspieranym przez siły amerykańskie i kontyngenty walczące pod flagą ONZ. Aktualnie Chiny są też najważniejszym partnerem handlowym KRLD. Można powiedzieć, że Pyongyang zależy w dużym stopniu od handlu oraz pomocy humanitarnej ze strony Chin. Udzielanie pomocy KRLD leży również w interesie

¹³ V. Cha, *The Impossible State. North Korea Past and Future*, London 2012.

¹⁴ J. Hincks, *We're reaching the climax of this issue. Korea expert Victor Cha on the prospects of peace on the peninsula*, <https://time.com/5294880/south-north-korea-ambassador-talks-summit-victor-cha/> [10.01.2022].

¹⁵ Arms Control Association, *North Korea political caste system behind abuses: study*, <https://www.reuters.com/article/us-korea-north-caste-idUSBRE85505T20120606> [2.05.2022].

Chin, które są zainteresowane utrzymaniem obecnego *status quo* na Półwyspie. Jak podkreśla Lankov, Chiny obawiają się chaosu podobnego do obecnej sytuacji w Syrii, w tym gwałtownego eksodusu północnych Koreańczyków na terytorium Chin, niekontrolowanego „wycieku” materiałów i technologii jądrowej i potencjalnego przedostania się jej w ręce różnych grup przestępczych¹⁶. Mogłoby to tym samym stwarzać zagrożenie również dla Chin. Obawiają się ponadto, że gdyby doszło do zjednoczenia obu Korei to biedna Północ szybko zostałaby zdominowana przez bogate Południe. W konsekwencji Chiny zyskałyby sąsiada w postaci demokratycznego państwa, jakim jest Republika Korei będąca sojusznikiem USA. W konsekwencji mogłoby nawet dojść do przesunięcia amerykańskiego kontyngentu wojskowego na północ, na granicę z Chinami¹⁷.

Interesująca jest pozycja Rosji w sprawie konfliktu interesów na Półwyspie Koreańskim. Rosja w przeciwieństwie do Chin nie stara się uzależnić KRLD od siebie. Według rosyjskiego eksperta Wasilija Kaszyna¹⁸ nie dąży też do zmiany północnokoreańskiego reżimu Kimów w przeciwieństwie do Stanów Zjednoczonych, Republiki Korei i Japonii. Rosjanie nie liczą też na specjalne zyski gospodarcze zważywszy, że maksymalne obroty handlowe wynosiły tylko 225 milionów USD w szczytowym momencie w 2005 roku¹⁹. Według ekspertów tego Instytutu, głównym celem Rosji jest utrzymanie stabilnego i bezpiecznego dostępu do regionu Azji Północno-Wschodniej. Warto w tym kontekście zauważyć, że Rosję z tym regionem łączą strategiczne dla tego kraju linie kolejowe kolei transsyberyjskiej (TSR) oraz z regionu Bajkału (BAM). Ponadto znacząca liczba Koreańczyków pracuje na rosyjskiej Syberii przy pozyskiwaniu przez Rosję cennych naturalnych surowców. Dlatego też Rosja stara się ograniczać możliwości eskalacji konfliktu i niedopuszczenie do jego zbrojnej formy. Wielu ekspertów wskazuje ponadto na komplementarność gospodarek Republiki Korei i Rosji oraz możliwości obopólnie korzystnej współpracy gospodarczej, bazującej na kapitale i nowoczesnych technologiach RK oraz bogatej bazie surowców naturalnych Rosji. W roku 2013 oba kraje podpisały porozumienie, na bazie którego stworzono Rosyjsko-Koreańską Platformę Inwestycyjną (*Russian-Korean Investment Platform*), której celem jest promocja handlu oraz wspólnych projektów²⁰.

Relacje Japonii względem obu Korei są poważnie obciążone historycznymi zaszłościami, a przede wszystkim wyniszczającą cały Półwysep Koreański japońską okupacją. Niemniej jednak z inicjatywy USA budowana jest wspólna linia polityczna w trójkącie USA–Japonia–RK. Głównym celem politycznego trójkąta jest prowadzenie skoordynowanej polityki i finalnie doprowadzenie do denuklearyzacji Korei Północnej²¹. Japonia czuje się również zagrożona testowaniem północnokoreańskich rakiet balistycznych, które są

¹⁶ A. Lankov, *Chinese aid strategy hinders goals on North Korea*, <https://www.eastasiaforum.org/2021/12/30/chinese-aid-strategy-hinders-goals-on-north-korea/> [11.02.2022].

¹⁷ Tamże.

¹⁸ V. Kashin, *Russian dilemma on the Korean Peninsula*, <https://carnegiemoscow.org/commentary/83076>. [11.02.2022].

¹⁹ Tamże.

²⁰ T. Stanley, *The growing Russia-South Korea partnership*, <https://thediplomat.com/2018/05/the-growing-russia-south-korea-partnership/> [12.02.2022].

²¹ H. Yamaji, *Policy recommendations for Japan: unification of the Korean Peninsula*, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/yamaji2004.pdf> [12.02.2022].

wystrzelowane z Półwyspu Koreańskiego w kierunku wysp japońskich i częstokroć spadają do morza niedaleko wybrzeży japońskich, stwarzając potencjalnie zagrożenie dla miejscowej ludności. W tym kontekście należy wspomnieć, że zgodnie z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1718 tego rodzaju testy są zabronione²².

Relacje między Stanami Zjednoczonymi a Koreą Północną, szczególnie podczas kadencji prezydenta D. Trumpa, można określić mianem bardzo dynamicznych i obfitujących w nagłe zwroty. Kadencja rozpoczęła się od prowokacyjnej próby północnokoreańskiej międzykontynentalnej rakiety balistycznej o zasięgu zdolnym osiągnąć cele w USA. Była to bez wątpienia demonstracja siły i potencjału KRLD. Po okresie napięcia doszło jednak do nagłego odprężenia i bezpośredniego spotkania prezydenta Trumpa z dyktatorem Kim Jong Unem w Singapurze, a następnie jeszcze w Hanoi i na granicy między RK i KRLD w Panmunjom. Spotkanie w Singapurze miało niewątpliwie historyczne znaczenie, gdyż było to pierwsze spotkanie na poziomie przywódców po wojnie koreańskiej 1950–1953. Północnokoreański dyktator mógł czuć się zwycięzcą w rozgrywce dyplomatycznej między USA i KRLD, gdyż był traktowany przez prezydenta Trumpa jako ważny przywódca światowego formatu, a flaga północnokoreańska powiewała obok flagi amerykańskiej, najpotężniejszego państwa na świecie. Oczywiście rozbieżności między oczekiwaniami obu stron były tak duże, że nie doszło do podpisania wiążącego porozumienia ani podczas szczytu w Singapurze w 2018 ani rok później w Hanoi, gdzie prezydent Trump demonstracyjnie zakończył spotkanie i wyszedł z sali, uznając dalsze rozmowy za bezcelowe²³. Trzecie spotkanie na granicy RK-KRLD było jedynie medialnym wydarzeniem, mającym podkreślić, iż sprawa negocjacji jest jeszcze w toku. Strategia prezydenta Trumpa demonstracyjnej odwilży we wzajemnych relacjach wprawdzie nie przyniosła zamierzonych skutków, ale zapewniła na kilka lat względny spokój na Półwyspie i w całym regionie Azji Wschodniej. Ekspertsi instytutu Brookings spekulują, że po doświadczeniach administracji Trumpa, administracja J. Bidena poczyni bardziej realistyczne założenia i ograniczy swoje oczekiwania wobec zatrzymania dalszego rozwoju programu nuklearnego KRLD na obecnym poziomie, w zamian za jedynie częściowe ograniczenie międzynarodowych sankcji²⁴.

Perspektywa zjednoczenia i trwałego pokoju na Półwyspie Koreańskim

Nie ma wątpliwości, że Półwysep Koreański zamieszkiwany jest przez jeden naród, podzielony w wyniku różnic ideologicznych oraz interesów politycznych i gospodarczych głównych aktorów w regionie i na globalnej politycznej scenie (Chiny, Rosja, Stany Zjed-

²² A. Panda, *North Korea's warnings to Japan's Abe on ballistic missiles should be taken seriously*, <https://thediplomat.com/2019/12/north-koreas-waning-to-japans-abe-on-ballistic-missiles-should-be-taken-seriously> [13.02.2022].

²³ L. Collins, S. Mi Terry, *Assessment of the Trump-Kim Hanoi Summit*, <https://www.csis.org/analysis/assessment-trump-kim-hanoi-summit> [2.03.2022].

²⁴ M. O'Hanion, *What Donald should have done with North Korea – and what the next president should do*, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/09/03/what-donald-trump-should-have-done-with-north-korea-and-what-the-next-president-should-do/> [2.03.2022].

noczone, Japonia). Niemniej jednak, idea zjednoczenia na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat, które upłynęły od czasu podpisania porozumienia tzw. Układu Rozejmowego w 1953 roku, była ciągle obecna w społeczeństwach obu Korei i co jakiś czas pojawiały się koncepcje co do sposobu osiągnięcia tego celu. Źródła amerykańskie skupione wokół *Center For Strategic International Studies* (CSIS) wyróżniają kilka modeli możliwości zjednoczenia obu Korei. Jak dotąd żaden z nich nie uzyskał stosownego wsparcia wszystkich zainteresowanych stron, czy to ze względów czysto politycznych, czy też z uwagi na olbrzymie koszty całego przedsięwzięcia i braku możliwości jego realizacji²⁵.

Pierwszym modelem i koncepcją zjednoczenia było rozwiązanie siłowe (*unification by force*). U podstawy tego modelu leży przekonanie, że jedna ze stron konfliktu odniesie drugą do przegranej, zwycięstwo militarne i podporządkuje sobie drugą na zasadzie „zwycięzca zabiera wszystko”. Model ten dominował szczególnie w okresie tuż po zawieszeniu aktywnych działań zbrojnych po podpisaniu Układu Rozejmowego.

Drugi model zakładał zjednoczenie w dłuższej perspektywie czasowej. Zdefiniowano dwie ścieżki – łagodną (*soft*) i uderzeniową (*hard*). Jest sprawą oczywistą, że koszty zjednoczenia w obu przypadkach są zdecydowanie różne. Ścieżka *hard* wymaga znacznych środków finansowych, zmobilizowanych w krótkim przedziale czasowym oraz odpowiedzi na pytania – skąd takie środki wziąć i kto miałby je wyłożyć? Doświadczenia z połączenia państw niemieckich wskazują, że są to środki olbrzymie, a nie jest dla nikogo tajemnicą, że KRLD jest krajem znacznie bardziej zdewastowanym i biedniejszym niż dawne NRD. Eksperti południowokoreańscy i koreańskie *cheabole* (rodzinne koreańskie koncerny) uważają, że tak naprawdę to w KRLD brak jest infrastruktury przemysłowej, którą można byłoby modernizować do odpowiednio wyższych i przynoszących efekty gospodarcze standardów. Utrwalony jest pogląd, że na Północy należy wszystko zrównać z ziemią i zacząć budować gospodarkę od początku. Taka wizja jest dla południowokoreańskich polityków, a także znacznej części społeczeństwa, głównie ludzi młodych, raczej nie do przyjęcia²⁶.

Brak środków finansowych zdolnych do pokrycia kosztów zjednoczenia stał się podstawą stworzenia trzeciego modelu – strategii opartej na tzw. *Polityce Słonecznej* (*Sunshine Policy*). Z taką inicjatywą wyszedł południowokoreański prezydent Kim Dae-jung w 1997 roku. Pomysł ten zakłada stopniowe otwieranie się KRLD na świat zachodni, stopniowe wprowadzanie reform i polepszanie warunków ekonomicznych na Północy. Niestety również i ten model nie spełnił oczekiwań jego promotorów. Środki pomocowe nie były spożytkowywane zgodnie z wolą donorów, a raczej służyły polepszaniu standardu życia elit związanych z reżimem „dynastii Kimów”. Ponadto fundusze często były również kierowane do sektora zbrojeniowego, głównie związanego z rozwojem technologii produkcji bomb atomowych i środków ich przenoszenia. Dyktatura Kimów nie zamierzała przyjmować zachodnich standardów demokratycznych i notorycznie nie przestrzegała jakichkolwiek praw człowieka. Obawiała się, że otworenie kraju na obce wpływy i pieniądze podkopie fundamenty ich władzy.

Brak sukcesów i ograniczenia w realizowaniu *Polityki Słonecznej* stawały się coraz bardziej oczywiste i następcą prezydenta Kim Dae-junga, prezydent Lee Myung-bak, który

²⁵ V. Cha, *Five Theories of Unification*, https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/140722_Five%20Theories%20of%20Unification_0.pdf [8.04.2022].

²⁶ Tamże.

był pragmatycznym biznesmenem, zaproponował nową strategię polityki wobec KRLD, którą można określić mianem czwartego modelu²⁷. Czwarty model można w uproszczeniu scharakteryzować jako „*coś za coś*”. Będzie postęp w normalizacji wzajemnych relacji między Północą i Południem, będą realizowane wspólne projekty, będą środki pomocowe. Tego rodzaju strategia wzajemnego rozliczania się zahamowała w praktyce postęp polityki słonecznej.

Zmiana na stanowisku prezydenta RK oraz objęcie rządów przez prezydent Park Geun-he dało początek nowej strategii nazwanej publicystycznie „*bonanza*” lub „*jackpot*”. Model ten był swoistego rodzaju ucieczką do przodu. Zamiast opisywać kłopoty związane ze zjednoczeniem, ogromne koszty społeczne oraz gospodarcze tego procesu, model prezydent Park Geun-he podkreślał możliwości wielkich zysków wynikających z potencjalnych inwestycji w dziewiczym terenie KRLD. W modelu tym zakładano możliwości synergii i wielkich zysków z połączenia olbrzymich zasobów mineralnych znajdujących się po stronie północnej Półwyspu oraz kapitału i nowoczesnych technik zarządzania gospodarką obecnych na południu. W okresie tym zaczęto, na przykład, wdrażać program pilotażowy budowy specjalnej strefy przemysłowej w miejscowości Kaesong na granicy KRLD–RK. W strefie tej przedsiębiorcy z południa zainwestowali w nowoczesne technologie i kapitał do produkcji określonych produktów, które miały być sprzedawane poprzez ich własne siatki dystrybutorskie na rynkach trzecich. Siła robocza pochodziła z pobliskiego miasta Kaesong, już po stronie północnej. Zarobione przez północnokoreańskich pracowników pieniądze szły głównie do budżetu reżimu i tylko niewielka część zarobków pozostawała w kieszeni pracownika. Mimo, iż był to klasyczny przykład wyzysku, to jednak pracownicy północnokoreańscy chwalili sobie ten układ i czuli się prawdziwymi bogaczami w porównaniu z innymi. Model takiego układu, promowany przez prezydent Park, również zakończył się fiaskiem, tym bardziej, że jej prezydentura wyraźnie nie należała do udanych. Zakończyła się przed czasem (*impeachment*) i skazaniem jej na długoletnie więzienie²⁸.

Następcą prezydent Park został prezydent Moon Jae-in, który za cel swojej prezydentury wskazał dążenie do zastąpienia Układu Rozejmowego jakąś formą układu pokojowego, który w znaczący sposób wpłynąłby na polepszenie sytuacji bezpieczeństwa na Półwyspie i w jego otoczeniu. Prezydent Moon skończył swoje urzędowanie w maju 2022 roku i mimo wysiłków i wyraźnej sympatii do KRLD nie osiągnął zakładanego celu, tj. poprawy bezpieczeństwa na Półwyspie. Jego prezydentura i przyjęta strategia zjednoczeniowa była pasmem charakterystycznych, sinusoidalnych wzrostów i spadków napięcia. Zwolennicy prezydenta Moon’a doceniali jego starania, w tym organizowanie bezpośrednich negocjacji z dyktatorem Północy, Kim Jong Un. Przeciwnicy natomiast, oskarżali go, że podejmowane wysiłki pomagały przede wszystkim Północy. Na razie nic nie wskazuje, żeby model zjednoczeniowy prezentowany przez prezydenta Moon’a przyniósł sukces w najbliższej perspektywie. Może się też okazać, że proces normalizacji stosunków ulegnie zamrożeniu, gdy na przykład jego następca Jun Suk-yeol przyjmie strategię bardziej skrupulatnego rozliczania się „*coś za coś*”. Dyktator Korei Północnej, Kim Jong Un, mimo młodego wieku, okazuje się wytrawnym graczem politycznym, dążącym do całkowitego zniesienia

²⁷ Tamże, s. 2.

²⁸ Tamże.

nałożonych na KRLD sankcji gospodarczych, uznania KRLD za państwo nuklearne oraz opuszczenia Półwyspu przez 28 tysięczny kontyngent wojsk amerykańskich, który uważa za zagrożenie dla swojego reżimu²⁹.

Sprawa zjednoczenia obu Korei jest również poważnym problemem w dyskursie politycznym, w szczególności w Korei Południowej. W praktyce wszystkie partie popierają ideę zjednoczenia, ale gdy dyskurs wkracza na płaszczyznę szczegółów to wszyscy zdają się odsuwać ten problem na bliżej nieokreśloną przyszłość. Generalnie można założyć, że starsze pokolenie, pamiętające jeszcze tragedię wojny koreańskiej, mające swoich bliskich i krewnych po przeciwnej stronie linii demarkacyjnej, rozdzielonych w wyniku układu powojennego, czuje ścisły, braterski związek z Północą. Inne odczucia dominują wśród młodego pokolenia. Młodzi ludzie, wychowani już w powojennym dobrobycie, są pozbawieni sentymentalnych odczuć i generalnie opowiadają się za koncepcją dwóch suwerennych i współpracujących ze sobą państw. Obawiają się, że w przypadku zjednoczenia, wszelkie koszty tego procesu będą musiały zostać pokryte przez ich kraj, co w konsekwencji ograniczy ich dobrobyt oraz szanse rozwojowe na przyszłość. Ostatnie badania CSIS wskazują, że przeciętny Koreańczyk z południa jest 25 razy bogatszy od Koreańczyka z północy. To olbrzymia dysproporcja, która nabiera ostrości, gdy te dane porówna się z danymi publikowanymi w odniesieniu do zjednoczenia Niemiec. W przypadku Niemiec różnica ta była dwukrotnie większa na korzyść obywateli Niemiec Zachodnich. Młodzi zadają sobie pytanie – skoro zjednoczenie Niemiec było tak skomplikowanym i kosztownym procesem, którego skutki odczuwają jeszcze niektórzy obywatele tego kraju do dnia dzisiejszego, to czy można założyć, że na Półwyspie będzie on przebiegał bezboleśnie i bez wyrzeczeń?³⁰ Odpowiedź wydaje się dość oczywista.

Poważne obawy, co do skutków potencjonalnego zjednoczenia, ma też reżim Kim Jong Una. Elity bliskie reżimowi, głównie wywodzące się z kadr wysokich urzędników i środowisk wojskowych, bacznie obserwowały procesy zachodzące w Iraku i Libii. Dyktatorzy w tamtych krajach zostali pozbawieni władzy i ponieśli śmierć. Kim Jong Un wierzy, że rozwój broni jądrowej stanowi jego zabezpieczenie przed pozbawieniem władzy i jest wystarczającym środkiem odstraszenia przed jakąkolwiek ingerencją z zewnątrz. Ponadto program rozwoju broni atomowej stał się umiejętnie promowanym przez reżim symbolem rzekomej potęgi całego kraju oraz swoistego rodzaju dumy społeczeństwa północnokoreańskiego zdolnego, mimo wielu wyrzeczeń, do rozwijania własnych zaawansowanych technologii.

Proces zjednoczenia hamowany jest również nie do końca jasnymi interesami krajów sąsiadujących. Zjednoczona Korea, po okresie odbudowy, może stać się konkurencją, przede wszystkim gospodarczą, dla Japonii oraz Rosji, co wydaje się nie leżeć w interesie tych krajów. Warto przy tym pamiętać, że Japonia jest znacznie bardziej niż KRLD uboga w surowce naturalne. Chiny z kolei obawiają się, że stracą „wylącznieść” na wspieranie reżimu, a w zamian za to możliwość korzystania po zaniżonych cenach z surowców obecnych na Północy. Poza tym, na pewno, nie byłyby zadowolone z bezpośredniego

²⁹ The Economic Times, *Why North Korea wants sanctions lifted first*, [https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/why-north-korea-wants-sanctions-lifted first/articleshow/86478313.cms?from=mdr](https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/why-north-korea-wants-sanctions-lifted-first/articleshow/86478313.cms?from=mdr) [3.05.2022].

³⁰ V. Cha, dz. cyt.

sąsiedztwa Amerykanów, gdyby okazało się, że pozostawią oni swój znaczny kontyngent na Półwyspie i *de facto* przesuną go na północ w kierunku granicy. Stany Zjednoczone wprawdzie obawiają się rosnących zdolności ofensywnych armii północnokoreańskiej, niemniej jednak, całkowicie wycofując się z Półwyspu stracą dogodną możliwość pilnowania swoich interesów w tym regionie świata i na Pacyfiku. Konkludując, sprawa zjednoczenia obu Korei jest też silną funkcją interesu i „dogadania się” głównych aktorów politycznych w regionie³¹.

Doświadczenia procesów zjednoczeniowych mających miejsce w innych krajach, jak już wspomniano Niemczech, ale również w Afryce Południowej i w Mali, zdają się przemawiać za tym, że w przyszłości dojdzie jednak do zjednoczenia obu Korei. W chwili obecnej trudno jednak określić, kiedy ono może nastąpić. Trudno również określić, czy nastąpi ono na skutek załamania się (implozji) reżimu północnokoreańskiego, czy też na drodze pokojowej transformacji i stopniowego otwierania się na świat zewnętrzny. Analogiczne doświadczenia, szczególnie z krajów afrykańskich, wskazują, że następstwem procesów zjednoczeniowych będą chaotyczne, wielkiej skali migracje ludności z KRLD w kierunku Chin oraz na południe w kierunku Korei Południowej. Migracje spowodują dalsze załamanie się już i tak niezwykle wątlej ekonomii KRLD oraz konieczność natychmiastowej pomocy międzynarodowej na wielką skalę w zakresie żywności oraz opieki medycznej. Ludność Korei Północnej jest permanentnie niedożywiona. Dane CSIS wskazują, że z tego powodu w ciągu ostatnich 70 lat zaszły wyraźne zmiany genetyczne wśród młodzieży³².

Poważnym problemem będzie również zbudowanie adekwatnego do nowej sytuacji systemu sprawiedliwości. Doświadczenia, zwłaszcza z Afryki Południowej wskazują, że powinien on być nastawiony w większym stopniu na społeczną rekoncyliację niż karanie. Oczywiście obecne elity związane z reżimem będą musiały być osądzone i skazane za popełnione zbrodnie, ale większość społeczeństwa była przecież i przede wszystkim ofiarami reżimu.

Oddzielnym problemem będzie odbudowa, a właściwie zbudowanie od fundamentów bazy gospodarczej, ale tak, by biedniejsza ludność z Północy nie czuła się wykorzystywana i gorszej kategorii, bo to mogłoby stać się zarzewiem potężnych problemów integracyjnych. Niestety wiąże się to również ze zbudowaniem nowoczesnego systemu edukacyjnego, pozbawionego ideologii i nastawionego na zmiany mentalnościowe. Doświadczenia z uciekinierami z Północy, którzy przedostali się do Korei Południowej wskazują na bardzo głębokie problemy z ich przystosowaniem się do nowych warunków i wymagań. W praktyce muszą oni uczyć się od nowa funkcjonowania w nowoczesnym społeczeństwie.

Reasumując, należy życzyć narodowi koreańskiemu powodzenia w zjednoczeniu i rekoncyliacji społecznej. Jeżeli to nastąpi, to skutki tego procesu będą miały pozytywny wpływ na sytuację bezpieczeństwa oraz polityczno-gospodarczą stabilizację nie tylko na Półwyspie, ale również w całym regionie Azji Wschodniej. Niestety jednak, perspektywa zjednoczenia obu państw koreańskich i denuklearyzacji Półwyspu nadal pozostaje odległą.

³¹ Tamże.

³² Tamże.

Tytuł analizy w języku angielskim:
CRISIS ON THE KOREAN PENINSULA
AND THE SECURITY SITUATION IN THE EAST ASIAN REGION

Bibliografia

Publikacje zwarte

- Belke T.J., *Juche: A Christian Study of North Korea's State Religion*, Bartlesville 1999.
- Burdelski M., Jędraszczak E., Birchmeier Ch., *50-lecie Komisji Nadzorczej Państw Neutralnych w Korei*, Toruń 2003.
- Captivating History, *History of Korea: A Captivating Guide to Korean History, Including Events Such as the Mongol Invasions, the Split Into North and South, and the Korean War*, Sundsvall 2020.
- Cha V., *The Impossible State. North Korea Past and Future*, London 2012.
- Min Lee Ch., *The Hermit King: The Dangerous Game of Kim Jong Un*, New York 2019.
- Pietrewicz O., *Krewetka między wielorybami. Półwysep Koreański w polityce mocarstw*, Warszawa 2016.

Artykuły

- Hayes P., Cavazos R., *North Korea in 2015: „Yes I Can!” Byungjin and Kim Jong Uns Strategic Patience*, „Asian Survey”, 2016, nr 56, s. 68–77.

Źródła internetowe

- Arms Control Association, *North Korea political caste system behind abuses: study*, <https://www.reuters.com/article/us-korea-north-caste-idUSBRE85505T20120606>.
- Cha V., *Five Theories of Unification*, https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fspublic/legacy_files/files/publication/140722_Five%20Theories%20of%20Unification_0.pdf.
- Collins L., Mi Terry S., *Assessment of the Trump-Kim Hanoi Summit*, <https://www.csis.org/analysis/assessment-trump-kim-hanoi-summit>.
- Garamone J., *U.S., South Korean Defense Leaders Assess State of Alliance*, <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/2859149/us-south-korean-defense-leaders-assess-state-of-alliance/>.
- Hincks J., *We're reaching the climax of this issue. Korea expert Victor Cha on the prospects of peace on the peninsula*, <https://time.com/5294880/south-north-korea-ambassador-talks-summit-victor-cha/>.
- In-bum Ch., *North Korea's Military Strategy, 2018*, http://www.keia.org/sites/default/files/publications/jukas_4.4_north_koreas_military_strategy.pdf.
- Kashin V., *Russian dilemma on the Korean Peninsula*, <https://carnegiemoscow.org/commentary/83076>.
- Kwon B.R., Korea Institute for Defense Analysis, *Putting South Korea's proactive national defence strategy in perspective*, <https://www.eastasiaforum.org/2021/12/22/putting-south-koreas-proactive-national-defence-strategy-in-perspective/>.
- Lankov A., *Chinese aid strategy hinders goals on North Korea*, <https://www.eastasiaforum.org/2021/12/30/chinese-aid-strategy-hinders-goals-on-north-korea/>.
- O'Hanion M., *What Donald should have done with North Korea – and what the next president should do*, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/09/03/what-donald-trump-should-have-done-with-north-korea-and-what-the-next-president-should-do/>.
- Panda A., *North Korea's warnings to Japan's Abe on ballistic missiles should be taken seriously*, <https://thediplomat.com/2019/12/north-koreas-waning-to-japans-abe-on-ballistic-missiles-should-be-taken-seriously>.

Stanley T., *The growing Russia-South Korea partnership*, <https://thediplomat.com/2018/05/the-growing-russia-south-korea-partnership/>.

The Cove, #KYR: *The Koreas – The Korean Divide and the Korean War*, <https://cove.army.gov.au/article/kyr-the-koreas-the-korean-divide-and-the-korean-war>.

The Economic Times, *Why North Korea wants sanctions lifted first*, <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/why-north-korea-wants-sanctions-lifted-first/articleshow/86478313.cms?from=mdr>.

Yamaji H., *Policy recommendations for Japan: unification of the Korean Peninsula*, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/yamaji2004.pdf>.

„SECURO” Wytyczne dla Autorów

Wymagania redakcyjne

Układ analizy:

- Autor
- Tytuł analizy w języku polskim
- Tytuł analizy w języku angielskim
- Abstrakt: w języku polskim do 600 znaków
- Kluczowe słowa: w języku polskim (max. 5)
- Tekst artykułu
- Bibliografia (bez numeracji poszczególnych pozycji!)
 - materiały źródłowe (dokumenty), publikacje zwarte, artykuły, źródła internetowe
- Nota o Autorze (w tym: kierunek i stopień studiów, adres e-mailowy).

Czcionka: Times New Roman „12”

Akapit: wyrównanie do prawej i lewej, wcięcie: 1,25 cm pierwszy wiersz, 1,5 odstępu między wierszami.

Przypisy polskie: na dole strony, odstępy między wierszami pojedyncze, numeracja ciągła, czcionka „10”, według wzoru:

¹ S. Huntington, *Trzecia fala demokratyzacji*, Warszawa 1995, s. 206.

¹ Tamże, s. 27.

¹ S. Huntington, dz. cyt., s. 28.

¹ M. Cichosz, *Transformacja demokratyczna – przyczyny, przebieg i efekty procesu*, [w:] A. Antoszewski (red.), *Systemy polityczne Europy Środkowo-Wschodniej*, Wrocław 2006, s. 52.

¹ A. Zięba, *Counterterrorism Systems of Spain and Poland: Comparative Studies*, „Przegląd Politologiczny” 2015, nr 3, s. 65–78.

¹ S. Ciesielski, *Restytucja czeczeńskiej autonomii*, źródło: <http://www.sciesielski.republika.pl/czecenien/resauto.html> [1.03.2016 r.].

¹ *Czarnogórcy wierzą w Unię Europejską*, „Gazeta Wyborcza” z dn. 21.04.2016 r.

¹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483.

Tekst podstawowy i przypisy: wyjustowane.

Ustawienia strony: standardowe

Objętość: 30–40 tys. znaków (wraz ze spacjami)

Forma przekazania tekstu: e-mail’em, w edytorze Word na adres: michal.brzeziński@uw.edu.pl

dr hab. Michał Brzeziński

Redaktor naczelny

Securo

WNPiSM

ul. Krakowskie Przedmieście 26/28

00-927 Warszawa

<http://wnpism.uw.edu.pl>

ISSN: 2353-6330